Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

612.6
Z-26

854

Հ.
3.

№ ~~250~~

1003
10230

612.6
Հ-26

Պայկուէր

Զաւղուէրի

բէուրյաւ ...

7010

1916

~~1916~~ 3474

~~6035~~

2002

610
120-ՀԱ
1916
ur
612.6
Հ-26
1003
10930

ԳԱՂՏՆԻՔ
ԾՆՈՒԹԵԱՆ

ԿԱՄ

ՍԿԶԲՈՒՆՔ
ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԾՆՆԴԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՒՐՈՊԻՈՅ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱՑ ԱՐԴԻ–ԴԻՏՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՄԵՄԱՏ

ԱՐՄԵՆԱԿ ՀԱՅԿՈՒՆԻ

ՊԵՏԱԿԱՆ-ՀԱՆՐԱՅԻՆ

Կ · ՊՈԼԻՍ
Ա· ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՏՊԱՐԱՆ
ԻՄԱՄ — ԱԱԼԻ ԽԱՆ, ԹԻՒ 15
— 1863 —

16113

1916

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Այս գրքոյկը՝ որ այսօր Հայ հասարակութեան կուտամք, հարկաւ շատ մը տարաձայնութեանց պատճառ պիտի լինի, բայց որովհետեւ մենք աւելի սկզբունքի կը ծառայեմք քան թէ սովորութեան, եւ միանգամայն կը փափաքիմք որ ազգերնիս ամեն տեսակ ուսմանց, գիտութեանց եւ արհեստից մէջ յառաջանայ, չեմք կարող ամենեւին միտ դնել տարաձայնութեանց. վասն զի գիտութիւն մը ուսմունք մը եւայլն ինչ նիւթի վրայ ալ կ'ուզէ թող լինի պէտք է հրապարակուի, այլ մանաւանդ այնպիսի գիտութիւններ որ ուղղակի մարդկային սեռին կը վերաբերին :

Պէտք է գիտնալ թէ բնութեան մէջ գտնուած ամեն օրէնք Տիեզերական է, եւ բնութիւնը չունի այնպիսի օրէնք մը որ մասնաւոր լինի, ամենաստորին ճըճիներէն սկսեալ մինչեւ մարդս միեւնոյն օրէնքներով կը ծնին, կ'ապրին, կը ծնանին եւ կ'այլափոխին կամ կը մեռնին, նմանապէս բուսականները, հանքայինք եւայլն միեւնոյն օրէնքներով կը գոյանան, կը գոյացնեն եւ կ'այլափոխին, եւ բոլոր տիեզերքին մէջ իր մը, չամանթալ մը, գոյացութիւն մը անգամ չիկայ որ զատ կամ մասնաւոր օրէնքի մը ազդեցութեան ներքեւ գտնուի :

Այս ըսածնիս ապացուցանելու համար հարկ է մեզ քանի մը օրինակներ տանք. ջերմութիւնը այնպիսի ազդեցութիւն մը կամ գոյութիւն մի է, առանց որոյ ամենեւին իր մը ոչ կրնայ գոյանալ եւ ոչ ալ ապրիլ. վերցուր ջերմութիւնը իրի մը մէջէն՝ ահաւասիկ նոյն իրը կանյայտանայ, վասն զի ամեն իրի կենսական զօրութիւնը ջերմութիւնէն կախումն ունի գլխովին : Տիեզերական Աշխարհաց բանակը միմիայն ջերմութեան շնորհիւն է որ գոյ է , նմանապէս նոյն ջերմութեան շնորհիւն է որ ամենաստորին ճճի մը , բոյս մը , հանք մը եւայլն գոյացած են եւ կ'ապրին . եւ ինչպէս որ թէ որ այս ետքիններէս մէկուն ջերմութիւնը վերնալով ինքն ալ կ'անյայտանայ , նոյնպէս ալ բոլոր տիեզերքը կ'անյայտանայ՝ թէ որ ջերմութիւնը վերնայ նորա մէջէն : Իրաւ է որ մարդս դեռ չիկարողացաւ գտնալ թէ ինչ են ջերմութիւնը եւ գոյութիւնը , եւ ասոնց վրայ լուսաբանելու անկարող գտնուեցաւ զատ զատ , այլ սակայն կարող եղաւ գտնալու թէ գոյութիւնը ջերմութեան հետ անքակտելի է եւ թէ անով է միայն որ իր մը գոյ է . խիստ երեւելի բնագիններ թէեւ շատ ջանացին՝ այլ սակայն ամենեւին չի կրցան միջոց մը գտնել որ իր մը զատէին ջերմութիւնէն եւ կամ թէ ուրիշ խօսքով ջերմութիւնը պակսեցնէին իրի մը մէջէն . բնութիւնը ծաղրեց մինչեւ այսօր մարդկային այս ջանքը եւ տարակոյս չիկայ որ յաւիտեանս ալ պիտի ծաղրէ : Ջերմութիւնէն ետքը լոյսն որ գոյացութեան կամ կենսականութեան մէկ գլխաւոր տարրը կը կազմէ , ինչպէս որ ընդհանուր Տիեզերքին նոյնպէս ալ մանանեխի հատէ մը բիւրաւոր անգամ փոքրիկ ճճիի մը վրայէն կամ մէջէն չիպակասիր , լոյսով է որ տիեզերքը եւ ստորին կենդանի մը միահաւասար կերպով երջանկութիւն կը վայելեն , կը գունաւորին եւայլն :

Վերջապէս օրէնք մը բնութեան Ծոցին մէջ չի կըրնար գտնուիլ՝ որ ընդհանուր չիլինի . ամեն իր մի եւ նոյն օրէնքով կը գոյանան , միեւնոյն օրէնքով կ'ապրին , միեւնոյն օրէնքով կը յղանան եւ կը յղացնեն եւ միեւնոյն օրէնքով կ'այլափոխին , եւ ինչպէս որ ջերմութեամբ կը գոյանան կը կենդանաւորին , լուսով կը գունաւորին , ուտելիքով եւայլն կը սնանին , նոյնպէս ալ կը յղանան եւ կը յղացնեն , եւ բոլոր տիեզերքին մէջ բան մը չիկայ որ չի յղանայ կամ չի յղացնէ , ամեն իր երկու սկզբունքն ունի, արական եւ իգական, յղացնող եւ յղացող կամ արտադրող, օդը, ջուրը, հողը, հանքը, բոյսը, ճճիք, սողունք, թռչունք, ձկունք, չորքոտանիք եւայլն երկասեռ են, մինչեւ անգամ լոյսն եւ ջերմութիւնը. միլիոնաւոր արեգները, աստղերը, մոլորակները, որոնք ամենքն ալ զանազան տեսակ գոյացումն, շարժում ունեցող աշխարհքներ են ամենքն ալ ուրիշներէ արտադրուած են, լուսինը այս աշխարհէս եւ մեր արեգակնային դրութեան մէջ գտնուած աշխարհքները արեգակէն արտադրուած եւ ծնած են, եւ մեր արեգակն անշուշտ ուրիշէ մը արտադրուած է, եւ օր պիտի գայ անտարակոյս երբ մեր երկիրն ալ ուրիշ երկիրներ արտադրէ եւ ինքը նոցա կեդրոն լինի, ինչպէս որ արեգակն է այսօր մեր դրութեան կեդրոն:

Այսոնց նման է նաեւս յղութեան օրէնքը, եւ Տիեզերքին մէջ բան մը չիկայ որ զուգաւորութեամբ չի յըղանայ եւ չի ծնի, եւ ամեն իր կամ գոյութիւն իւր արականը եւ իգականը ունենալով զուգաւորական օրէնքին հպատակ են առանց բացառութեան, եւ ինչպէս որ բիւրաւոր տիեզերաց մէջ կենդանութիւն չի գըտնուած կէտ մը չիկայ, նոյնպէս ալ զուգաւորութեան օրէնքով չի շարժող իր մը չիկայ եւ բոլոր տիեզերքները իւր մէջը առնող ահարկու տարածութիւնը շարունակ նոր աշխարհքներով, տիեզերքներով ճոխանալու վրայ է... Հոս մարդկային ամբարտաւանութիւնը պարտի խոնարհիլ ԱՆՈՐ առջեւ որ հրամայեց եւ սկսաւ ստեղծագործութիւնը. որքա՛ն տարապայման յիմարութիւն է բոլոր այս խորհրդաւոր տիեզերագործութեան մէջ Արարիչ մը չի տեսնելը, խորհող Արարիչ մը... երկրպագելի Արարիչ մը:

Դառնալով մեր բուն նպատակին խօսիմք մեր անձերուն վրայ, մեր վրայ՝ որ Արարչին ամենէն զարմանալի արարածներն եմք եւ սկսիմք խորհիլ թէ մենք ինչպէս վարուելու եմք այն տիեզերական մեծ օրէնքին նկատմամբ որ կը պատճառէ նոր գոյացութիւններ, մտածեմք մի անգամ թէ մենք ինչ պարտականութիւն ունիմք աճելու նկատմամբ, եւ թէ այս պարտաւորութիւններնիս ինչպէս պարտիմք կատարել... այլ սակայն մեր աշխատութիւնը Ազգերնուս արդի կացութեան աւելի օգտակար ընելու համար նախ բացատրեմք մարդկային ծննդականութեան սկզբունքը:

Չեղաւ գիտութիւն մը եւ կամ ուսում մը, որ առաջին անգամ ձայնը լսուելուն չի դատապարտուեցաւ, Գալիլէոս Հառվեյ Պապերէն մէկէն անիծուեցաւ եւ բանտարկուեցաւ՝ Աստեղաբաշխութեան մէջ իր ըրած նոր գտումներուն համար, եւ ուրիշ քանի քանիներ այրուեցան աքսորուեցան տանջուեցան, նոր գիտութիւններու հեղինակ կամ հրատարակիչ լինելնուն համար, ուստի մենք որ նոր գտում մը հրատարակելու ձեռք չեմք զարկած, այլ միայն մենէ շատ լուսաւորեալ եւ բարեկարգեալ ազգաց մէջ միլիոնաւորներով հրատարակուած, համալսարաններու մէջ դաս տրուած եւ գրեթէ իր կատարելութեանը հասած գիտութեան վրայ պիտի խօսիմք, ամենեւին փոյթ չեմք կրնար ընել թէ որ խել մը գլուխներ խոժոռին մեզ դէմ եւ դատապարտեն մեզ եւ մեր աշխատասիրութիւնը, մանաւանդ որ յոյսերնիս մեծ է ժամանակին եւ արդի երիտասարդութեան վրայ, որոնք մի միայն կան այսօր ամեն տեսակ գիտութեանց քաջալերութիւն կարդացող:

Սակայն չեմք ուզեր առանց քանի մը խօսք ընելու անցնիլ մեր արդի հրատարակած Սկզբունք Ծննդականութեան անուն գիտութեան վրայ, եւ չի յայտնել թէ ինչ օգուտներ ունի այս գիտութիւնը եւ թէ որքան վնասներ յառաջ կրնան գալ այս գիտութեան վրայ տգէտ լինելէն:

Ամէն բանէ առաջ աս յիշել օրինաւոր է թէ մարդկային ազգը օրէ օր լուսաւորելու, բարեկարգելու եւ իւր կատարելութեանը հասնելու համար , պարտաւոր է աշխատիլ որ աշխարհիս վերաբերեալ ամեն գիտութեան եւ ուսման տեղեակ լինի , առանց ամենեւին նըկատելու թէ քաղաքականութիւնը եւ ժամանակի սովորութիւնը ինչ աչքով պիտի նային նոցա վերայ , ինչու որ գիտութիւններն են միայն որ մարդս իւր բնակելիք աշխարհին գաղտնիքներուն տեղեակ ընելով , զանի օրինաւորաբար վայելելու միջոցները կը դիւրացնեն : Արաբացիք թուագիտութեան շնորհիւը աստեղաբաշխութեան գիտութիւնը գտան եւ իրենց օրերուն շաբաթներուն , ամիսներուն եւ տարիներուն սահման դրին , աշխարհագրութեան շնորհիւը Քրիստափոր Գոլոմպոս Ամերիկան գտաւ , ուր հիմա 50 միլիոնի մօտ մարդկային բազմութիւն մը կը բնակի եւ կը բազմանայ , եւայլն եւայլն . իսկ անդամազննութեան գիտութեան շնորհիւն է որ մարդկային ազգը բնաջինջ ընող շատ մը հիւանդութիւններու դարմանները գտնուեցան հալածուեցան . վերջապէս զանազան տեսակ գիտութեանց շնորհիւն է որ աշխարհս իւր արդի երջանկութեան մերձ կացութեան հասաւ եւ օրէ օր պիտի աւելի երջանիկ եւ խաղաղ լինի , քանի որ մարդկային միտքը լուսաւորող գիտութիւնները կատարելագործուին :

Մեր այս դիտողութիւններնուս Եւրոպիոյ եւ Ամերիկայի ամեն լուսաւորեալ ազգեր համոզուած լինելով՝ զզուելով կը նախատեն այնպիսի Ազգ մը որ գիտութիւններէ խորշելով՝ յետադիմութեան մէջ կը մնայ եւ չ՚օգներ մարդկային Ազգին կատարելութեանը :

Ծննդականութեան գիտութեան օգուտները թէ որ մի առ մի յիշելու ելլեմք , կարող չեմք ամենեւին այսպիսի փոքրիկ գրքոյկի մը մէջ զանոնք ամփոփել , ուստի բաւական կը սեպենք սա չափս միայն ըսել թէ , թէ որ աղջիկ մը իւր ստամոքսին կազմութեանը եւ գործողութեանը տեղեակ լինելով կը զգուշանայ որ եւ իցէ կենաց վնասակար կերակուրներ ուտելէ, եւ իւր կուրծքին եւ մէջքին կազմութեանը եւ ներքին գործարանաց տեղեակ լինելով՝ կը զգուշանայ ֆօրսէի վտանգաւոր սովորութիւնէն, նոյնքան ալ նա իւր ծննական գործարանաց, այսինքն գլխաւորաբար իգութիւնը կազմող գործարանաց կազմութեանը եւ գործածութեանը վրայ տեղեկութիւն առնալով՝ պիտի զգուշանայ բոլոր այն երկիւղալից գաղտնի սովորութիւններէն՝ որոնցմով աղջիկները շատ մը հիւանդութիւններու ենթակայ կը լինին. եւ դարձեալ ինչպէս որ իւր ստամոքսին շէնքին վրայ տգէտ եղող մը միշտ վտանգաւոր ընթացք մը ունի իւր կերուխումին մէջ, նոյնպէս ալ իւր ծննդական գործարանաց շէնքին փափկութեանը վրայ տգէտ աղջիկ մը հարկաւ զոհ պիտի լինի իւր տգիտութեանը... իսկ ասոնցմէ 'ի զատ թէ որ ամեն ամուսնացող մարդ կատարեալ տեղեակ լինի իւր երջանկութեանը համար իրեն յանձնուած կոյսի մը ծննդական գործարանաց փափկութեանը՝ հարկաւ շատ մը չարիքներ պիտի վերնան աշխարհէս, որ յառաջ եկած են էրիկ մարդոց այս կէտիս վրայ ունեցած ցաւալի տգիտութենէն: Ահաւասիկ մեր ապացոյցները ծննդականութեան գիտութեան կարեւորութիւնը հաստատելու համար, որոնք թէ որ բաւական չեն մէկը համոզելու այս գիտութեան կարեւորութեանը, անանկին մենք ալ ուրիշ խօսք մը չեմք կարող ընել... ասկից 'ի զատ թէ խաբշիկ մը ձերմկցնելը աւելի դիւրին է քան թէ այնպիսի մէկը ճշմարտութեան առջեւ խոնարհեցնելը:

Իսկ այսպիսի գիտութեան մը հրատարակումը թէ որ շատերուն աչաց գէշ կ'երեւայ, մեր մի միայն ըսելիքը սա է այսպիսիներուն՝ որ նախ Արարիչն համոզեն որ այսպիսի ամօթալից անդամներ ալ եւս չիտայ մարդկային սեռին՝ որոնց վրայ խօսիլն անգամ պարկեշտութեան դէմ է: Եղո՜ւկ որ մարդս իւր կրից ապօրինաւոր գործադրութիւնը արխարար չի կրնալ կարգադթելովը՝ ծուռ աչքով կը նայի ամենագէտ Արարչին մեզի շնորհած այն երջանկարար պարգեւներուն վրայ, որոնց օրինաւոր գործածութեամբը միայն հնարաւոր է խել մը թշուառացուցիչ պատահարներէ ազատիլ եւ վայելել այն ամեն երանութիւնները՝ որ մարդկային ցեղին բազմանալուն մի միայն միջոց եղող գործարաններնիս մեզ կրնան մատակարարել . . . Եղո՜ւկ որ մեր այս գիտութեան վրայ տգէտ լինելունիս կրած ապերջանկութիւննիս չկրնալով տեսնել՝ եւ նոյն գիտութեան վրայ հմտութիւն ունենալով վայելելիք օրհնութիւններնիս չկարենալով գուշակել՝ տեսակ մը ապուշ խաւարասիրութեամբ ամենախոնարհ հպատակ եւ թէ գերի եղած ենք մէկ սովորական նախապաշարման մը որով մարդկային սեռը օրէ օր տկարանալու եւ փճանալու ճամբուն մէջ մտած է ։ Արդ. սիրելի ընթերցող, ով որ կ'ուզես եղիր, ինչ գաղափար կ'ուզես ունեցիր մի անգամ կարդա՛յ այս գիրքը ուշի ուշով եւ տես թէ որքա՜ն մեծ օգուտներ պիտի քաղես անկից ։

Արդի աշխատասիրութեանս կատարելութիւնը յայտնելու համար բաւական է կարծեմ թէ որ յիշեմ հոս որ թէեւ մենք տարիներէ հետէ այս գիտութեան ամեն մէկ ճիւղերուն մէջ բաւական հմտութիւն ստացած ենք, սակայն աւելի վստահելի ընելու համար մեր արդի աշխատութիւնը մեզ օգնական եւ առաջնորդ ըրած ենք Եւրոպիոյ ամենէն երեւելի բժշկականութեան, անդամազննութեան եւ դաշնեկութեան դասատուները որ սոյնք են. Նեկլ, Փ. Տըպօա, Ըսթօլճ, Վէլբէօ, Մօրիւ, Տէսէրմէօ, Տըկէօ, Կուլէմօ, Պըրնս, Քամփէլ, Մէրրիմէն, Ռամսպօթամ, Տիուզ, Մէիքս, Րիկպի, Բէօ, Տէլամօթ, Լիվրէթ, Ըսմէլի, Պօտելօք, Կարտիէն, Քէյրօն, Ճաքքիւմէր, Սիմբսըն, Թիլըր, Ըսմիթ, Տըբէօլ, Տը Վ.իլիէր, Մատամ Լաշաբել, Անտրէալ, Քավալէթ, Մ. Քօսթ Վ. Ռ. Պըլլօք, Փ. Քազօզ, Հան, Հալլօք, Թ. Լ. Նիքօլաս, Թէյլր եւայլն։

Արդ ընթերցողը կրնայ մակաբերել թէ՝ որքա՛ն թանկագին աշխատասիրութիւն մի է այս, եւ հետեւաբար որքա՛ն անգթութիւն է այսպիսի գրքի մը վրայ ծուռ նայիլը, որոյ հեղինակը մի միայն իւր ազգակիցներուն օգտակար լինելու համար գիշերը ցորեկին հետ միացուցած այս աշխատութիւնս գլուխ հանած է։

Հարկ է հոս յիշել նաեւ որ մենք մեր կողմանէ որքան որ հնարաւոր էր հայերէն բառերով բացատրեցինք այն ամեն անդամազննական բառերը որոնք ամեն Եւրոպական ազգ Լատիներէնը կամ՝ Հելլենականը կը գործածեն, իսկ այն բառերը, որոյ անուն մը գտնել մեր լեզուն չէր ներեր՝ եղածին պէս թողուցինք, մանաւանդ այն անունները որոնք անդամազննի մը անունովը կոչուած եւ այնպէս մնացած են։ Իսկ բոլոր գործածած անդամազննական բառերնուս բժշկական անունները գրքիս սկիզբն բացատրած եմք, միանգամայն պատկերները։

Ահաւասիկ մեր կողմանէ այսչափ յառաջաբանելնուս յետոյ կը նուիրեմք մեր աշխատութիւնը Հայ հասարակութեան, յուսալով որ արդի լուսաւորեալ մտքերը բաւական համարձակութիւն ունին Աստուծոյ՝ գերագնիւ արարածոց շնորհած մէկ ամենազարմանալի գործարանին վրայ տեղեկութիւն ստանալու։

ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ՆԻՒԹՈՑ

Գլ. Ա · *Ծննդական գործարանաց վրայ ընդհանուր տեսութիւն* 1
Գլ. Բ · *իգական ծննդական գործարաններ* . . 5
Գլ. Գ · *իգական ներքին ծննդական գործարաններ* 13
Գլ. Դ · *կանանց հաւկիթը* 24
Գլ. Ե · *կանանց ամսական արեան հոսումն* . . 26
Գլ. Զ · *Արական ծննդական գործարաններ* . . 35
Գլ. Է · *Սերմնհեղուկ եւ սերմնորդք* 41
Գլ. Ը · *Սերական միաւորութիւն կամ զուգաւորութիւն* 43
Գլ. Թ · *Յղութիւն* 48
Գլ. Ժ · *Սաղմնական սնունդ* 54
Գլ. ԺԱ · *Սաղմնական շրջանառութեան մասնաւորութիւնքը* 57
Գլ. ԺԲ · *Արգանդէն դուրս յղութիւն եւ անբնական դէպքեր* 58
Գլ. ԺԳ · *Երկուորեակ եւ կրկին յղութիւն* . . 60
Գլ. ԺԴ · *Տեւողութիւն յղութեան եւ մանկան ապրելու միջոցը* 61
Գլ. ԺԵ · *Հետաքրքրական եւ կարեւոր տեղեկութիւնք* 63

ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ ԱՆԴԱՄԱԶՆՆԱԿԱՆ ԲԱՌԻՑ

Արտաքին բացուածք. (Վըլվա, ֆօսա մանկնա)։
Արտաքին շրթունք. (Լապիա բուտենթի, լապիա մաժորա)։
Անառակ մսանք. (Բրօսթէդ կլանտս)։
Արտաքին մաշկ. (Սգրօթիւմ)։
Ամործիքներու վարիչ (ռէթէ թէսթիս)։
Բուսական փամփուշտ. (Կէրմինէլ վէսիքըլ)։
Բազմաթել թաղանդ. (Ֆիպրիւզ թիւնիք)
Բազմախորշ մարմին. (Քօրբիւս քավէրնօսիւմ)։
Երկրորդ մաշկ. (Տարթօս)։
Երրորդ մկանունք. (Քրէմասթր մոքլ)
Թաղանդային պարկ. (Թունիքա վաճինալիս)։
Թաղանդամաշկեայ (Թունիքա ալպիւճինա)։
Իգամուտք. (վաճինա)։
Ծայր մաշկ. (բրէբիւս)։
Ծողք. (Բէլվիս)։
Կղիթորիկ. (քլիթորիս)։
Կրաբեան խոռոչք. (Ձրաֆիան վէսէքըլս)։
Կղկղանցք. (ռէքթիւմ)։
Կղիթոր կամ Առանդամ. (բէնիս)։
Կապիճք. (Վիթէլլիւս)։
Հեշտական լուսին. (Մօնս վէնէրիս)։
Հիմէն. (Հիմէն)։
Հաւկիթ. (Օվա)։
Ձուարարք. (Օվարիաս)
Ղենջակ. (Աբրօն)։
Մսանք. (Կլանս)։
Միզանցք (Ուրէթրա)։
Մսանքի ակօս. (Քարոնա Կլանտիս)։

Յաւերժահարս կամ Ներքին շրթունք. (Նիմֆ. լապիա մինօրա)։

Շտապող ծորակներ. (Էժէքիւլէթօրի քանալը)։

Ստորակէտ. (Բերենիւմ)։

Սերմնատար անցք. (Վասա տիֆէրէնթիա)։

Սերմնական անօթք. (Սիմինէլ վէսիքըլս)։

Սերմնատար անօթ. (Վ. աս տիֆէրէնս)։

Սերմնարար տաշտք. (Թիւպիւլի սէմինիֆէրի)։

Սերմնական լար։ (Սբէրմաթիք քօրտ)։

Սերմնարարք. (Վէսիքքիւլէա սէմինալէս)։

Սպունգային մարմին. (Քօրբիւս սբօնկիօսիւմ)։

Սերմնորդք. (Սբէրմաթօզա, անիմալքիւլէս)։

Վիզ. (Նեք)

Վարիչ անօթ. (Մէտիաթինիւմ)

Վերնամաշկ. (Էբիտիտիմիւս)։

Տուիչ անօթ. (Վասա տիֆէրէնթիա)։

Փալօպեան տաշտք. (Ֆալօբիան թըպս)։

Փուրքէթ. (Ֆուրկէթ)։

Փամփուշտ. (Պլետր)։

Քոբէրեան մսանք. (Քօբըրս կլանտս)։

ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏԿԵՐԱՑ

ՁԵՒ 1 · Ա , Հեշտական լուսին . Բ , Արտաքին շըրթունք . Գ , Կղիթորիկ . Դ , Ե , Յաւերժահարս . Ձ , Ը , Իգամուտք . Է , Փուրքէթ :

ՁԵՒ 2 · Ա , Կղիթորիկ · Բ , Արտաքին շրթունք · Գ , Դ , Յաւերժահարս , Ե , Ձ , Հիմէն . Զ , փուրքէթ · Է , Սորակէտ :

ՁԵՒ 3 · Ա , Կղիթորիկ · Բ , Արտաքին շրթունք · Գ · Դ , Յաւերժահարս . Ե , Ձ , Զ , Մանիկաձեւ Հիմէն . Է , Սորակետ :

ՁԵՒ 4 · Ա , փամփուշտ · Բ , Արգանդ · Գ , Կղկղանցք · Ձ · Իգամուտք :

ՁԵՒ 5 · Ա , Արգանդ · Բ , Արգանդի մուտք կամ վիզ · Գ , Դ , Ե , Ձ փաղօպեան տաշտք , Անցք եւայլն · Է , Իգամուտք · Ձ , Ձ , Յօղակապք :

ՁԵՒ 6 · Ա , Արգանդին գագաթը · Դ , Դ , Տաշտանցք · Ե , Ե , փաղօպեան տաշտք · Ձ , Ձ , Ձուարարք · Է , Է , Յօղակապք · Բ , Արգանդին ներսը · Զ , Զ , Արգանդի Յօղակապք · Օ , Արգանդի վիզ :

ՁԵՒ 7 · Ա , Բ , Գ , Շրջապատ արգանդի · Դ , Արգանդին ներքին մուտքը :

ՁԵՒ 8 · Ա · Արգանդին գագաթը · Բ , Բ , փաղօպեան տաշտք : Գ , Դ , Ե , Ձուառուք · Զ , Զ', Է , Յօղակապք :

ՁԵՒ 9 · Ա , Հաւկիթ կանանց · Բ , Գ , Դ , Ձուանցք · Ե · Ձուառու :

ՁԵՒ Ա 9 · Սաղմին առաջին վիճակը :

ՁԵՒ 10 · կանանց Հաւկիթին մէջը :

ՁԵՒ 11 · Ա , կանանց հաւկիթ · Բ , Գ , Դ , Կրապեան անօթ :

ՁԵՒ 12 · Կրապեան անօթ առանց հաւկիթի ։

ՁԵՒ 13 · Ա , Արգանդին մուտքը · Բ , Գ , Դ , Ե , Զ , Արգանդի շրջապատ ։

ՁԵՒ 14 ։ Ձուանցք վիրաւորեալ ։

ՊԱՏԿ · Ա · Ա , փամփուշտ · Բ , Կղկղացք , 1 , Ամորձիք · 2 , 2 Սերմնատար տաշտք · 3 Սերմնական անօթք , 5 Անաւակ մանք · 4 Շտապող ծօրակներ 7 , 7 Միզանցք · 8 Կլիթոր կամ արանդամ · 9 Գնտակ , 10 Մսանք ։

ՊԱՏԿ · Բ · 1 Սերմնորդին առաջին վիճակը դեռ հաւկիթի մէջ · 2 Սերմնորդերուն իրենց հաւկիթէն ազատելնին · 3 Սերմնորդի ընթացքը իգամուտքի մէջ · 4 Ուղիղ սերմնորդ Ա · գլուխ սեմնորդի · 5 Որ եւ իցէ պատճառաւ կտրած սերմնորդերուն վիճակը ։

ՊԱՏԿ · Գ · Ա , Առողջ ամորձիք · Բ , Ախտացեալ ամորձիք · Գ , Հաստացած եւ բորբոքեալ անօթներ ։ Այս հիւանդութիւնը գլխաւորաբար գիճութիւնէ յառաջ կուգայ · կարդայ Գերեղմանք Երիտասարդաց տետրակին 11 երրորդ երեսը ։

« Երկնից մարդկային սեռին շնորհած ամենէն գլխաւոր եւ ամենէն ընտիր պարգեւը կեանքն է, որոյ յարգը չի ճանաչողը մարդկային ընկերութեան մէջ մնալու արժանի չէ »:

ԹԷԼԼՐ

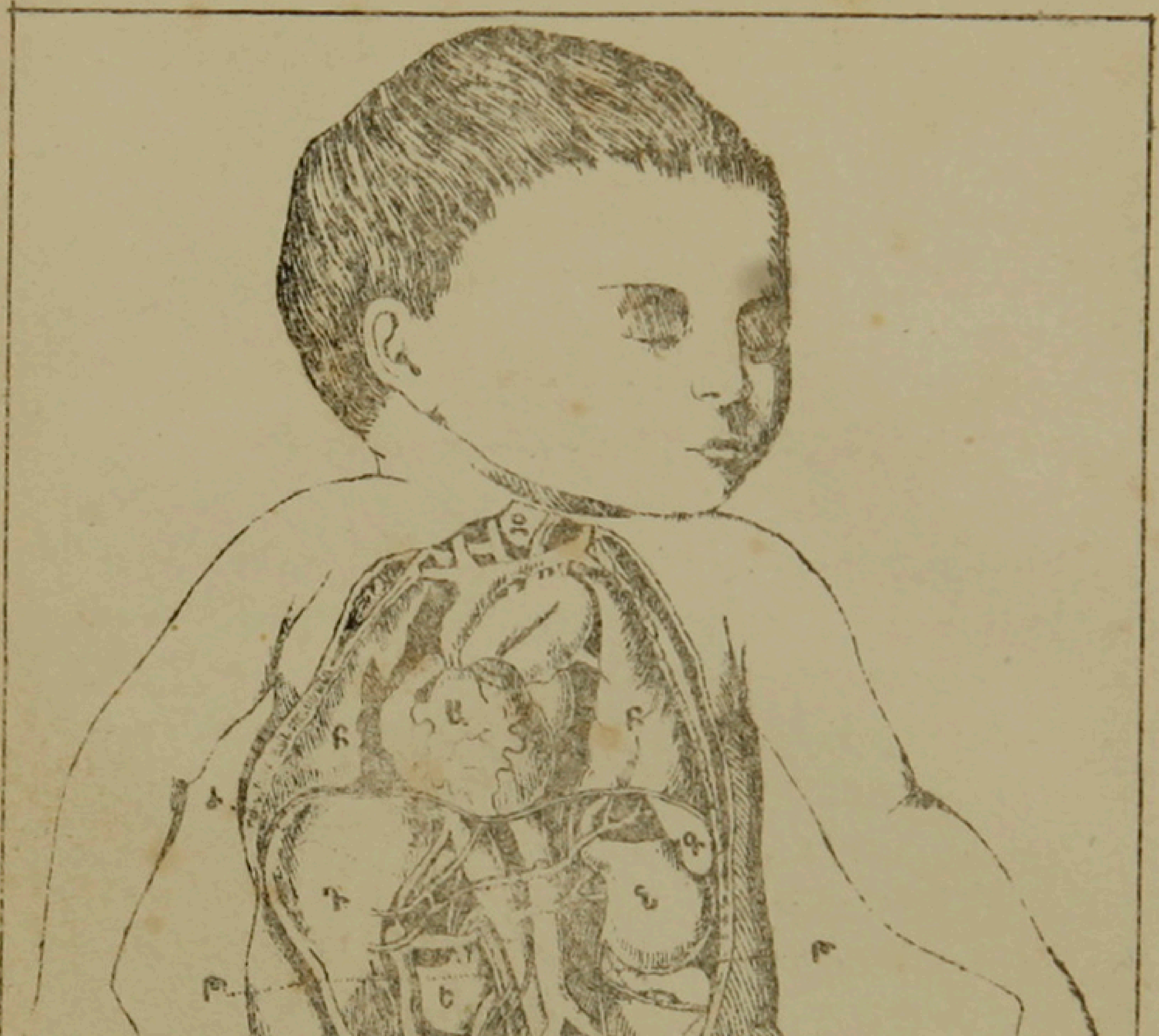
ա
բ
բ
դ
ե
զ
է
ը
շ

ՍԿԶԲՈՒՆՔ ԾՆՆԴԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ Ա.

ԾՆՆԴԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱՐԱՆԱՑ ՎՐԱՅ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ՄԻ

Ծննդական գործարանները՝ միւս ամեն գործարաններէն զատ, որոշ եւ ամբողջ դրութիւն մի կը կազմեն, եւ իրենց գործունելիութիւնը եւ կամ անգործունելիութիւնը միայն համակրաբար կամ անուղղակի կերպով ազդեցութիւն ունին ուրիշ գործարանաց վրայ. այլ սակայն այս ազդեցութիւննին խիստ զարմանալի եւ հետաքրքրական է մարդկային ամբողջ կազմուածքին վրայ, այնպէս որ ամեն ուրիշ գործարաններ անոնց նայելով կատարեալ կամ պակասաւոր կը լինին:

Թէ կենդանեաց եւ թէ բուսականաց մէջ՝ մէկդի առնելով հազուագիւտ եւ անկարեւոր զանազանութիւնները՝ որ երբեմն տեղի կ՚ունենան, ծննդականութեան եղանակը միշտ մի եւ նոյն կերպով կը ներգործուի:

Ընդհանուր առմամբ ամեն էակի բնական դրութեան կապակցութեան հետ երկու մասնաւոր նիւթեր կան, որք արու եւ էգ եւ կամ սերական սկզբունք կը կոչուին, որոնց միաւորութիւնը այն ինչ պարագայից տակ՝ նոր էակի մը ծնունդ կուտայ. թէեւ երկու սկզբունքներն զատ զատ առանձին բան մը չեն կարող արդիւնաւորել:

Այս երկու սկզբունքները, այս կամ այն եղանակաւ միշտ կան, եւ թէեւ տարբեր կացութեամբ եւ տարբեր եղանակներով, սակայն միշտ միաւորեալ են:

Մեզի ամենէն աւելի ծանօթ եղող էակները՝ ինչպէս մարդս երկու սկզբունքները միշտ զատ ունի, եւ այս պատճառաւ արու սկզբունք ունեցողը արական, եւ էգ սկզբունք ունեցողը իգական կը կոչեմք. արու անունը կուտամք սերմ ունեցողին եւ էգ անունը հաւկիթ ունեցողին, որոնք նոր էակներու գոյութեան երկու գլխաւոր պատճառներն են։

Երկսեռ անունը կուտամք ստորին կարգի կենդանեաց այն մէկ քանիներուն, որոնց մէջ երկու սկզբունքները մէկ անհատի մը վրայ կը գտնուին, ինչպէս են հասարակ հողի որդերը, տզրուկները եւայլն. եւ ասոնցմէ ոմանք այնքան կատարեալ երկսեռ են որ՝ առանց երկրորդի մը օժանդակութեանը առանձին կը միաւորին, կը յղանան եւ կ'ածեն կամ կը ծնին. իսկ ուրիշներ՝ ինչպէս տզրուկներն թէեւ երկու սկզբունքներն եւ երկու տեսակ գործարաններն ալ ունին, սակայն իրենց կազմական բնութենէն առանձին կարող չեն յղանալ, այլ միշտ երկու հատ պէտք է որ մէկզմէկ յղացնեն, եւ մէկզմէկով յղանան. աւելի կատարեալ կազմուածք ունեցող էակներու մէջ ամենեւին երկսեռ չի գտնուիր։

Ուր որ սկզբունքները զատ դրութիւն ունին՝ հոն մասնաւոր զանազանութիւններ ալ կան, այսինքն թէ սկզբունքներուն զետեղումը եւ թէ իրենց միաւորութեան ներգործութիւնը տարբեր են։ Ձուկերէն շատը որոնց կազմութիւնը ստորին է, մերձաւորական միութեան գործողութիւնը չունին, էգը հաւկիթները ջուրին մէջ կը թափէ եւ արուն բնական ազդումով մը իր սերմը անոնց վրայ կը հոսէ, եւ ասանկով կը միանան հաւկիթն ու սերմը՝ առանց արուին եւ էգին մերձաւորութեանը։

Թռչունները՝ որոնք աստիճան մը բարձր են ձուկերէն, թէեւ անկատար կերպով, սակայն միշտ երկու այլասեռ անհատները մէկզմէկու կուգան եւ երկու սկզբունքները այնպէս կը միացնեն՝ որ յղութիւնը ներքին կերպով, այսինքն էգին մարմնոյն մէջ տեղի կ'ունենայ, բայց որովհետեւ թռչուններուն հաւկիթները մարմինէ դուրս ելլալով կը կատարելագործուին, յղութիւնը ներքին իսկ կատարելագործութիւնը արտաքին լինելով Ածող կը կոչուին. իսկ այն էակները որոնց երկու սկզբունքները էգին մարմնոյն մէջ միանալէն եւ յղութիւնը ներքին լինելէն 'ի զատ հոն կը կատարելագործեն նոր էակը՝ Ծնող կը կոչուին. ինչու որ ատոնք իրենց ձագերը կենդանի դուրս կուտան, փոխանակ լոկ հաւկիթը տալու:

Ինչպէս որ յայտնի կը տեսնուի, բոլոր վերոյիշեալ պարագաներուն տակ ալ գործողութիւնը միշտ մի եւ նոյն է. երկու սկզբունքները, այսինքն արական սերմը եւ իգական հաւկիթը միշտ կան, եւ ատոնց միաւորութիւնը՝ որ յղութեան գործ կը կոչուին, միշտ տեղի կ'ունենայ նոր էակ մը կատարելագործուելու սկսելէն առաջ, յղութիւնը եւ կատարելագործութիւնը կ'ուզէ ներքին լինի կ'ուզէ արտաքին:

Կան էակներ որ երկու տեսակ միաւորութիւն ունին, որոնց հաւկիթը կը ճաթի մարմնոյն մէջէն անցնելու ժամանակ, եւ նոր էակը թէեւ հաւկիթէն կ'ելլէ ինչպէս թռչունները, սակայն կենդանի կը ծնի:

Այս տեսակ կենդանիները Կիսածող կը կոչուին, միաւորութեան երկու եղանակն յայտնելու համար: Կան այնպիսի էակներ ալ՝ որոնց ձագը ներքին կերպով կը ձեւակերպի, սակայն կատարելագործուելէն առաջ դուրս կ'ելլէ, եւ մինչեւ որ բաւական մեծնայ եւ ինքնին ապրելու կարող լինի՝ կերպով մը իւր մօրը հետ միացած կը մնայ. այս տեսակներն ալ Կիսածին կենդանիներ կը կոչուին. օրինակի համար Վիրգինիայի քսակաւոր մեծ մուկը:

Այս համառօտ դիտողութիւններէն յայտնի կը տեսնուի թէ ինչ գործարաններ պէտք են սերական դրութեան երկու սեռին մէջ․ էգը անշուշտ հաւկիթը արտադրող գործարան մը ունենալու է, որ կը կոչուի Ձուարարք, ինչպէս որ խողութիւնն այսպէս է, եւ անհատ մը թէեւ լինի որ ամեն ուրիշ իգական մասերէն զուրկ լինի, սակայն թէ որ Ձուարարք ունի անիկայ՝ անշուշտ էգ է եւ էգ կը կոչուի․ իսկ ընդհակառակը՝ անհատ մը առանց Ձուարարքի էգ չի սեպուիր․ թէեւ լինի որ ամեն ուրիշ իգական գործարաններ ամբողջապէս ունենայ, վասն զի իգութիւնը կազմող մի միայն գործարանն Ձուարարքն է, ուրկէ կ'արտադրուի հաւկիթը։

Ձուարարքէն ՚ի զատ ընդհանրապէս տեսակ մը ուրիշ գործարաններ կան, որոնցմով հաւկիթը մարմինէն դուրս կ'ելլէ երբոր հասուննայ, եւ կամ արական սերմը անոնց մէջէն կ'անցնի յղութիւն պատճառելու համար։ Ծնող կենդանիները մասնաւոր գործարան մը ունին որ կը կոչուի Արգանդ, ասիկայ ծակ գործարան մի է՝ ուսկից կ'անցնի հաւկիթը հասուննալէն վերջը, եւ որուն մէջ թէ որ յղութիւն պատահի՝ նոր էակի մը կատարելագործութիւնը տեղի կ'ունենայ․ ասոնցմէ ՚ի զատ ուրիշ գործարաններ կան՝ որոնք Արգանդը Ձուարարքին հետ կը կապեն, եւ որոնց միջոցաւ հաւկիթը Ձուարարքէն Արգանդին մէջ կ'անցնի։

Կան կենդանիներ՝ որոնց արգանդը անկատար լինելով ձագը հոն չի կրնար կատարելագործուիլ, եւ անոր համար դուրս կ'ելլէ եւ արտաքին կերպով կը կատարելագործուի։

Արու դրութեան մէջ նախնական գործարանը անշուշտ արու սկզբունքը կամ սերմը արտադրող գործարանն է՝ որ Ամորձիք կը կոչուի, որոյ հետ կան ուրիշ գործարաններ ալ՝ որոնք արական հեղուկին փոխադրութեանը եւ ուղղութեանը կ'օժանդակեն․ սակայն արու սկզբունքը գլխաւորաբար Ամորձիքը լինելով, առանց անոր միւս գործարանները՝ անհատ մը արու չեն կաբող ընել եւ անհատ մը որ թէեւ զուրկ լինի ամեն ուրիշ գործարաններէն եւ մի միայն Ամորձիք ունենայ՝ արու կը կոչուի ։

Բարձրագոյն աստիճանի կենդանեաց մէջ բնաւ այնպիսի անհատ մը տեսնուած չէ՝ որ թէ Ջուարարք եւ թէ Ամորձիք ունենայ, եւ երկու գործողութիւններն ալ կատարելապէս կատարէ, թէեւ ինչպէս որ վերը յիշեցինք՝ ստորին կարգի կենդանեաց մէջ կը գտնուի ։

Մարդս սերական գործարաններու կազմութեան կողմանէ ամենէն կատարեալն է՝ թէ էգ լինի եւ թէ արու ։

Կը վերջացնենք արտադրական գործարանաց վրայ ըրած համառօտ դիտողութիւննիս, եւ կ՚սկսիմք առաջին անգամ բացատրել իգական արտադրական գործարանները ։

ԳԼՈՒԽ Բ.

ԻԳԱԿԱՆ ԾՆՆԴԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐ

Կնիկ մարդու ծննդական կազմուածքը էրիկ մարդունէն աւելի հաւաքեալ է. եւ կը բաղկանայ արգանդին ստորին մասին ներքին եւ արտաքին կողմերը զետեղուած գործարաններէն ։ Ներքին գործարանները ասոնք են ։ Ջուարարք, փալօպեան Տաշտք, Արգանդ եւ իգամուտք ։ իսկ արտաքինները ասոնք են. Հեշտական Լուսին, Արտաքին Բացուածք եւ Ստորակէտ ։

1. ՀԵՇՏԱԿԱՆ ԼՈՒՍԻՆԸ. կլոր բարձրութիւն մը կամ գեղեցիկ կանգուն մի է անհատին ընդհանուր կազմութեան համեմատ, եւ զետեղուած է կողքին առջեւը. այս կանգնումը մասամբ մը ոսկորներով եւ մասամբ մը մորթապատ ճարպալից շինուածքով մը բարձրացած է, սակայ ծածկող մորթը՝ հաստ եւ առաձգական է,

բայց քիչ մը անտարածելի լինելով՝ արտաքին բացուածքին մեծութեանը չի նպաստեր տղայաբերութեան միջոցին. չափահաս կանանց այս գործարանը մազով ծածկուած է:

Արտաքին բացուածքը, երկայնութեանը բացուած կամ ճեղքուած մի է, Բունին փակարանին մէջ տեղի գծին վրայ զետեղուած վերէն Հեշտական Լուսինին, վարէն Ստորաշրջանին եւ կողմերէն Արտաքին շրթունքներուն հետ կապուած՝ որուն մանրամասն բացատրութիւնը պարտիմք ընել:

Արտաքին Շրթունքները, երկու մորթային ծալքեր են, խոտորնակի տափակ եւ առջեւի կողմը ետեւի կողմէն աւելի հաստ է, ուր կը կապուի Արտաքին Բացուածքը արտաքնապէս, ասոնք Հեշտական Լուսինէն սկսելով եւ դէպ 'ի ետեւ երթալով, աստիճանաբար մէկզմէկէ կը զատուին, մինչեւ որ ճիշդ մէջ տեղերնին հասնելով դարձեալ մէկզմէկու կը դպչին, եւ ասանկով յետակողմեան ծայրերը միացնելով տեսակ մը յօդուած կը կազմեն՝ որ կը կոչուի Փուրքէթ, եւ որն որ առաջին մերձաւորութեամբ կը բացուի: Արտաքին Շրթունքները մէկ արտաքին կամ մորթային մակերեւոյթ մը կը ներկայացնեն, որն որ չափահասութենէն ետքը մազով կը ծածկուի, ասոնց ներքին կողմերը թաց, ողորկ եւ վարդագոյն են: Դեռահաս աղջիկներուն Արտաքին Շրթունքներուն վերի կողմերն աւելի հաստ եւ մէկզմէկու կցուած են. բայց տղայ բերող կանանցը մէկզմէկէ զատուած եւ իրենց կանոնաւորութիւնը կորսուած են. ասոնք մորթային եւ ճարպային նիւթերէ կը բաղկանան՝ որոնց մէջ տեղը բազմաթել անջրպետ մը կայ, իբր Ստորաշրջանին արտաքին Երիզներուն շարունակութիւնը. Թաղանդին այս ջղային տարածման եւ ներքին մակերեւոյթին մէջ տեղը մէկ հաստ ճարպային եւ բազմախորշ բարունակ մը կայ մէկ մանաւոր պարկի մը մէջ լեցուած: Արտաքին Շրթունքները թէ չնչերական եւ թէ ջղային ընդունարաններ ունին. իսկ Աւշկեան անօթները դէպ 'ի Նրանաց Մըսանքը կը յառաջանան։

2· ՅԱՒԵՐԺԱՀԱՐՍԸ կամ ներքին շրթունքները, արտաքին շրթունքները բաժնելով երեւան կ'ելլեն, երկու մածուցիկ ծալքերու կերպարանքով՝ փոքրիկ աքաղաղի մը կատարին նման, եւ ամփոփեալ են արտաքին շրթունքներուն ներքին մակերեւոյթին վրայ. ասոնք մէկզմէկու դպած կէտերնուն դուրս ցցուած են։ Այս շրթունքները հազիւ թէ արտաքիններուն մինչեւ մէջ տեղը կ'իջնան, բայց մինչեւ կլիթօրիկ վեր կ'ելլեն, եւ հոն կ'երկճղին. այս երկճղման ներքին ճիւղը կլիթօրիկի մէջ կը կորսուի, բայց միւսը կլիթօրիկի երկու կողմին վրայ կ'ելլէ եւ երկու ծայրերը միանալով կամար մը կը կազմէ կլիթօրիկին վրայ, որ կը կոչուի կլիթօրիկեան կամար։

Ծննդեան ժամանակ, ներքին շրթունքները արտաքիններէն դուրս ցցուած կը լինին, բայց չափահասութեան ժամանակ արտաքիններուն մէջ կը ծածկուին. դարձեալ տղայ բերող կանանցը դուրս կը ցցուին, բայց այս աւելի արտաքին շրթունքներուն բացուելէն կը պատճառի քան թէ նոցա բարձրութենէն։

Ամեն անհատի ներքին շրթունքները միատեսակ չեն, նաեւս կլիմայից տարբեր աստիճանի մէջ գտնուողներունը. ինչպէս Ափրիկէի մէկ քանի երկիրներուն կանանց ներքին շրթունքները շատ երկայն են, եւ Հօթթենդոցի կանանց ներքին շրթունքները Ղենջակ անունը ստացած է։ Ասկէց 'ի զատ Վալփէօի ըսածին նայելով՝ կանանց այս գործարանը շարունակական ձըգմամբ շատ կ'երկննայ։ «Ես դեռահաս կին մը տեսայ, կ'ըսէ հռչակաւորն Կազոզ, որուն արտաքին բացուածքը մարմաչում մը ստացած էր իւր յղութեան սկիզբէն, նա այս նեղիչ մարմաչումէն ազատելու համար շարունակ կը մարմաչէր, եւ այս միջոցիս շատ անգամ իւր ներքին շրթունքներն ալ մամաչելով՝ տասն եւ հինգ օր վերջը գտաւ որ նոքա արտաքին շրթունքներուն կրկինը եղած էին»: Ներքին շրթունքները մէկ թաքուն յօրինմամբ մը պատրաստուած են՝ որ կարելի է տեսնել, ուսկից առատ հիւթ մը կը հոսի որ միշտ գըրգռում կը պատճառէ:

3· ԿՂԻԹՈՐԻԿԸ, որ մէկ փոքրիկ եւ հաստատուն խաղաւարտ մի է, Կղիթորին կը նմանի զգայաբար եւ կերպիւ մըն ալ կազմաբար, որոյ ազատ ծայրը արտաքին բացուածքին առջեւի մասէն կ'երեւնայ արտաքին շրթունքներուն ներքին յօդուածէն կէս մատնաչափ ետեւ, ասոր մարմինը Ստորա—կողքին բաժանման երկու բարձերուն կցուած է, որոյ արմատները կըցուելով եւ միանալով կ'իջնան յետման տափարակ տեղին վրայ, ուր միանալով մի բազմախոռոչ մարմին մը կը ձեւացընեն երկու կողմանէ սափակ, եւ ասկէց քիչ մը առաջ երթալով մինչեւ յետման առջեւի երկու կամ երեք գիծերուն առջեւը կը զատուին մէկզմէկէ եւ կորանալով դէպ 'ի առաջ վրաներնուն եւ առջեւնուն կորնթիք մը կը ներկայացընեն եւ կամաց կամաց մեծնալով կամ յառաջանալով ազատ ծայրը կը հասնին որ կը կոչուի Կղիթորիկեան Սանք:

Յղութեան առջի ամիսներուն մէջ շատ դժուար է մանկան սեռը որոշել՝ որովհետեւ կղիթորիկը կղիթորին չափ երկայն կը լինի, այն միջոցին եւ մինչեւ անգամ գոյութեան կանուխ վիճակին մէջ, բայց ասկէց անդին կը դադարի աճելէ, եւ շատ կանանց կղիթորիկը նաեւս կը փոքրիկնան: Կանայք եղած են՝ որ կղիթորիկնին խիստ երկայն լինի. օրինակի համար՝ Պ. Քրուվէլըր կնկան մը կղիթորիկը տեսած է երկու մատնաչափ երկայնութեամբ. եւ ուրիշ մը չորս եւ մէկ քառորդ մատնաչափ երկայնութեամբ: Մարդկային սեռին մէջ համբաւաւորեալ երկասեռները այս տեսակին վերաբերեալ կնիկներն են:

Կղիթորիկը, կղիթորին նման մէկ կախուած յօղակապ մը եւ կանգնեցնող ջիղ մը ունի ։ Էգին ալ միզանոցին խողովակը բաղմախորշ մարմնոյ երկու ճիւղերուն մէջ տեղէն կ՚անցնի արուին նման ։

Կղիթորիկը, ներքին շինուածքին կողմանէ գրգռող մածուցիկէն կը բաղկանայ, եւ ուստի մերձաւորութեան ժամանակ արիւն կը լեցուի հոն՝ կ՚ուռեցնէ զայն եւ կը կանգնեցնէ . եւ Քոպէլթի ըսածին նայելով՝ կղիթորիկեան Մսանքը՝ կղիթորեան Մսանքէն աւելի տասն ջիղ ունի . եւ ամեն հեղինակներ միաբան են հաստատելու թէ, կղիթորիկն է կանանց տաւփական զգացման գլխաւոր կէտը ։

4. ԳԱՒԻԹԸ, արտաքին բացուածքին վերի կողմը զետեղուած եռանկիւն միջոցն է, սակայն վրայէն կղիթորիկին՝ վարէն Միզանոցին՝ եւ կողմերէն Ցաւերժահարսին հետ միացած է ։

5. ՄԻԶԱՆՈՑԸ, գաւիթին ճիշդ տակը կղիթորիկէն մատնաչափ մը վար զետեղուած է . եւ իգամուտքին առջեւի մասին ամենամեծ տեղին ճիշդ վրան . ասոր բերանը ընդհանրապէս խողովակներէ աւելի ամփոփեալ է ։ Ամեն կանանց Միզանոցը մէկզմէկէ կրնայ տարբերիլ՝ մէկէն մինչեւ մէկ ու կէս մատնաչափ երկայնութեամբ, սակայն մեծ՝ կոնոնեան եւ կոր է, իր ներքին մասը խառնաշփոթ եւ կամ բոլորովին մէկզմէկու կցուած . ներքին պատերը եւ մասերը որ կողքին առջեւ մէկզմէկէ կը բաժանին, յետման հետ տափարակ տեղի վրայ զետեղուած են կղիթորիկին երկու բարձրուն միաւորութեան ներքեւ ։

Միզանոցին անցքը ջղային է եւ հաստատուն՝ ջղային մանրաթելներով դրուագեալ . որոնք կ՚երեւնայ թէ փամփուշտէն շարունակեալ են, ասոր նման մէկ սպունգային հիւսուածք մը մածուցիկ մաշկին տակը կը գտնուի ։

Երբեմն Միզանոցին բերանը արտաքոյ կարգի կերպով կ՚ընդարձակի , Փլէմանս մէկ կին մը կը պատմէ որոյ Միզանոցին անցքին մէջ մատ մը կը մտնէ եղեր , եւ Մէյր՝ կին մը կը յիշէ որ այս գործարանով կրնայ մերձաւորիլ եղեր :

6 · ՀԻՄԷՆ · Իգամուտքը որ անկանոն բացուածք մի է , եւ զետեղուած է Միզական մարմնոյն ներքեւ , մերձաւորութենէն վերջը զանազան մեծութեանց ենթակայ կը լինի , մանաւանդ մէկ քանի անգամ զաւակ ունեցող կանանցը , սակայն կոյսերուն այնպիսի մաշկով մը պատրաստուած է որով բերանը փոքրիկ մնայ . այս մաշկը Հիմէն կը կոչուի , որ ինքնին զատ մաս մի է ներքին գործարանոց՝ արտաքին ծննդական շէնքին՝ եւ Միզանցքին մէջ տեղը զետեղուած , աւիկայ Մահեկի ձեւ ունի ներքին կողմէն գոգաւոր : Երբեմն Մահեկին եզերները մէկմէկու միանալու չափ երկայն կը լինին եւ կեդրոնը ծակ ամբողջ մանեակ մը կը ձեւացընեն : Հիմէնին ազատ շուրթը բարակ եւ գոգաւոր է եւ կորնթիքը արտաքին բացուածքին մաշկերուն շարունակութիւնն է , եւ որովհետեւ աւիկայ է որ կը փակէ Իգամուտքին յետակողմեան եւ կողմնակի մասերը՝ նշանաւոր տարբերութիւն մը կ՚ընէ մուտքին տարածութեանը մէջ , Հիմէնին մեծութենէն կամ փոքրութենէն կախում ունենալով : Հիմէնը՝ երբեմն գրեթէ կատարեալ անծակ մաշկ մը կը լինի , եւ թէեւ միշտ բարակ թափանցիկ եւ շատ դիւրաբեկ՝ սակայն երբեմն ալ հաստ եւ դիմացկուն է :

Հիմէնը բաղադրեալ է մէկ մածուցիկ մաշկի ծալքէ մը · իւր շէնքին մէջ քանի մը անօթներ եւ բացողական հիւսուածքներ պարունակելով : Այս գործարանը առաջին մերձաւորութեամբ կը պատառի եւ իւր երկու երեք փոքրիկ մասերը կը կոչուին Մրտաձեւ Մսիկներ : Հիմէնը իբր կուսութեան որոշ նշան մը համարուած է , սակայն պէտք է գիտնալ որ մերձաւորութենէ 'ի զատ ուրիշ պատճառներով ալ կրնայ եղծուիլ :

7. ՄՐՏԱՁԵՒ ՄՍԻԿՆԵՐԸ *փոքրիկ տաշտեր են, եւ միայն կանանց վրայ կը գտնուին. ըստ որում ինչպէս որ ըսինք, ասոնք եղծուած հիմէնին կտորներն են։*

8. ԱՆՑՈՒԿ ԽՐԱՄԸ *կէս մատնաչափ տարածութեամբ փոքրիկ խորութիւն մի է, ետեւէն փուրքէթով եւ առջեւէն հիմէնին զուգաւոր եզրերէն կապուած՝ որ առաջին տղայաբերութեամբ կը եղծուի։*

Արտաքին ծննդական գործարանաց զափառոցին կազմուածք։

Արտաքին բացուածքին եւ իգանդամին բերանին Մսանիկ գործարանները երկու դասերու կը բաժնուին այսպէս։ Շորթող Պարուտակներ, եւ Մածուցիկ Գործարաններ։

Ա. ՇՈՐԹՈՂ ՊԱՐՈՒՏԱԿՆԵՐԸ *խիստ բազմաթիւ են, որ կը գտնուին արտաքին շրթունքներուն եւ ծննդական բարձից ծալքերուն վրայ, եւ կը ծառայեն արտաքին ծննդական գործարանաց կակղութեանը՝ խոնաւութեանը՝ զգացողութեանը եւ մասնաւորաբար զանոնք մէզին գրգռիչ ազդեցութենէն եւ քրտինքէն պաշտպանելու համար՝ մէկ պարարտ հիւթ մը դուրս տալու։*

Բ. ՄԱԾՈՒՑԻԿ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԸ *Շորթող Պարուտակներէն գլխաւորաբար իրենց դիրքովը եւ դուրս տուած հեղուկոյթին կը տարբերին, ասոնց կարգադրութեան եղանակը եւ իգամուտքը իրենց արտադրած հեղուկովը թանալնուն կերպը իրենց երկու որոշ զանազանութիւն կուտայ. առջինները իգամուտքին որոշ մէկ կէտին վրայ մէկզմէկու քով զետեղուած են. իսկ ետքինները մէկզմէկու վրայ։*

ԻԳԱՄՈՒՏՔԻ ՄՍԱՆԻ։ *Ասոնք երկու հատ են, որք իգամուտքին մէկը մէկ կողմը, եւ միւսը մէկալ կողմը, հիմէնէն իբր երեք ութերորդ մատնաչափ վեր, եւ Արտաքին շրթունքէն մէկ քառորդ մատնաչափ խոր զետեղուած են։ Ասոնց ձեւը ծիրանի սերմին կը նմանի, բայց քանի մը տղայ բերած կնկանը աւելի տափակ* կը լինին ։ Անզաւակ կանանցը շատ մեծ , չափահասութեան հասած աղջիկներունը շատ փոքրիկ , իսկ ծեր կնիկներունը գրեթէ կորսուած են ։

ԶՏՈՂ ԽՈՂՈՎԱԿՆԵՐ ։ Մսանքը կազմող ամեն մէկ հատերը մէկ մէկ փոքրիկ խողովակներ ունին , եւ իրենց քովի հատերուն կցուելովնին երեք խողովակներ կ'ունենան ։ Երրորդ խողովակը պարզ անցք մի է որ Մսանքին ներքին մակերեւոյթէն եւ Իգամուտքի եզրէն կը յառաջանայ եւ կը բացուի Հիմէնին նոր եղծըւած ներքին անկիւնին մէջ ։

ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ ։ Մսանքային շինուածքը բաց կապուտի գոյն ունի , եւ բաղկացեալ է բլթակներէ ; որուն ներքին մասին վրայ եղած մաշկին հաստութիւնը եւ թափանցկութիւնը ամեն անհատինը միօրինակ չէ · մաշկին ներքին մակերեւոյթէն թելեր կ'երկննան Մըսանքը փակելու եւ բաժանելու համար ։

ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆՔ եւ ՊԱՇՏՕՆՔ ։ Իգամուտքի Մսանքը ամբողջ ծննդական գործարանաց նման արբունքի ժամանակ իւր կատարելութեանը կը հասնի , եւ այս միայն բաւական է մեզ համոզելու թէ՝ անկէց արտադրուած հեղուկը ծննդական գործողութեան կ'օժանդակէ ։

Արտադրուած հեղուկին քանակութիւնը զանազան է . մերձաւորութեան , ապօրինաւոր շօշափման , հեշտական եւ վաւաշոտ խորհուրդներու , փափագներու եւ երազներու առեն կը շատնայ . մերձաւորութեան կէտին երբ Ստորաշրջանին ջիղերը եւ Իգամուտքին արտաքին բացուածքը կը գրգռուի , արուին սերմին նման ձայթմամբ կը հոսի եւ կը նպաստէ գործարանաց խոնաւութիւնը եւ զգացողութիւնը պահպանելու ։

9 · ՍՏՈՐԱՇՐՋԱՆԸ կամ ՍՏՈՐԱԿԷՏԸ բոլորովին մորթէ բաղկացեալ՝ հազիւ մէկէն մինչեւ մէկ ու կէս մատնաչափ երկայնութեամբ կամուրջ մի է որ արտաքին բացուածքը Նիմֆաներէն կը զատէ ։

ԳԼՈՒԽ Գ.

ԻԳԱԿԱՆ ՆԵՐՔԻՆ ԾՆՆԴԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԸ

Իգական ներքին ծննդական գործարանները ասոնք են. Զուարարք, Փալօպեան Տաշտք, Արգանդ եւ իր ցօղակապները եւ իգամուտք։

ԶՈՒԱՐԱՐՔ

Ասոնք կողքին կողմերը դրուած երկու մարմիններ են, անմիջապէս աղդրներուն վարի եզրը եւ արտաքին պատերուն ներքեւ. մեծութեամբ արական ամորձիքներու չափ են, եւ ձեւով նուշի ընկուզ կը նմանին. գոյներնին դեղին եւ կարմիր է եւ ծածկուած են փոքրիկ ուռոյցքներով եւ մատաձեւ գծերով. դեռահաս աղջիկներունը փոքրիկ են, եւ մեծնալ կ'սկսին արբունքի ժամանակ. միանգամայն զօրաւոր ներգործութիւն մը կ'ունենան բոլոր կազմութեան վրայ։ Ասոնց պաշտօնը հաւկիթներ արտադրել է՝ որոնցմէ ծնունդ կ'առնուն ամեն նոր էակները։ Զուարարքներուն ամեն մէկին մէջ քսանէն մինչեւ երեսուն ոլոռի չափ խոռոչներ կան, (որոնք Կրաֆեան խոռոչք կը կոչուին) որոնք ճերմակ հեղուկով մը լեցուած են, մէջերնին մէկ մէկ հաւկիթ պարունակելով, հազիւ գնդասեղի մը գըլխու մեծութեամբ... թէեւ տեսնուած խոռոչները քըսանէն մինչեւ երեսուն են, սակայն ուրիշ շատ խոռոչներ ալ կան որ աչքով չեն տեսնուիր, մինչեւ որ չի կատարելագործուին եւ չի հասուննան։ Զուարարքներու մէջի ոչ խոռոչները եւ ոչ ալ իրենց պարունակած հաւկիթները, հաւասարապէս կատարելագործուած են, երբ որ կը տեսնեմք զանոնք. այլ մէջերնին մէկը ամենէն աւելի կատարեալ՝ եւ միւսները իրարմէ նուազ կատարեալ են աստիճանաբար. եւ յիրաւի ասոնք արբունքի ժամանակէն սկսեալ կատարելագործուելու կը սկսին մէկզմէկու ետեւէ, մինչեւ որ հասնին եւ պատ-

ձուէն կենաց Դարձ ։ Ջուերէն մէկը հասուննալուն պէս , Ջուարարքէն դուրս կ'ելլէ եւ Արգանդը կը մտնէ եւ քիչ մը ժամանակ կը մնայ հոն . այս միջոցիս թէ որ յղութիւն տեղի չունենայ , մարմինէն դուրս կ'ելլէ եւ կը կորսուի . բայց թէ որ յղութիւն պատահի , կը մնայ հոն եւ նոր էակ մը կը կատարելագործէ ։ Հաւկիթին հասուննալը ամենեւին չ'սպասեր սերական գրգռման կամ զուգաւորութեան . եւ ամեն իգական սեռին մէջ մի եւ նոյն կերպով կը պատահի արբունքէն վերջը , թէ ամուսնացեալ լինին՝ եւ թէ կոյս . բայց պէտք է յիշել թէ հաւկիթը ինքնին անկատար է՝ եւ ինքնին աւելի կատարելագործուելու յարմար չէ . ինքը միայն սերական սկզբունքներէն մին է . եւ նոր էակի մը ծնունդտալու համար արական սկզբունքին՝ այսինքն սերմին կարօտ է ։ Իգը առանց ամենեւին արուէն կախում մը ունենալու հաւկիթը կ'արտադրէ , ինչպէս որ արուն ալ սերմը , որոնց միաւորութիւնը միայն նոր էակ մը կ'արգիւնաւորեն ։

Յղութիւն տեղի ունենալու համար արգանդին մէջ պատրաստ հաւկիթ գտնուելու է զուգաւորութեան միջոցին , եւ կենդանիները ան ատեն միայն զուգաւորելու փափագ կ'ունենան՝ երբ հաւկիթը պատրաստ է ։ Կանանց հաւկիթին հասուննալը ամէն ամիս տեղի կ'ունենայ արբունքի ժամանակէն սկսեալ մինչեւ կենաց Դարձը ։ Կին մը չի կրնար յղանալ՝ մինչեւ որ մէկ հասուն հաւկիթ մը չունենայ արգանդին մէջ ։ Կանանց հաւկիթին հասուննալը կենդանիներէն քիչ մը տարբեր երեւոյթներով տեղի կ'ունենայ . կենդանիները նոյն միջոցին զուգաւորութեան տենչանք մը կ'ունենան , եւ իրենց ծննդական գործարաններէն բարակ եւ անգոյն հեղուկ մը կը հոսի ։ իսկ կանայք այս միջոցին ամսական տկարութիւննին կը կատարեն . որ է իրենց արեան հոսումը , եւ մերձաւորութեան նկատմամբ շատ զգայուն կը լինին ։

Հաւկիթին՝ Ջուարարքէն Արգանդին մէջ անցնիլը շատ հետաքրքրական է . Ջուարարք կարճ եւ հաստատուն լարով մը Արգանդին հետ կապուած են , ուսկից վար անցք մը կայ ։ Ջուարարքին վրայ մէկ գործարան մը կայ՝ որ փալօպեան Տաշտ կը կոչուի , որոյ չէնքը Ջուարարքին չէնքէն մեծ է . սափ ձեւով փողահարի կը նմանի , եւ մեծ ծայրը որ թոյլ է՝ Ջուարարքին մօտ է , իսկ միւս ծայրը Արգանդին հետ կապակցեալ է . այս Տաշտին Ջուարարքին քովի բաց ծայրը շատ մը փոքրիկ մատաձեւ յերկարումներու բաժանեալ է . այս լայն բացուածքին մէջ անցք մը կայ Տաշտին ներսի կողմէն մինչեւ Արգանդին մէջը , եւ ասանկով կապակցութիւն կայ Ջուարարքին եւ Արգանդին մէջ ։

Հաւկիթը Ջուարարքի մէջ հասուննալուն պէս Տաշտին բաց ծայրը դէպ 'ի հոն կ'ուղղուի եւ մատաձեւ ծայրերը կը բռնեն հաւկիթը եւ կ'առնուն եւ Տաշտին մէջ թող տալով զայն Տաշտանցքին մէջ կը դնեն , որուն մէջէն մինչեւ Արգանդը կ'իջնայ ։

Հաւկիթը Ջուարարքէն ճիշդ ան ատենը կը փախչի , երբ ամսական արեան հոսումը կը դադարի , որմէ գրեթէ վեց օր ետքը Տաշտին մէջէն կ'իջնայ . երբ հաւկիթը Արգանդը կը հասնի , հոն մէկ բարակ մաշկ մը որ արեան հոսման վերջին միջոցին կը գոյանայ , եւ որն որ գրեթէ ներքին բոլոր խոռոչը կը շրջապատէ , անոր ընթացքը կ'արգիլէ . հաւկիթը երբ Տաշտին վերջին ծայրէն դուրս կ'ելլէ , այս մաշկին վրայ կը մղուի եւ հոն կը մնայ . եւ ահա այս միջոցիս յղութիւն տեղի կրնայ ունենալ . բայց երբ քիչ մը ատեն հոն մնալէն ետքը զուգաւորութիւն չի պատահի , մաշկը կը թուլնայ , եւ հաւկիթը կը փախչի . ալ յղութիւն չի կրնար լինիլ , վասն զի արգանդին մէջ պատրաստ հաւկիթ չի կայ . եւ ասկէց յայտնի կը տեսնուի որ կանայք ամեն ամիս որոշ օրեր ունին յղի մնալու ։ Երբոր հաւկիթը արգանդին մէջ գտնուած ատենը յղութիւն պատահի , հաւկիթը փոխանակ դուրս նետուելու Արգանդին պատերուն կը կցուի եւ կը մնայ հոն նոր էակ մը կատարելագործելու. իսկ մաշկը նորա ծածկոց կը լինի։

Թէ՛ ամուսնացեալ կանայք եւ թէ՛ աղջիկներ, ամեն ամիս հաւկիթ մը կ'արտադրեն՝ քանի որ չեն յղանար. բայց յղութեան եւ ծծմայրութեան միջոցին, Զուարարքին մէջ հաւկիթները հասուննալէ կը դադարին այնպիսի պատճառներով՝ որ պիտի յայտնեմք կանանց ամսական արեան հոսման վրայ խօսած ժամանակնիս։ Կանանց Կենաց Դարձէն վերջը հաւկիթներնին բոլորովին հատած կը լինի։

Ընդհանրապէս ամեն ամիս մէկ հաւկիթ մը կը հասուննայ, բայց երբեմն երբ երկու երեք կամ աւելին մէկէն հասուննան եւ բնականաբար Արգանդին մէջ իջնան, եւ նոյն միջոցին զուգաւորութիւն պատահի եւ յղութիւն տեղի ունենայ, հարկաւ այս գործողութեանց ենթակայ եղած կինը երկու երեք եւ կամ աւելի զաւակներ մէկէն կը ծնանի։ Զուարարքներուն երկուքն ալ մի եւ նոյն ժամանակ չեն գործեր, այլ փոփոխակի կը գործեն՝ մէկ ամիսը մէկը եւ մէկ ամիսը միւսը, բայց երբեմն ալ կը պատահի որ մէկը լիովին անգործ կը մնայ եւ միայն մէկը կը գործէ։ Հաւկիթներու խոռոչները ընդհանրապէս մէյմէկ հաւկիթ կը պարունակեն, բայց երբեմն երկու եւ աւելի ունեցողներ կը գտնուին. ուստի երկու կամ՛ աւելի զաւակ մէկէն ծնանելուն պատճառը կամ քանի մը անօթներուն մի եւ նոյն միջոցին մէկ մէկ հաւկիթ հասցնելնին է եւ կամ՛ մէկ անօթին առանձին քանի մը հատ հասցնելն է։ Զուարարքը ամենէն առաջ կազմուած գործարանն է։

Հաւկիթին Զուարարքէն դուրս մղուելուն անմիջական պատճառը շատ հետաքրքրական է, եւ որով կը տեսնուի թէ այս մասերուն մէջ մէկ մասնաւոր կենդանական գործողութիւն մը կայ որն որ իւր զօրութիւնը պարբերական ժամանակով կը հաւաքէ։

Կրաւիեան անօթները քննելով կը տեսնուի որ, անոնք շատ մը որոշ մաշկերով շրջապատեալ են, որոնց երկու ներքին ծայրերուն վրայ հաւկիթը դրուած է անօթին յատակը, բոլոր մաշկերուն ամենէն ներքին կողմը՝ որ ձերմակի մօտ գոյն ունեցող հեղուկը կը պարունակուի. երկու ներքիններուն դուրսի մաշկերուն մէջէն ամենաբարակ արեան երակներ կ'անցնին՝ որոնք թէեւ միշտ կ'որոշուին, սակայն ամեն ամսական ընթացքէն երեք շաբաթ առաջ աս երակներէն ոմանք կ'ընդարձակին եւ արեամբ կ'ուռին. այս երակաց արեամբ ուռեցումը այնքան կը շարունակուի եւ կ'աճի՝ որ նոյն երակներէն մէկ քանին կը պատառին, եւ ասանկով արիւնը երկու մաշկերուն մէջ տեղը կը լեցուի ճիշդ հաւկիթին տակը՝ որ կը բարձրանայ եւ Կրաւիեան անօթին մինչեւ բերանը կ'ելլէ. երբ արիւնը կը շատնայ եւ անօթը կը լեցնէ, այս միջոցիս ձերմակ հեղուկը բոլորովին կը ծծուի եւ տեղը հոսուած արիւնը կը բռնէ՝ որն որ իր շարունակական աճելովը անօթը կ'ընդարձակէ եւ հաւկիթին տեղ կը բանայ փախչելու. այս Կրաւիեան անօթներուն մէջ բղխած արիւնը կանանց ամսական արեան հոսման հետ խիստ վերաբերութիւն ունի:

Հաւկիթը ելլելէն ետքը երբ Ձուարանը քննուի, (անշուշտ ամսական արեան հոսման դադարելէն ետքը) կը տեսնուի որ մակերեւոյթը մէկ փոքրիկ մաս մը բորբոքեալ է, որոյ մէջ տեղը փոքրիկ ճեղքուած մը կ'երեւայ, ահա այս ան տեղն է՝ ուր անօթը կը բացուի եւ հաւկիթին ճամբայ կուտայ:

Հաւկիթը ելլելէն ետքը, անօթը աստիճանաբար կ'ամփոփի, լոկ սպի մը կը մնայ՝ որ կապտագոյն է եւ վերջապէս բոլորովին կ'աներեւութանայ:

Գրեթէ ամեն կանանց հաւկիթները կանոնաւորապէս կը հասուննան, երեսինները առաջ, մէջինները ետքը եւ ամենուն տակը գտնուողները ամենէն ետքը.

10930

17 XI 1922
Имени А. Мясникяна
Ա. ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

եւ երբ ամենքն ալ կը հասնին , ան ատենը Ջուարարք կ'ամփոփուին եւ կը կորնչին . բայց երբեմն կը պատահի որ քանի մը հաւկիթը շատ խորը գտնուելով մինչեւ կենաց Դարձը չեն հասուննար , եւ վերջը Ջուարարքը առողջ թէ լինի՝ կը տեսնուին եւ մինչեւ անգամ կը յղանան . երբ այս հետաքրքրական դէպքը տեղի կ'ունենայ , ահաւասիկ ամսական արեան հոսումն ալ կ'ըսկըսի ան կնկան վրայ՝ որ գուցէ եօթնասուն տարեկան եղած է՝ որոնցմէ ոմանք յղացած եւ զաւակ ալ ծնած են ։

Կանանց ոմանց Ջուարարքը տկար եւ ոմանց ալ հիւանդոտ կը լինին , որոնք կատարեալ հասուն հաւկիթ չեն կրնար արտադրել , եւ այսպիսի կանանց կամ աղջկանց ամսական արեան հոսումը միշտ անկանոն կը լինի . ան կիները ամուլ կը լինին՝ որոնք հաւկիթ ամենեւին չունին , եւ կամ թէ հաւկիթնին անկատար է . անանկ կը կարծուի նաեւ որ շատ մանկանց տձեւութիւնը անկատար հաւկիթներուն արդասիքն է , որոնք թէեւ կենդանականութիւն ունին յղութիւն պատճառելու , սակայն բաւական չեն յղութիւնը կատարելագործելու . տգեղ եւ տձեւ զաւակ ունեցող կանայք թէ որ հմուտ բժշկի մը խնամատարութեան յանձնուին՝ այս դժբաղդութենէն կրնան ազատիլ ։

Բայց պէտք չէ անանկ կարծուիլ՝ թէ հաւկիթին կացութիւնը միայն ներգործութիւն ունի որ եւ է էակին վրայ . վասն զի հաւկիթին չափ արական սկզբունքն ալ այսինքն սերմն ալ կատարեալ լինելու է ։

ՓԱԼՕՊԵԱՆ ՏԱՇՏՔ

Փալօպեան Տաշտերը , ինչպէս որ ըսինք Ջուարարքին եւ Արգանդին մէջ տեղի ունեցած հաղորդակցութեան միջոցն են . այս գործարաններուն չէնքը մասնաւոր է , եւ ծննդականութեան վրայ ունեցած ներգործութիւններուն չափ՝ առողջութեան ալ մեծապէս կարեւորութիւն ունին. ասոնց մէջ եղած անցքը մազանման թելերով լեցուն է, որոնք դէպ 'ի Արգանդը ուղղուած միշտ կ'երկննան, կը կարճանան, եւ որոնց հետ փալօպեան Տաշտն ալ կ'երկննայ կը կարճանայ Ձուարարքէն մինչեւ միզանցքը. այս գործարանին ամենէն մեծ պաշտօնը հասուցած հաւկիթը Ձուարարքէն ընդունիլ եւ Արգանդին մէջ տանիլն է, սակայն ասկէց 'ի զատ ուրիշ կարեւոր պաշտօններն ալ սա է թէ որ եւ իցէ հասում մը որ Ձուարարքին վրայ տեղի կ'ունենայ եւ կրնայ մեծամեծ վնասներ հասցնել՝ կ'առնուն եւ Արգանդը կը բերեն. եւ Իգամուտքին բերնին մէջ տեղի ունեցած կամ լեցուած հասումներուն մեծագոյն մասը փալօպեան Տաշտին միջոցաւ Ձուարարքէն եղած հասումներն են:

Շատ պատճառներ կան՝ որոնցմով փալօպեան Տաշտերը կը տկարանան եւ շատ մը հիւանդութեանց պատճառ կը լինին. օրինակի համար Ձուարարքի բորբոքումը, Ջրգողութիւն, այտերու ուռոյցք եւ պալարներ. եւ ասոնցմէ 'ի զատ յղութեան անկարողութիւն: Ոմանց այս գործարանը բոլորովին թմրեալ կը լինի զուգաւորական զգացում չունենալնուն համար. եւ ասկէց յայտնի կը տեսնուի թէ յիշեալ զգացումը որ ընդհանրապէս տղէտները կը դատապարտեն, շատ հիւանդութեանց դարման եւ մարդկային առողջութեան խիստ նպաստող է. ասոր հակառակ զուգաւորական տենչ եւ [illegible] զգացումը եւ մոլութիւնը այնքան կը տկարացնէ այս գործարանները՝ որ բոլորովին կը կորսնցընեն իրենց շարժական զօրութիւնը, եւ կ'արգասաւորեն հիւանդութիւնք եւ ամլութիւնք. եւ ահա այս է այն գլխաւոր պատճառը որ անառակ կանայք ամուսնացեալ կանանց չափ չեն կրնար յղանալ, եւ իրենց շարունակական գրգռումն այս գործարաններուն անդամալուծութիւն կը պատճառէ:

ԱՐԳԱՆԴ

Արգանդը այն տեղն է, ուր հասուն հաւկիթը քիչ մը ժամանակ կը մնայ Ձուարարքէն իջնալէն ետքը, եւ ուր նոր էակ մը կը կազմէ թէ որ յղութիւն պատահի . այս գործարանը կոնքի ոսկորներուն վարի ծայրի մէջ տեղի ճամբուն վրայ զետեղուած է . վերի մասը՝ անմիջապէս փամփուշտին վրայ, որն որ անոր առջեւը կ'իյնայ, եւ ետեւը՝ կղկղանցքը . Արգանդը մինչեւ վար չիյնար, այլ իրեն կցեալ խողովակ մը ունի որ իգամուտք կը կոչուի որ իջնալով կը հասնի Արտաքին շըրթունքներուն մինչեւ Արտաքին բացուածքը, երբ արտաքնապէս նայուի Արգանդը եւ իգամուտքը՝ մէկ գործարան մը կը տեսնուի, բայց ներքնապէս տարբերութիւննին դիւրութեամբ կ'որոշուի :

Արգանդը տանձի ձեւ ունի՝ լայն ծայրը գագաթը լինելով, սակայն լայն կողմերէն մարմնոյն մէկ կողմէն միւս կողմը տարածեալ է . որ կոր կողմը դէպ 'ի ետեւ քիչ մը ծռած է . ասոր վարի մասը որ Վիզ կը կոչուի՝ իգամուտքին մէջ կը կախուի . եւ վերի ծայրերուն ամեն մէկին վրայ Փալօպեան Տաշտերը կան, եւ տակը Ձուարարքը . Տաշտերը երեքէն չորս, Ձուարարքին յօդակապները երկուքէն երեք մատնաչափ երկայն են . որոնց տակը Արգանդին վարի կողմերէն քիչ մը հեռու երկու կողմերէն մէկ մէկ կլոր լարեր կան հաստատուն եւ զօրաւոր, որոնք Արգանդի Յօդակապք կը կոչուին . ասոնք կլոր մը ծռած եւ միւս ծայրերնուն կոնքի ոսկորներուն կցուած են . եւ ցենարաններու պէս Արգանդը մարմնոյն կեդրոնը կը պահեն՝ փամփուշտին կլոր գագաթին վրայ . ասոնցմէ 'ի զատ լայն յօդակապներ ալ կան՝ լայն եւ զօրաւոր մաշկեր . որոնք Արգանդը, կլոր Յօդակապները, Փալօպեան Տաշտերը, Ձուարարքի Յօդակապները բոլորովին կը ծածկեն : կան նաեւ ուրիշ երկու Յօդակապներ, Արգանդը առջեւի փամփուշտին հետ կապող եւ երկու ուրիշներ ալ ետեւի

Կոկղանցքին կապող․ Արգանդի անկումը Յօդակապներուն տարածումէն, ջղերուն թուլնալէն, Արգանդի պատերուն եւ իգամուտքի կակղութենէն յառաջ կուգայ։ Արգանդի երկայնութիւնը 2—2 ու կէս մատնաչափ է, վերի կողմէն լայնքը մինչեւ կէս մատնաչափ, վարի կողմէն հազիւ մէկ մատնաչափ, եւ հաստութիւնը գրեթէ մէկ մատնաչափ է․ պատերը լայն լինելով ներսի միջոցը հարկաւ փոքրիկ կը լինի, եւ ձեւով ալ դուրսի ձեւէն կը տարբերի․ Ներքին միջոցին վերի մասը եռանկիւն ձեւ ունի, որուն երկու ծայրերէն փալօպեան Տաշտերը կը մտնեն, եւ միւս մասը խողովակի պէս վար կ՚իյնայ եւ կը հասնի արտաքին բերանը իգամուտքին մէջ, որն որ ձեռքով կարելի է չօշափել․ ասոր երկու շրթունքները կատարեալ ողորկ եւ կլոր կը լինին՝ քանի որ յղութեան չեն ենթակայացած․ բայց երբ քանի մը անգամ յղութեան ենթակայանան՝ կը բացուին, կլորութիւննին եւ ողորկութիւննին կը կորսնցնեն․ աղջիկներուն Արգանդը փոքրիկ եւ պատերը նեղ, իսկ կանանց Արգանդը մեծ եւ բաց կը լինի։ Բոլոր Արգանդը երեք մասերու կը բաժնուի․ այսինքն փալօպեան Տաշտերէն վեր եղած մասը, Հիմը, Հիմին եւ Վզին մէջ տեղը․ կոյսերուն Արգանդը կանանց Արգանդէն շիտակ, աւելի բարձր եւ Վիզը աւելի հաստ է․ ոմանց Արգանդը բնականաբար միւսներէն վար եւ աւելի փոքրիկ կը լինի․ ամեն կանանց Արգանդը փոփոխութիւն չի կրեր զաւակ ծընանելով։

Արգանդին նիւթը ջղային է եւ մեծ զօրութեան կը դիմադրէ․ խիստ զարմանալի է յղութեան միջոցին ասոր արտաքոյ կարգի տարածուիլը․ իսկ աւելի զարմանալի է տղայաբերութենէն ետքը փոքրիկնալը․ ինն ամսու յղի կնկան մը Արգանդը որ մէկ ոտնաչափ մեծութիւն կ՚ունենայ, տղայաբերութենէն քանի մը օր ետքը իր բնական փոքրութեան կը դառնայ։ Արդանդը շնչերակներով եւ ջղերով առատացեալ է, շատ սնունդ կ'ընդունի եւ խիստ զգայուն է. եւ մարմնոյ մէջ բաց 'ի Զուարարքէն՝ Արգանդէն 'ի զատ ուրիշ գործարան մը չի կայ, որ այնքան տարածութեան եւ աճման կարող լինի։

Արգանդը բոլորովին Զուարարքէն կախումն ունի. թէ կատարելութեան կողմանէ եւ թէ գործողութեան կողմանէ. եւ թէ որ Զուարարք չլինի՝ Արգանդը լոկ անպիտան գործարան մը կը սեպուի. եւ թէ որ Զուարարք դադարին գործելէ, Արգանդն ալ կը դադարի։ Արգանդին Վիզը որ Իգամուտքին մէջ կ'երկննայ շատ զգայուն է, եւ ոմանց զուգաւորական զգացման կեդրոնը եղած է Կլիթորիկէն աւելի. եւ յիրաւի Կլիթորիկը եւ Ցաւերժահարսը այնքան չի պիտի կրնային քաղցրութիւն տալ թէ որ Վիզը չի լինէր։

Երբ զուգաւորութեան միջոցին կնկան մը զգացմունքը սաստիկ կը լինի, Արգանդը մարմնոյն մէջ վեր վար կը շարժի արագութեամբ եւ ասանկով Վիզը Կլիթորեան Մսանին դպչելով կը շտապէ սերմին հոսումը եւ կրից կատարումը։

Արգանդը երբեմն շատ փոքրիկ եւ անկատար կը լինի, որոյ պատճառն է ամսական արեան հոսման ուշ սկսիլը։

Թէեւ քիչ, բայց երկու Արգանդ ունեցող կիներ եղած են, որոնց Վիզերը զատ զատ Իգամուտքին մէջ կախուած կը լինին. այսպիսի պարագայից տակ Արգանդին մին՝ մէկ Զուարարքին կցուած է, եւ միւսը՝ միւս Զուարարքին, որով յղութիւնը կրնայ մէկուն մէջ լինել առանց միւսին մէջ լինելու. եւ մինչեւ անգամ այսպիսի կանայք կրնան կրկին յղութեան պատահիլ. այսինքն մէկ Արգանդով քանի որ քանի մը ամսուան յղի են, միւս Արգանդով նոր յղութեան կրնան սկսիլ։

ԻԳԱՄՈՒՏՔ .

Իգամուտքը՝ վարէն վեր Արգանդը գացող ճամբան է, վարի եզրը՝ արտաքին բացուածքն է շրթունքներուն մէջ, եւ վերինը՝ Արգանդին վիզն է. ասիկայ խողովակի մը կը նմանի՝ շատ հաստատուն շրջապատով միանգամայն լայննալու եւ նեղնալու սաստիկ ընդունակ. երկայնութիւնը չորսէն մինչեւ վեց մատնաչափ է ընդհանրապէս, թէեւ ութը եւ երեք մատնաչափ երկայն կամ կարճ ալ կը գտնուին. տրամագիծը մէկ ու կէս մատնաչափէն մինչեւ երկուք ու կէս մատնաչափ կրնայ լինիլ. ասիկայ ծուռ է՝ կոր կողմը փամփուշտին ետեւը առջեւի կողմէն, եւ գոգաւոր կողմը Կղկղանցքին ետեւն է:

Իգամուտքին բոլոր անցքը մի եւ նոյն տրամագիծը չունի, այլ մէջ տեղը նեղ է. ասիկայ մածուցիկ մաշկով մը պատեալ է. կոյսերունը ողորկ չէ, այլ ծալքերով լեցուն. որոնք զուգաւորութենէ, մանաւանդ տըղայաբերութենէ ետքը կ'անհետանան. այս մաշկին տակը բազմախորշ հաստ մաշկ մի կայ, եւ անոր տակն ալ սպունգային իգական մարմինը կայ, որն որ Կղիթորեան սպունգային մարմինին պէս գրգռման միջոցին արիւնով կը լեցուի եւ կը կանգնի. եւ այս կարողութիւնն է որ զուգաւորական յագենումի միջոցին Արգանդը վար կը քաշէ, եւ կը սեղմէ առանդամը: Ան կիները՝ որ պակասաւոր են այս կողմանէ, թոյլ Իգամուտք կ'ունենան, եւ որոնց Արգանդը իյնալու վտանգին մէջ կը լինի միշտ:

Իգամուտքին բերանը զօրաւոր ջղային մանեակ մը կայ՝ բերանի կամ աչքի մանեակի պէս, որ Իգամուտքին բերանը միշտ գոց կը պահէ. այս ջիղը մեծ կարեւորութիւն ունի Իգամուտքին վարի շրջապատը մէկզմէկու կցելու համար, եւ կանայք կան՝ որոնց այս մանեակին ազդեցութիւնը այնքան զօրաւոր կը լինի, որ հազիւ մուտքը կ'որոշուի:

իգամուտքն ալ ուրիշ մասերու նման զանազան ձեւեր կրնայ ունենալ, ոմանցը փոքրիկ կը լինի, ուրիշներունը մեծ, ոմանց անցքը լայն կը լինի եւ ուրիշներունը նեղ. եւ այս վերջի իրողութիւնը շատ անգամ մեծամեծ չարեաց պատճառ եղած է նոր ամուսնացեալներու մէջ, որոնք թէ որ տեղեկութիւն ունենային իգական դրութեան գիտութեան վրայ, անշուշտ հմուտ դահեակի մը կամ բժշկի մը խորհրդովը շուտով պիտի ազատէին իրենց դժբաղդութենէն ։ Երկու իգամուտք ունեցող կիներ ալ գտնուած են ։

ԳԼՈՒԽ Գ.

— ԿԱՆԱՆՑ ՀԱՒԿԻԹԸ

Կանանց հաւկիթը ուրիշ կենդանիներուն հաւկիթներէն էապէս չի տարբերիր, եւ բաղադրեալ է գլխաւորաբար դեղին հատերու մասնիկներէ, որոնք կը կոչուին կալիճք, եւ բարակ ճերմակ շրջապատ մը ունին ։ Այս դեղին հատերուն մէջ կլոր կանանչագոյն մարմին մը կը տեսնուի՝ որ Բուսական փամփուշտ կը կոչուի. ասոր տարբեր մասերն ալ որ միատեղ են, զանազան մաշկերով զատուած են մէկզմէկէ ։ Կանանց ամենահասուն եւ կատարեալ հաւկիթը գնդասեղի մը գունտէն մեծ չէ, եւ սակայն ասով է որ նոր էակ մը կը գոյանայ. որն որ երբ յղանայ՝ սնունդ առնելու համար մօրը մարմինին կը փակչի ։ Բուսական փամփուշտը կալիճին կեդրոնին մէջ դրուած է, բայց ետքը կը փոխէ իր դիրքը, որոյ կեդրոնը սեւ կէտ մը կ'երեւայ, որ Բուսական կէտ կը կոչուի ։

Կալիճը փոքրիկ եւ կլոր փամփուշտներէ բաղկացեալ է, որոնք պարապ եւ փոքրիկ հատերով լեցուն են. եւ ամեն մէկ փամփուշտը շրջապատող մաշկ նմանապէս հատալից են :

Բուսական փամփուշտը որ կայիճին մեծ է՝ նմանապէս հատալից է ինքնին եւ շրջապատեալ է հատալից մաշկերով :

Կայիճն է՝ որմէ նոր էակը նախ կը գոյանայ, եւ որն որ նոյնն է թէ աղջկանց մէջ եւ թէ կանանց : Կայիճին կատարեալ ձեւակերպութիւնը հասկիթին հասուննալը կը կատարէ, որ լմննալուն պէս Ջուարարքէն կը փախչի : Յիրաւի շատ զարմանալի եւ հետաքրքրական փոփոխութիւններու ենթակայ կը լինի այս նիւթս՝ հասկիթը Տաշտին մէջ մտնելէն վերջը : Հասկիթին Ջուարարքէն ելլելէն վերջը, ներքին հատերը սաստիկ եւ կլոր շարժման մը կ'սկսին շատ մը կեդրոններու շուրջը, եւ կը շարունակեն այս շարժումին մինչեւ որ կայիճը բոլորովին կը կորսի. ան ատեն տարբեր ընթացք կը բռնեն նոր էակի մը կենդանական գործարաններուն սկզբունքները կազմելու համար : Ուրիշ մէկ նշանաւոր փոփոխութիւնն ալ՝ հասկիթին Տաշտը մտնելէն ետքը Բուսական փամփուշտին փախչիլն է, որն որ կայիճին վերի կողմը կ'անցնի եւ մաշկը պատառելով դուրս կ'ելլէ եւ պարապ տեղ կը թողու հասկիթին մէջ՝ որ յղութեան համար կարեւոր է :

Դեղին փամփուշտները որ կայիճը կը ձեւակերպեն՝ մէկզմէկու այնպիսի կերպով կցուած են, որ բեթակի ձեւ կ'առնուն :

Շատ պատճառներ կան հաւատալու՝ թէ ապառնի էակին շրջագիծը արդէն կայ հասկիթին մէջ յղութիւնէն առաջ, բայց նորա կեանք տալու համար հարկաւ արու սկզբունքը կարեւոր է : Շատ աղջիկներու հասկիթները քննելով այս իրողութիւնը ստուգուած է :

ԳԼՈՒԽ Ե

ԿԱՆԱՆՑ ԱՄՍԱԿԱՆ ԱՐԵԱՆ ՀՈՍՈՒՄՆ *

Գիտցուած բան է թէ առողջ եւ բարեկազմ աղջիկներ երբ չափահաս կը լինին, արբունքի կը հասնին եւ ամեն ամիս արեան հոսում մը կ'ունենան իգամուտքէն՝ որ կը տեւէ երկու օրէն մինչեւ չորս օր. այս արեան հոսումը ամսական սովորութիւն կանանց կը կոչուի, որն որ կապակցութիւն ունի իգական առողջութեան եւ յղութեան յառաջատուութեան հետ:

Կանանց այս սովորութեան էական պատճառին եւ բնութեան վրայ իմաստասիրաց եւ կազմաբանից մէջ միշտ վիճաբանութեան տեղի ունեցած է, եւ միայն մօտ ժամանակներս բուն ճշմարտութիւնը երեւան ելաւ, թէեւ մինչեւ այսօր շատ տգէտներ կան, մինչեւ անգամ բժիշկներու մէջ՝ որ դեռ անտեղեակ են այս անդամազննական կէտին վրայ, եւ հետեւաբար շատ անգամ իրենց սխալ սկզբունքին համեմատ վարուելով կանանց հետ՝ մեծամեծ չարիքներու եւ հիւանդութեանց պատճառ կը լինին:

Մարդկային կազմութեան վրայ մէկ քանի ամենահետաքրքրական եւ կարեւոր գտումները՝ կենդանեաց վրայ քննութիւն եղած ժամանակ գտնուած են. ըստ որում զանոնք քննութեան տակ ձգելը մարդէս աւելի դիւրին եւ գոհացուցիչ է. եւ քանի որ նոյն ընդհանուր օրէնքները կը կանոնաւորեն թէ՛ մարդկային եւ թէ՛ կենդանեաց բնական կարողութիւնները: Կանանց ամ-

---

* Արդի բժիշկներուն մեծագոյն մասը կը հաստատեն թէ ամսական արեան հոսումը արգանդին ներքին շրջապատէն դուրս ելած հեղուկ մի է արեան գոյնով, ասիկայ հաւանական կարծիք մի է. ոմանք ալ կ'ըսեն թէ արգանդին ներքին շրջապատէն հոսած հեղուկին հետ կը միանայ նաեւ Իգամուտքին ներքին շրջապատէն հոսած հեղուկն ալ:

սական արեան հոսման վրայ աղէկ տեղեկութիւն ստանալու համար, նախ կանանց Ձուարարութեան եւ Ձուարարքին կարողութեանցը վրայ համառօտ բացատրութիւն մը տալ կարեւոր է ։ Կանանց հաւկիթ ունենալնին՝ դեռ քիչ ժամանակ է որ գիտցուեցաւ. եւ միանգամայն սա իրողութիւնն ալ թէ՝ մի եւ նոյն օրէնքն է որ կը կանոնաւորէ թէ կանանց եւ թէ ստորին կենդանեաց այս կարողութիւնը ։

Ինչպէս որ Ձուարարքի վրայ խօսած ժամանակնիս ըսինք, Ձուարարք 'ի սկզբանէ իրենց մէջ հաւկիթ ունին, որոնք արբունքի ժամանակէն կ'սկսին հասուննալ եւ կատարելագործուիլ. ամեն ամիս մէկիկ մէկիկ իրարու ետեւէ մինչեւ որ հասնին եւ կենաց Գործը պատճառեն, որ ընդհանուր հաշուով քառասուն եւ հինգ տարեկան հասնելնուն կը լինի ։ Ամեն ամիս հաւկիթներուն հասուննալը եւ արտաքսուիլը շատ հետաքրքրական եւ կարեւոր երեւոյթ մը ունի. միանգամայն զօրաւոր եւ յատուկ ներգործութիւն մը թէ՛ մարմնին եւ թէ՛ մտքին վրայ, էապէս տարբեր ընելով էգը արուէն՝ թէ՛ կարօտութեանց եւ թէ՛ կարողութեանց կողմանէ, եւ մինչեւ անգամ ջղային դրութեան վրայ ։

Անտարակուսելի ճշմարտութիւն մի է թէ՝ կանանց հաւկիթներուն ամսական հասուննալը եւ արտաքսումը եւ յղութեան ժամանակ նոցա մէջ նոր էակի մը կատարելագործուիլը՝ կանանց կազմական դրութեան ամենէն մեծ եւ սկզբնական գործողութիւնն է, որն որ ուրիշ կազմական գործողութիւններէ աւելի թէ՛ ջղային զօրութիւն եւ թէ՛ բնական ոյժ կը պահանջէ, եւ կամ թէ ուրիշ խօսքով՝ կանանց առողջութիւնը եւ կազմական ամեն կատարելութիւնները, այս գործողութենէն կախումն ունին գլխաւորաբար ։

Կանանց ամսական Ձուարարութիւնը բացառութիւն սեպուած դիպուած մը եւ կամ անբնական գրգռում մը չէ, այլ իր սեփհական կազմութեան կարեւոր եւ անհրաժեշտ արդասիքն է , որմէ բնաւ չի կրնար ազատիլ ենթակայ եղող աղջիկը կամ կինը ։ Զափահասութենէն եւ կամ արբունքի ժամանակէն սկսեալ մինչեւ կենաց դարձը բնութիւնը յարատեւ այս գործողութիւնը կը կատարէ , անանկ որ կարծես թէ կինը գլխաւորաբար այս նպատակիս համար կ'ապրի ։ Ահաւասիկ այս է իգական հանգամանքին մէջ տեսնուած մասնաւորութեանց ճշմարիտ բացատրութիւնը , մանաւանդ նոցա անչափ համակրութիւնը , զգայնութիւնը եւ զրգռելիութիւնը՝ որոնք հիւանդ ժամանակնին առաւել սեփհականութիւն մը կ'ունենան նոցա վրայ ։

Ձուարանքին անդադար գործողութիւնը , ջղային դրութիւնը շարունակական գրգռման մէջ կը պահէ , եւ բոլոր կազմական կարողութիւնները վրիպման կ'ենթակայացնէ , այնպէս որ անհնար է կնկան մը կամ աղջկան մը՝ որ պահէ միայն այն հանդարտութիւնը , եւ բնաւորութեան այն անխռովութիւնը եւ կանոնաւորութիւնը , որոնք արականաց համար դիւրին է ունենալ ։ Յիրաւի կին մը կամ աղջիկ մը այն մարդուն կը նմանի , որուն շուրջը շատ մը իրեն նեղութիւն տուողներ դիզուած են , քանի որ ինքը ստիպեալ է նոցա տուած նեղութիւնները բանի տեղ չի դնելու եւ անտարբեր մնալու . Էգին կացութիւնը շատ կողմանէ խիստ գէշ է , որովհետեւ իր անհանգստութիւնը իրեն ժառանգ եղած է , որմէ ոչ կրնայ ազատիլ , եւ ոչ ալ ինչ լինելնուն տեղեակ լինել , քանի որ իր մօտ գտնուողները չգիտնալով նորա կացութիւնը , ոչ կարեկցութիւն կ'ունենան վրան , եւ ոչ ալ նորա կացութիւնը հասկընալու փոյթ կ'ընեն ։

Շատ աղջիկներ այս կողմանէ խիստ ապերջանիկ են , ոմանք հոգիի սաստիկ նեղութիւն կ'ունենան եւ կամ տխրագին մելամաղձութեան ենթակայ կը լինին , ոմանք գրգռեալ կամ դաժան եւ կամ ամենայիմարական զուարթութեան եռանդին ենթակայ կը լինին , եւ ոմանք ալ մէկ հաճոյքէն ուրիշի մը կը դիմեն շարունակ, առանց այս ըրածնուն պատճառը գիտնալու. տգէտ մարդիկ՝ կանանց վրայ այս տեսնուած երեւոյթները լոկ երեւակայութեան կամ այլանդակ մտածութեան, եւ որ եւ իցէ ուրիշ պատճառի մը կու տան՝ որ կանայք ունենալու ենթակայ սեպուած են: Շատ անգամ կիներ կամ աղջիկներ կը նախատուին եւ կը յանդիմանուին այս պատճառաւ, եւ իրենք անգամ իրաւունք կու տան կրած նախատինքներնուն եւ յանդիմանութիւններնուն. սակայն թէ որ մարդիկ կանանց կազմութեան ճշմարիտ բնութեան վրայ տեղեկութիւն ունենային, հարկաւ պիտի տեսնէին թէ իգական սեռը ամենեւին նախատուելու արժանի չէ այս պատճառներով, այլ ընդհակառակը արժանի են կարեկցութեան եւ մխիթարութեան:

Զուարարք եւ ջղային դրութիւնը այնպիսի փոխադարձ գործողութիւն մը ունին՝ որ մէկզմէկու վրայ մեծ ներգործութիւն կ՚ընեն, եւ որն որ կանանց մտաց մէջ տեղի ունեցած հիւանդութեանց եւ զգացմանց մէկ որոշ աստիճանին պատճառ կրնան լինիլ եւ կամ կրնան արտաքսել հիւանդութիւնները· շատ օրինակներով հաստատուած ամենաանհերքելի ճշմարիտ իրողութիւն մի է թէ՝ աղջիկներ կամ կանայք շատ անգամ մէկ հիւանդութենէ մը ազատած են մտքերնուն եւ կամ զգացումներուն վրայ հաճելի ազդեցութիւն մը ընդունելով. եւ մինչեւ անգամ այնպիսի հիւանդութիւններէ՝ որոնց բժշկական գիտութիւնը եւ դարմանները ամենեւին օգուտ մը չեն ունեցած. ես ինքս այնպիսի կանանց հանդիպած եմ՝ որ սաստիկ տկարութենէն անմիջապէս ազատած են մէկ փոքրիկ յոյս մը ընդունելով, եւ ուրիշներ անկողիններնուն ելած են մէկ մխիթարական եւ քաղցր համակրական խօսուածքով մը. այսպիսի դէպքերու մէջ տգէտ մարդիկ անանկ կ՚ենթադրեն թէ կեղծ հիւանդութիւն մի էր տեսնուածը, վասն զի ամենուրն չեն կրնար համոզուիլ թէ հիւանդութիւնք առանց դեղի կ'անցնին, սակայն մէկը որ լաւ տեղեկութիւն կ'ստանայ այս նիւթիս վրայ, դիւրաւ կը համոզուի թէ բժշկական դեղերէն աւելի շատ անգամ բարոյական կամ մտաւորական դեղերը մեծ ազդեցութիւն ունին, եւ ուստի մենք կը կրկնեմք թէ՝ թէ որ կանանց ջղային գրութիւնը միշտ գրգռուած կացութեան մէջ մնայ, զգացումները եւ համակրութիւնները սովորականի դառնան, շատ դժուար կը լինի ան ժամանակը խեղճերը կանոնաւոր կացութեան մը մէջ մտցնելը. վերջապէս իմ մասնաւոր կարծիքս աս է թէ՝ բժիշկներուն դեղերէն աւելի զօրաւոր են հիւանդի մը քով գտնուողներուն բռնած ընթացքը, բայց ցաւալի է որ շատ մարդիկ իրենց կանանց դէմ այնպիսի ընթացք մը կը բռնեն տգիտաբար՝ որ նոցա հիւանդութիւնը անբուժելի կ'ընեն. այսպիսի մարդիկ կնիկներն իրենց համեմատ կը նկատեն, եւ կարծելով թէ կանայք երբ որ ուզեն բնաւորութիւննին կը թողուն, բնաւ փոյթ չեն ըներ իրենց սխալմունքը չիտկելու եւ իրենց խեղճ կիներն ազատելու: իսկ կանայք տեսնելով որ իրենց կացութիւնը հասկցող մը եւ իրենց վրայ կարեկցութիւն ունեցող մը չունին, կ'սկսին անկրելի բնաւորութիւն մը ունենալ, ներսէն ինքզինքնին կործանելով եւ դուրսէն ամեն մարդէ հեռու փախչելով:

Իմ սիրելի ընթերցողս՝ թէ որ կնկան մը էրիկ՝ եւ աղջիկներու հայր ես, եւ կամ թէ՝ թէ որ նպատակ ունիս ամուսնանալու, հաւատա իմ խօսքիս թէ՝ քու ամուսնոյդ եւ աղջիկներուդ առողջութիւնը, քաղցրաբարոյութիւնը եւ երջանկութիւնը մի միայն քու քաղցրաբան լինելէդ կախում ունի. իսկ ասոր հակառակը թէ որ կ'ուզես քու կինդ եւ աղջիկներդ չարունակ հիւանդ պահել, զանոնք գէշ բնաւորութեանց տէր ընել եւ քու ընտանեկան ամբողջ երջանկութիւնդ վրդովել, ուրիշ բան մի ըներ, բայց միայն միշտ խոժոռադէմ կերպարանք մը եւ լեղի խօսքերով բերան մը ունեցիր ։ Հաւկիթին հասուննալը եւ արտաքսումը իրական բորբոքումով մը տեղի կ'ունենայ , որն որ վերյիշեալ կանանց անհանգստութեան գլխաւոր պատճառն է ։ Այս բորբոքումը ամսոյն սկիզբները թեթեւ է , բայց ամսոյն մինչեւ վերջը աստիճանաբար կը շատնայ , երբ Ձուարարք խիստ սեղմուած եւ արեան անօթները թէ նոցա մէջ եւ թէ միզանոցին մէջ սաստիկ ուռած են . երբ որ հաւկիթը կ'արտաքսուի , բորբոքումը իւր ամենաբարձր աստիճանին կը հասնի , եւ անօթները այս բորբոքումը կը մեղմացնեն շատ մը արիւն եւ մածուցիկ հոսելով . ահաւասիկ այս է ամսական արեան հոսման պատճառը , եւ կանայք որ Ձուարարք չունին , եւ կամ անգործ Ձուարարք ունին , ամսական արեան հոսում չունին ։

Աղջիկներուն ոմանց ամսական արեան հոսումը , առանց նախազգացողութեան յանկարծ տեղի կ'ունենան առաջին անգամ , եւ միշտ ալ այս կերպով կը շարունակեն իրենց ընթացքը , բայց ընդհանրապէս աղջիկները ամսական սովորութիւննին տեսնուելէն առաջ շատ մը անհանգստութիւններու ենթակայ կը լինին . ոմանց գլուխը կը ծանրանայ , ոմանց վրայ թեթեւ ջերմութիւն մը կուգայ , եւ ոմանց ալ կոնակը եւ փորը կը ցաւի , եւ ոմանց ալ այս ամեն նեղութիւնները միատեղ կուգան , եւ շատ անգամ ծանր ցաւեր կը պատճառեն եւ մինչեւ անգամ երբեմն այնքան սաստիկ կը լինին որ կատարելապէս հիւանդութիւն կը պատճառեն . միայն քիչեր կան որ հանգստութեամբ ամսական սովորութիւննին կը կատարեն . բայց ասոնք բացառութիւններ են . ուստի մեծ ներողամտութիւն պէտք է ունենալ իգական սեռին վրայ այս միջոցներուս իրենց վարքին եւ կերպերուն նկատմամբ ։

Առաջին քսան եւ չորս ժամուն մէջ հոսումը աժգոյն եւ թեթեւ կը լինի , բայց ետքը կը ծանրանայ եւ կը կարմրի ճիշդ արեան նման , եւ բոլորը երկու օրէն մինչեւ չորս օր կը տեւէ . Թէեւ ոմանց մինչեւ շաբաթ մը կամ աւելի , եւ ոմանց ալ միայն մէկ օր կը տեւէ , եւ մինչեւ անգամ քանի մը ժամուան մէջ իրենց ամսական սովորութիւնը կատարողներ եղած են : Այս անկանոնաւորութիւններուն մէկ քանին բնական են , բայց կան ալ որ անբնական են եւ հետեւաբար կանոնաւորուելու կարօտ : Ամսական հոսումը եթէ շարունակ մնայ , հիւանդութիւն մի է դարմանուելու կարօտ : Ընդհանրապէս ամսական արեան հոսումը հարիւր տրամի մօտ կը լինի , սակայն ասոր մէջ ալ տարբերութիւններ շատ կը լինին կլիմայից տարբերութեամբ եւ ուրիշ պատճառներով :

Ամսական արեան հոսումը զանազան պատճառներով ոմանց տասն եւ երկու տարեկան եղած ժամանակնին կը հանդիպի , ոմանց տասն եւ վեց , ոմանց ինը , ոմանց քսան , եւայլն եւայլն : Կենաց դարձն ալ ասոր համեմատ կը տարբերի , ոմանք քառասուն տարեկան եղած ժամանակնին կենաց դարձը կը մտնեն , ոմանք երեսուն եւ ոմանք յիսուն . եւ երբեմն ալ անգամ մը դադարելէն տարիներ վերջը նորէն կ՚սկսի :

Կանուխ ամսական արեան հոսումը ամեն ուրիշ պատճառներէ աւելի ցանկական կրից եւ զգացմանց տեղի ունենալէն կը պատճառի , եւ ասոր համար է որ մեծամեծ քաղաքներու մէջ եղող աղջիկները գիւղացի աղջիկներէն կանուխ իրենց ամսական սովորութիւնը կ՚սկսին : Այս սովորութիւնը որքան կանուխ որ սկսի՝ կենաց դարձը նոյնքան շուտ կը հասնի :

Տարաբաղդ զոհեր են այն աղջիկները՝ որոնք իրենց ամսական սովորութիւնէն գոնէ եօթը տարի չանցած կ՚ամուսնանան . եւ խել մը մարդկային ընկերական կազմութեան անյարմար զաւակներ կը ծնանին :

Հին ժամանակները կին մը անմաքուր կը սեպուէր ամսական սովորութեան միջոցին , եւ հին բնագիրները շատ առասպելներ ունէին այս նիւթիս նկատմամբ , եւ

Նիկիոյ ժողովը արգիլած էր կիները նոյն օրերնին եկեղեցի մտնելէ։ Բայց այս կարծիքները հին դարերու միայն ծնունդ են, եւ շատ ուրախ եմ յիշելու որ հիմա այնպիսի կարծիքներ չի կան, եւ կամ թէ վերնալու վրայ են։

Պէտք է գիտնալ որ իգական սեռը շատ անհանգիստ կացութիւն մը կ'ունենան իրենց ամսական արեան հոսման ժամանակ, մանաւանդ դեռահաս աղջիկները, որոնց օտար է դիպուածը եւ հետաքրքրական, եւ այն նոր զգացումները որ այս պարագայիս կ'արթննան իւր մէջը՝ մեծ ներգործութիւն կ'ընեն վրան, մանաւանդ երբ աղջիկը առաջուց այս բնական գործողութեան վրայ անտեղեակ մնացած է։ Աղջիկները երբ այս սովորութեան վրայ օրինաւոր տեղեկութիւն չունին, երեւակայութիւննին սաստիկ կ'աշխատի, հետաքրքրութիւնը կը շարժի, եւ միտքը խել մը երեւակայական եւ հեշտական երազներով կը լեցուի, որոնք շատ անգամ տխուր արգասաւորութիւններ կ'ունենան. իսկ ասոր հակառակ թէ որ աղջիկները օրինաւոր ճամբով ժամանակին այս իրողութեան վրայ տեղեկութիւն ստանան, շատ տեսակ հիւանդութեանց եւ ապերջանկութեանց առջեւը կ'առնուի։ Իմաստասիրաց աչքին քիչ շահաւէտ սեպուող առարկաներ կան, բայց 'ի դեռահաս աղջիկներէն՝ որ իրենց ամսական սովորութեան սկսած են, երբ մարմինը իւր բնական ձեւը եւ գեղեցկութիւնը կ'ստանայ, եւ իւր զարմանալի հանգամանքին կը յարմարի, եւ երբ միտքը իւր բուն պաշտօնին առաջին լոյսը կ'ընդունի։ Աղջկան մը բնական կազմութիւնը գլխաւորաբար իւր Ջուարարքին գործողութենէն կախումն ունի, արգանդին ստորին մասը կ'ընդարձակի, կերպարանքը կը փոխուի, միտքը բոլոր տղայական բաներէն երես կը դարձնէ, եւ բոլոր ընթացքը լիովին կը փոխուի. վերջապէս աղջիկը կին կը լինի եւ ինքզինքը կը ճանչնայ. բոլոր այս փոփոխութիւնները

Ջուարաքին գործողութենէն առաջ կուգան, որոնք թէ որ անգործ ըլլին՝ այս փոփոխութիւններն ալ տեղի չունենար եւ աղջիկը դեռ մանուկ կը մնայ։ Բնութիւնը կարծես թէ ամենեւին չի նպաստեր աղջկան մը կազմութեան որ եւ իցէ մասին, մինչեւ որ նախ ծնընդական գործարանները չի կատարելագործին. եւ կնութիւնը՝ այսինքն ամսական արեան հոսումը չ'սկսի։

Աղջկանց ամուսնանալու ամենէն յարմար ժամանակը, ամսական արեան հոսման սկսելէն գոնէ եօթը տարի վերջը ըլլալէն 'ի զատ պէտք է նկատուի, որ ծնընդական գործարանները իրենց կատարելութեանը հասած ըլլին. եթէ ոչ՝ խեղճ աղջիկը անշուշտ հիւանդոտ, կարճ եւ ապերջանիկ կեանք մը պիտի ունենայ։

Ընդհանրապէս ծծմայրութեան միջոցին ամսական սովորութիւնը կը դադարի. (թէեւ երբեմն ամենեւին չի դադարիր) որովհետեւ արիւնը եւ կենսական կարողութիւնը որ հաւկիթներուն հասուննալուն կ'օժանդակեն, այս միջոցիս կաթ գոյացնելու կը նպաստեն. իսկ երբ ծծմայրութեան հետ ամսական հոսումն ալ կը շարունակուի, կամ ան է որ կինը զօրաւոր կենդանութիւն ունի, եւ կամ թէ Ջուարաք հիւանդ են փոխանակ հանգիստ ըլլալու։ Առաջին պարագային մէջ վնաս մը չի կայ, բայց ետքինին մէջ շատ վտանգ կայ, վասն զի անշուշտ մայրը տկարանալով կաթը անսնունդ կը լինի եւ ծծող մանուկը սնունդ չի կրնար առնել։

Յղութեան միջոցին ալ ամսական արեան հոսումը կը դադարի, ինչու որ նոր գոյանալիք էակին կատարելագործութիւնը կարօտ է այն զօրութեանց՝ որ ամսական հոսման կը նպաստեն. ասկից 'ի զատ յղութեան ժամանակ արգանդի սաղմը շրջապատող մաշկով կը ծածկուի միանգամայն փողօպեան Տաշտին բերանը եւ Արգանդը գոցելով։ Տարաժամ ծնունդը այս մաշկին թուլնալէն եւ արեան տեղի տալէն կը պատճառի։ Յղութեան միջոցին զուգաւորութեան մէջ մեծ զգուշութիւն կարեւոր է , վասն զի այս ալ տարաժամ ծնունդ կրնայ պատճառել ։ Ամսական արեան հոսման միջոցին զուգաւորութիւնը , բոլորովին ցաւալից եւ ապօրինաւոր է ։ Զուգաւորութեան ամենէն յարմար ժամանակը այն է՝ երբ երկու կողման ծննդական գործարանները առողջ եւ զգայուն են , մաքուր եւ պատրաստ են ։

Կին մը կենաց դարձի հասնելէն վերջը շատ զգուշութիւն ունենալու է , վասն զի ամսական արեան հոսումը որ անկից առաջ մարմնոյ շատ մը հիւանդացուցիչ նիւթերը կը հանէր դուրս , ա՛լ դադարած լինելովը նոյն նիւթերը մարմնոյն մէջ կը մնան եւ շատ հիւանդութիւններու առիթ կրնան լինիլ ։

ԳԼՈՒԽ Զ.

ԱՐԱԿԱՆ ԾՆՆԴԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐ

Արական ծննդական գործարանները իգական ծընընդական գործարանաց համապատասխան դիրքով մէկ մասամբ մարմնոյ մէջ եւ մէկ մասամբ ալ դուրս են . եւ կը բաղկանան երկու գործարաններէ որ կը կոչուին Ամորձիքներ , որոնք արական սկզբունքը կամ սերմը կը գոյացնեն . ասոնք իգական Ձուարարքի համապատասխանողք են . երկու տաշտերէ որք կը կոչուին Սերմնատար անցք , որոնք սերմը կը տանին Ամորձիքներէն , ուրիշ գործարաններէ , որոնք այս տաշտերուն հետ կապուած են , որք կը կոչուին Սերմնական Անօթք, Անարակ Մսանք եւ Շտապող Ծորակներ , եւ մէկ քանի ալ ուրիշ գործարաններէ , որոնք թէ՛ սերմին եւ թէ՛ մէզին միանգամայն կը ծառայեն եւ կը կոչուին Ծնընդամիզական գործարաններ , ինչպէս՝ առանդամը եւ նորա անցքը ։

ԱՄՈՐՁԻՔՆԵՐ

Ամորձիքները երկու փոքրիկ հաւկթաձեւ մասանք են, ընդհանրապէս ծանրութիւննին տասն եւ վեց տըրամ, եւ երկայնութիւննին մէկ ու կէս մատնաչափէն մինչեւ երկու մատնաչափ. աղբերց մէկզմէկու կցուած ատեն Ամորձիքները մէկմէկու դէմ չի ճզմուելու համար ձախը աջէն աւելի վարօք կախուած է։ Ամորձիքները հինգ ծածկոյթներ ունին՝ որոնք կը կոչուին Ա. Արտաքին մաշկ. Բ. Երկրորդ մաշկ. Գ. Երրորդ մկանունք. Դ. Բազմաթել թաղանդ, եւ Ե. Թաղանդային պարկ։

Ա. Արտաքին մաշկը իւր առողջ կացութեան մէջ կարճ եւ կնճռեալ է, իսկ թուլ եւ կախուած կը լինի երբ առողջ չէ. ձմեռ ատեն աւելի ամփոփեալ կը լինի իսկ ամառը թուլ. օդին բարեխառնութիւնը մեծ ազդեցութիւն ունի այս մաշկին վրայ. ասիկայ փափուկ է, եւ գոյնը թուխ. զանազան ծալքեր՝ եւ մէկ բարձրացեալ ակօս մը ունի միջագծին մէջ, արանդամէն ըսկըսեալ մինչեւ նիստընկերը։

Բ. Երկրորդ մաշկը մէկ մասնաւոր խառնուրդէ մը բաղկացեալ բազմախորշ հիւսուածք մի է, եւ երկու պարկերու ձեւով արտաքին մաշկին տակը զետեղուած է. սոր պաշտօնը արտաքին մաշկը կծկած պահել եւ Ամորձիքներուն շարժմանը օգնել է. մաշկին բաղադրութիւնը թուլ լինելով, հիւանդութեանց ժամանակ շատ կ՚ընդարձակի։

Գ. Երրորդ մկանունքը ծրար մը մսային մանրաթելներէ կը բաղկանայ, որոնք Երանաց ծորակին երկու կողմերէն կ՚իջնան, եւ պաշտօննին է Ամորձիքը վեր բռնել։

Դ. Բազմաթել թաղանդը փայլուն ճերմակ գոյնով զօրաւոր, բարակ եւ թափանցիկ մաշկ մի է, եւ Ամորձիքներուն համար երկու պարկ լինելէն ՚ի զատ երրորդ մկանունքը վեր բռնելու պաշտօնն ունի։

Ե. Թաղանդին պարկը կապուտ ճերմակ գոյնով մաշկային պարկ մի է, որոյ մէջ կը բովանդակին Ամորձիքները։

Ասոնցմէ 'ի զատ Թաղանդամաշկեայ կոչուած ծածկոյթ մի ալ կայ որն որ կը կազմէ Ամորձիքները եւ նոցա ձեւը կը պահէ, ասիկայ փայլուն ճերմակ գոյնով խիտ մաշկ մի է, որն որ երկու մասերու բաժնուելով՝ մէկը մինչեւ Սերմնատար անօթը կ'երթայ եւ միւսը նման ճամբով դիմացի կողմէն մասնին նիւթին մէջ կ'անցնի եւ Ամորձիքներուն միզանցքը կը ձեւակերպէ։

Ամորձիքներուն մասնիկ շէնքը բլթակներէ կազմեալ կակուղ կանանչ կամ կապուտ մուտ զանգուածի մը կերպարանքը ունի, ասիկայ Սերմնարար տաշտք կոչուած փոքրիկ գալարեալ տաշտերէ եւ ծրարներէ շինուած է, որոնց տրամագիծը մատնաչափի մը գրեթէ 1.200 երրորդ մասն է, ասոնց ամէն մէկին երկայնութիւնը տասն եւ վեց ոտք է, եւ թուով երեք հարիւրէն աւելի են։ Այս տաշտերուն ամէն մէկը Ամորձիքին բազմաթեւ ծածկոցին, ներքին մակերեւոյթին մօտէն գոց ծայրէ մը կ'սկսին, եւ կ'երկննան կամ կ'երթան մինչեւ Ամորձիքներուն անցքը ուր գալարումնին կը նուազի, եւ բազմաթեւներէն մէկ քանին զանգուածէն անցնելով կը կազմեն քսան հատ մեծ եւ աւելի քիչ գալարեալ անօթներ, որոնք զուգահեռական գծով մասնքին ետեւի կողմը, կ'անցնին եւ կը զետեղուին Թաղանդամաշկեային անցքին մէջ որ կը կոչուի Վարիչ անօթ. հոս ասոնք արեան անօթները ետեւնին թողլով առջեւի կողմը կը բռնեն, եւ հոս ասոնց հաւաքումը Ամորձիքներու վարիչ կը կոչուին եւ կ'ամփոփին տասն եւ չորս մեծ անօթներու, եւ ուսկից ոլորտապըտոյտ կերպով խոտորնակի դէպ 'ի Ամորձիքներէն դուրս կ'իջնան եւ կը հասնին արտաքին մաշկին գլուխը որ կը կոչուի Ցուիչ անօթ։

Սերմնական հեղուկը գոյանալէն ետքը, կ'սկսի կատարելագործուիլ մինչեւ որ մարմինէն դուրս ելլելու ատենը հասնի, ասիկայ խիստ կարեւոր փոփոխութիւններու ենթակայ կը լինի Սերմնարարին եւ մասամբ մըն ալ ամորձիքի մանիկ մասին մէջ։

Վերնամաչկ։ Ասիկայ սերմնական հեղուկը Տուող անօթէն Տանող անօթը տանող՝ Ամորձիքներուն վերի եւ ետեւի կողմերը զետեղուած կծկուած տաշտ մի է։

Սերմնական լար. Ասիկայ տուող անօթը, սերմնական շնչերակը, երակը եւ ջիղը պարունակող անօթ մի է, որն որ Ամորձիքի ետեւի կողմէն սկսեալ գրեթէ գագաթնահայեաց կերպով 'կ'ելլէ մինչեւ որ որովայնին ստորին մասին արտաքին մանեակին հասնի, ուսկից ներս մտնելով՝ կամաց մը ընթացքը դէպ 'ի դուրս եւ դէպ 'ի վեր փոփոխելով ստորին որովայնի ներքին մանեակը կը հասնի եւ ուսկից որովայնի խոռոչին մէջ անցնելով իւր բաղադրիչ մասերը կը բաժանի, բաց 'ի արեան անօթէն եւ ջիղէն՝ որք իւրեանց ընթացքը կը շարունակեն, իսկ տուող անօթը կոնքին մէջ ընկղմելով՝ եւ փամփուշտին քովէն անցնելով՝ Սերմնարարին մէջ կը դադարի. Սերմնական լարն է որ Ամորձիքները վեր կը բռնէ։

Տուող անօթ։ Ասիկայ վերնամաչկին շարունակութիւնն է, ինչու որ անոր ոլորտապտոյտ կացութիւնը ասոր մէջ բոլորովին կը կորսուի։ Ասիկայ ճերմակ գոյնով, հաստ եւ խիտ նիւթէ շինուած է եւ դիւրաւ կ'որոշուի Սերմնական լարին մէջի արեան անօթներէն, ասոր ծակը հազիւ թէ մազ մը կը սեղմի, ընթացքը արդէն յիշած ենք. ասիկայ վերնամաչկէն սկսելով Սերմնարար անօթին մէջ կը վերջանայ, եւ պաշտօնն է սերմնհեղուկը առջինէն ետքինին տանիլ։

Սերմնարարք։ Շէնքի կողմանէ սերմնատուին կը նմանին, եւ թէեւ երկուք ու կէս մատնաչափ երկայնութիւն ունին, սակայն կծկուած լինելնուն համար կարճ կ'երեւան. ասոնք փամփուշտի ետեւը զետեղուած են, եւ այն մաշկերը որ զանոնք կը պատեն, ծալք ծալք լինելով խոռոչներ կը կազմեն. հոս է որ սերմը կը պատրաստուի կամ կը հաւաքուի, որոյ շտեմարան եղած են այն տաշտերը. ամեն մէկ անօթ ներքին կերպով Սերմնատուին հետ միացած կը վերջանան կլոր պարկի մը մէջ, նոյն կողմէն Շտապող խողովակը ձեւացնելով։

Շտապող խողովակներ։ Ասոնք հասարակ սերմնական խողովակներ են, որ Սերմնատարին եւ Սերմնարարին միաւորութեան երկու կողմերէն յառաջ կուգան. երկայնութիւննին մէկ մէկ մատնաչափ է, իսկ ծակերնին Սերմնարարին ծակէն մեծ է եւ ընդարձակելի. ասոնք զուգահեռական ընթացքով յառաջ ուղղուելով՝ կ'անցնին գրգռիչ մսանքին մէջէն, եւ կը բացուին միզանցքին մէջ երկու փոքրիկ ծակերու բերանը։

Գրգռիչ կամ առաջին մասն։ Փամփուշտին վզին մէկ մասը եւ միզանցքին սկզբնաւորութիւնը շրջապատող շագանակի մեծութեամբ մարմին մի է, առջեւէն մինչեւ ետեւը մէկ մատնաչափ, մէկ քովէն միւս քովը քիչ մը աւելի, իսկ հաստութիւնը մէկ ու կէս մատնաչափ է. թէեւ անոր մեծ մասը միզանցքին տակը զետեղուած է, սակայն երեք լերդաբոյթներէ բաղկացեալ է, որոնց երկուքը կողմնակի եւ մէկը երկուքին ետեւը եւ մէջ տեղը դրուած է. ասիկայ մէկ ճերմակ բարակ հեղուկ մի դուրս կուտայ, միզանցքը կակղցնելու համար. խառնուրդը մասնաւոր է, բարձր աստիճան առաձգականութիւն ունի, եւ վիրաբուժական գործողութեան մէջ մեծ համարում ստացած է։ Ծերերուն այս գործարանը շատ անգամ կը մեծնայ։

Քօբէրեան մասնք։ Միզանցքին բազմաթել մասին գընտակին մօտ զետեղուած ոլոռնի մեծութեամբ փոքրիկ մարմիններ են. գոյութիւննին միօրինակ չէ, երբեմն միայն մէկը կը գտնուի եւ երբեմն ամենեւին չեն գըտնուիր. արուներն ալ կ'ունենան էգերն ալ մի եւ նոյն մեծութեամբ։

ԿՂԷԹՈՐ: Ասիկայ էգին կղիթորիկին համապատասխան արական գործարան մի է, եւ գլխաւորաբար կը բաղկանայ բազմախորշ մարմինէ, սպունգային մարմինէ, միզանցքէ եւ ծածկոյթէ. ասոր մաշկը մարմինին ուրիշ կողմերուն մաշկերէն բարակ է, որն որ բազմախորշ մարմինին վրայէն առաջ գալով՝ Ծայր մաշկ կոչուած թուլ ծալք մը կը կազմէ, եւ ասկից շրթունքի մաշկը մածուցիկ բազմաթելին հետ շարունակելով, Ներքին կողմը կը պատէ, եւ անկէց դառնալով մանը կը ծածկէ, որոյ յատակը միզանցքին ծակին մօտ է. ուր այդ անցքը ծածկելու համար ծալք մը կը կազմէ: Ամեն մարդու Ծայր մաշկը միօրինակ չէ:

Ծայր մաշկին տակի կողմէն շողիք կոչուած ճերմակի մօտ գոյն ունեցող հեղուկ մի դուրս կ՚ելլէ: Բազմախորշ մարմինը արանդամին երկու երրորդ մասը կը բռնէ, ձեւը գլանական տաշտերու երկայն հարուածին կը նմանի, քովէ քով դրուած եւ մեծ մասամբ երկայնութիւններնուն մէկզմէկու միացած, իսկ մնացեալ մասը այս ձեւով (Y) երկու բարձերու կամ սրունքներու կը բաժանի վերի մասը կողքին վրայ զետեղուած եւ վարի մասը Կղիթորեան մասնին: Բազմախորշ մսին գոյնը ընդհանրապէս ճերմակ է եւ զետեղուած է արանդամին վերին մասին վրայ, շէնքը քիչ մը առաձգական խիտ եւ բազմաթել է, որոյ մէջէն գրգռուած ժամանակնին՝ արանդամին ընդարձակութիւն պատճառող շատ մը արեան անօթներ կ՚անցնին. բազմախորշ միսը արանդամին մինչեւ ծայրը չի տարածուիր եւ մանքը անոր մասը չեն: Արանդամին վարի մասը սպունգային մսով կը կազմուի, որ շէնքի կողմանէ բազմախորշ մսին կը նմանի: Միզանցքը երկու բազմախորշ մսերէն կը բաղկանայ մնացեալ մասը սպունգային մսով շրջապատեալ, եւ կը տարածի փամփուշտի վզէն մինչեւ արանդամին ծայրը. ասոր պաշտօնը փամփուշտէն մէզը եւ սերմնատարէն սերմը առնուլ եւ դուրս տալ է, եւ երկայնութիւնն է ութէն մինչեւ տասը մատնաչափ, ասիկայ մէկ մատնաչափ երկայնութեամբ գրգռիչ մաս մը ունի, որոյ մէջ Շտապող խողովակները եւ գրգռիչ մասին մածուցիկ պարունակներուն բերանը կը բացուին՝ գրգռիչին եւ գնտակին մէջ տեղի միջոցը մէկ բազմաթել մաս մը պարունակելով ։ Ասոնցմէ 'ի զատ մէկ մատնաչափ երկայնութեամբ ուրիշ մաս մը, եւ սպունգային ուրիշ մաս մըն ալ վեց կամ եօթը մատնաչափ երկայնութեամբ, որոց առաջինը անցքին ամենէն նեղ մասին մէջ է, եւ երկրորդը՝ գնտակէն մինչեւ մսանը կը տարածուի, ուր անցքի մը մեծ տարածութիւնը կայ որ ընդհանրապէս միզանցքաբորբոքման ախտին տեղն է ։ Մսանքը արանդամին ծայրը կոնոնաձեւ բարձրութիւն մի է, որոյ հիմը շրջանաւոր ակօս մի կայ մսանքի ակօս կոչուած ։

ԳԼՈՒԽ Է.

ՍԵՐՄՆՀԵՂՈՒԿ ԵՒ ՍԵՐՄՆՈՐԴՔ

Արական ամորձիքներէն հոսուող կենդանագործ սկզբունքը ճերմակի մօտ գոյնով, մասնաւոր հոտով կէս հեղուկ նիւթ մի է, քիչ մը մածուցիկ եւ աղահամ է երբ թարմ լինի ։ Այս հեղուկը երկու որոշ մասերէ կը բաղկանայ, մէկ մասը հեղուկ եւ միւս մասը կէսլոյծ օսլայի նման նիւթ մը, որոնց երկուքն ալ մէկզմէկու կը խառնուին քիչ մը ատեն օդի մէջ մնալով ։ Սերմին մասնաւոր հոտը իւր անցած տեղերէն կ'ընդունի եւ ինքնին ամենեւին հոտ չունի ։ Այս հեղուկին 1000 մասին 900ը ջուր է, 60ը կենդանական խժային հիւթ, 10ը աղ, եւ 30ը կրոյ փոսփատ մէկ մասնաւոր կենդանի սկզբունքով մը, որոյ բաղադրութիւնը դեռ որոշ գիտցուած չէ ։

Սերմնորդք ։ Սերմին ամենէն հետաքրքրական եւ շատ կողմանէ ամենակարեւոր մէկ մասն է այս ։ Այս էակները թէեւ շատոնց գիտցուած էին, սակայն դեռ նոր որոշուեցաւ ինչ լինելնին եւ ինչ հանգամանքներ ունենալնին ։ Ստուգուած է որ այս որդերը տեսակ մը հաւկիթի մէջ կը կատարելագործուին, որոնք իգական հաւկիթին ենթակայ եղած կացութեանց կ'ենթակայանան. ասոնք կլոր են եւ մէջերնին շատ մը հատեր կը պարունակեն, որ եւ սերմնորդերուն նախնական վիճակն են, որոնք փոքրիկ սերմնորդներ դուրս կուտան երբ կ'երկննան, եւ վերջապէս երբ կը կոտրին՝ սերմնորդերը դուրս կ'ելլեն եւ կ'սկսին մեծնալ ։ Ամեն մէկ սերմնական հաւկիթ երեսուն սերմնորդ կը պարունակէ ։ Սերմնորդերուն երկայնութիւնը հասարակ մազի մը մէկ տասը հազարերրորդին չափ է, եւ ծանրութիւննին ցորենի մը մէկ հարիւր քառասուն հազար միլիոներրորդին չափ, մանաւանդ մէկ սերմին մէջ այս որդերէն յիսուն հազարէն աւելին կ'ամփոփուին ։

Սերմնորդերուն այսքան զարմանալի մանրութիւննին բանի տեղ չի դրուելով, անոնց կազմութեանը շատ լաւ ծանօթութիւն ստացուած է՝ մինչեւ անգամ նոցա բնաւորութեանց ։ Ասոնք շատ անգամ իրենց մորթը կը փոխեն օձերու նման, որոնք նաեւս քննուած են. ամենէն զարմանալին ան է որ այս որդերուն մէջ սեռական տարբերութիւն կայ ։ Ասոնք ընդհանրապէս առոյգ եւ գործունեայ են իրենց շարժմանց մէջ եւ կանոնաւոր. երբեմն ասոնք ամենքը գլուխնին մէկ կողմ բերելով՝ մանեակ մը կը կազմեն եւ երկար ատեն կ'ըսկըսին դառնալ. շատ անգամ ասոնք կը պատերազմին մէկզմէկու հետ՝ մինչեւ որ մէկ հատ մը կը մնայ կենդանի ։ Ասոնք քանի մը ժամ միայն կրնան ապրիլ օդի մէջ՝ մանաւանդ տաք ջուրի մէջ, ուր իրենց շարժումը դիւրաւ կը տեսնուի ։

Սերմնորդերը ոչ տրրունքէն առաջ՝ եւ ոչ ալ խիստ ծերութեան ժամանակ կը գտնուին. շատ հիւանդութիւններով եւ մէկ քանի բժշկական դեղերով կը փճանան. եւ ասոնք սերմին մէջ ինչ պատճառաւ ալ թէ չի գտնուելու լինին՝ սերմը չի կրնար յղացնել: Այս որդերուն ուղիղ շարժման վրայ տեղեկութիւն ստանալով՝ կրնանք պարզաբար տեսնել թէ նոքա ինչպէս իգամուտքէն արգանդը կը մտնեն, եւ հոն գտնուող հաւկիթին մէջ մտնելով կը յղացնեն:

Հոս յիշել հարկ է թէ՝ ոգելից ըմպելիքները մեծ ազդեցութիւն ունին այս որդերուն վրայ, որոնք անմիջապէս կը կատղին, մէկմէկու հետ կը պատերազմին, իրար կը ջարդեն եւ մեծ ջանք մը ունին դուրս թափելու. ահա ասոր համար է որ գինովութեան ժամանակ ցանկութիւնը կը գրգռի մարդուս:

Գինովութեան ժամանակ յղացած մանուկը գինովութեան հակամիտ, դաժան եւ մարդկային ընկերական շէնքին անյարմար արարած մը կը լինի ընդհանրապէս, մանաւանդ թէ որ կրթութեան փրկարար ձեռքը չի հասնի զայն զսպելու եւ բարի քաղաքացի մը ընելու համար:

ԳԼՈՒԽ Ը.

ՍԵՐԱԿԱՆ ՄԻԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ԶՈՒԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

Երբոր արական սկզբունքը հաւկիթին հետ կը միաւորի եւ սաղմական գործողութիւնը կ'սկսի, հաւկիթը յղացած է կ'ըսեմք եւ կամ թէ կինը յղացած է. ուստի յղութիւնը երկու սկզբունքներուն միացումն է եւ սաղմական գործողութիւնը նոյն միութեան արգասիքը:

Ամենազարմանալի մէկ իրողութիւն մի է տեսնել թէ հոգատար բնութիւնը արտադրութիւնը շարունակելի ընելու համար զուգաւորելու փափագ մը ամեն կենդանի արարածներուն տալէն 'ի զատ՝ կ'առաջնորդէ, զանոնք այն անձնական միաւորութիւնը գործադրելու , որով միայն բաղձանքը կը յագենայ . եւ այս զգացումը ան ատեն էապէս ներգործութիւն կ'ստանայ երբ հաւկիթները էգին ձուարանքին մէջ կը հասուննան , եւ երբ սերմնորդերը արական ամորձիքին մէջ կը գոյանան , եւ որոնք կ'սկսին մէկզմէկու ընկերութիւնը փնտռել :

Բնականաբար երկու տարասեռ անհատներու գործնապէս անձնական միաւորութեան առաջնորդող անմիջական պատճառները , երբ դեռ մէկզմէկ չեն տեսած , իմաստասիրաց քննութեանը շատ ենթակայացած են , որոնք շատ հետաքրքրաշարժ փորձեր ըրած են այս խրողութիւնը ստուգելու , սերական միաւորութեամբ գործնական յառաջատութեան եւ մարմնոյ կազմական ձեւին վրայ լաւ տեղեկութիւն ստանալով՝ այս խնդիրը կարելի է լուծել , ըստ որում ասով յայտնի կը տեսնուի թէ այս ինչ բնական կարօտութիւնները եւ պատշաճութիւնները անշուշտ կ'առաջնորդեն այն ինչ մասնաւոր շարժումներու ; ինչպէս նոր ծնած մանուկը անմիջապէս ծիծին կը փարի իր սնունդը ստանալու համար , վասն զի նորա շրթունքներուն եւ լեզուին ջղերուն մէկ մասնաւոր զգայուն կացութիւնը որ ծծելու յարմարութիւն կուտայ , այս բնական շարժման պատճառ կը լինի . նմանապէս արբունքէն ետքը ծնընդական գործարանաց ջղերուն մէկ մասնաւոր զգայնութիւնը կ'առաջնորդէ այն մասնաւոր գործողութեան որով կը յագենայ :

Շատ պարագաներ կան որ ամեն մէկ անհատ ուրիշ անհատի մը հրապուրիչ կամ ցանկացուցիչ կ'ընեն եւ զանոնք մէկզմէկու կը քաշեն . ասոնցմէ ոմանք զգացողութեան հեշտնկալ գրգռութիւններէն կը բղխանան , եւ ոմանք՝ որոց ներգործութիւնը թէ եւ առջիններուն հաւասար է ; սակայն գործողութիւննին գաղտնի է : Սորին կենդանեաց մէջ էգը մէկ մասնաւոր հոտ մը կ՚արձակէ իւր ջերմութեան ժամանակ որն որ արուին հոտոտելեաց հանելուն պէս նորա ցանկութիւնը կը գրգռէ, եւ զայն էգին կը քաշէ անդիմադրելի զօրութեամբ մը. ուրեմն այս իրողութեան մէջ հոտոտելեաց զգացողութիւնը մէկ կարեւոր միջոց մի է շատ կենդանեաց համար, իսկ դատող եւ բաղդատող էակները տեսողական զգացողութեան օգնութեամբը կ՚օժանդակուին կազմութեան տարբերութիւնները նկատելով, եւ զուգորդական յարմարութիւններին խորհելով. ասոնցմէ ՚ի զատ ուրիշ որոշ ներգործութիւններ կան հրապուրիչ կոչուած, որոյ հանգամանաց վրայ թէեւ չեմք կարող լուսաբանել, սակայն կարողութիւններին յայտնի է ։ Բոլոր ասոնք իրապէս հաղորդակցութիւն ունին սերական գործարանաց հետ, որ փորձառութեան կ՚սկսին երբ կատարեալ գործողութեան մէջ լինին, եւ միայն գործին հակառակ սեռին համեմատ ։ Գիտցուած է թէ այս փոխադարձ հրապոյրքը իրական կենդանի մագնիսականութեան մէկ տեսակն է, արուն դրական եւ էգը բացասական լինելով, այնպէս որ անոնք անդիմադրապէս մէկզմէկու կը քաշուին ։

Մարդկային սեռը կենաց այս միջոցիս մասնաւոր բարոյական համակրութիւններ եւ իմացական կարօտութիւններ ունի, որ կ՚առաջնորդէ զանոնք փոխադարձ գգուանաց եւ քաղցր գրկախառնութեանց, մինչեւ անգամ ցանկական զգացումը արթննալէն առաջ, եւ այս է եղանակը՝ որով նոր տենջանքները կը յագենան եւ երկու կողման մասնաւոր զգացողութիւնները կ՚ըսփոփին. հաւանական է թէ մարդկային սերական միաւորութեան գործողութիւնը բնականաբար բարոյական համակրութենէն եւ իմացականութենէն յառաջ կուգայ՝ քան թէ պարզ զգացողութենէն, թէ եւ անուրանալի է թէ մասնաւորաբար տեսողականութիւնը եւ շօշափման կարողութիւնը շատ ազդեցութիւն ունին այս կէտիս մէջ ։

փորձը յայտնած է թէ երկու կողման ծննդական գործարանները երբ իրենց յարմար եւ կատարեալ վիճակին հասած են , անանկ փոխադարձ ազդեցութիւն մը ունին մէկզմէկու վրայ , որ ուրիշ մարմին մը ամենեւին չի կրնար ունենալ , եւ ասոր փորձերը շատ անգամ եղած է կոյրերու վրայ , նոցա ծննդական գործարանաց մօտ զանազան մարմիններ բերելով . այս իրողութիւնը ծննդական գործարանաց մէկզմէկ գրգռելու համար ունեցած մէկ մասնաւոր ազդեցութեան արդիւնքն է , որ ելեքտրականութեան նման ցնցիւն պատճառող ազդեցութիւն մի է ։ Ասկից յայտնի կը տեսնուի որ պարզ գգուանքի ժամանակ ինչպէս այս մասերուն մէկզմէկու մօտ գալովը իրենց փոխադարձ պատշաճողութիւնը կը յառաջանայ եւ զանոնք գործնական ընկերութեան կ'առաջնորդէ ։

Ասոնցմէ 'ի զատ հաւասարապէս կարեւոր եւ հաւասարապէս հետաքրքրական պատճառներ ալ կան . ինչպէս ջղային զգացողութիւնը այնպէս դրուած է որ այս ինչ ջիղերը կը ներգործէ , որոնց գործողութիւնը մարմնոյ շարժում՝ կը պատճառէ որ կարեւոր է գործնական ընկերութեան միջոցին ։ Երկու սեռէ ալ եղող դեռահաս պատանիք շատ անգամ՝ դեռ գործնական միաւորութեան խորհուրդը ունենալնուն առաջ այս տեսակ շարժումներ կ'ընեն , յայտնելու թէ նոքա ակամայ ծագումն կ'ընեն . այս է իրողութիւնը երկու սեռին մէջ ալ որոնց մասնաւոր շարժումները գործնական միաւորութեան համար կարեւոր են ։ Սակայն մարդկային սեռը որ ընկերական կազմութիւն հաստատած է , քիչ անգամ այս մասին իրենց գիտութիւնը բնութեան կամաց եւ համակրական դասերէն կ'ուսանին , այլ շատ անգամ ուրիշներու կանխահաս եւ անարգ միջնորդութեամբը կ'ուսանին , ասիկայ գուցէ անփախչելի սեպուած է , սակայն շատ անգամ ալ ճշմարիտ հսկողութեան պակասութեան արդիւնքն է , որ ճշմարիտ բարոյականութեան դէմ լինելէն 'ի զատ մարդկային երջանկութեան վնասակար է . Հիմակուան ժամանակս տղայոց մէջ այս զգացողութիւնը մղման եւ քաջալերութեան մէջ է , շատ քիչերը կան որ բնական ազդմամբ կ'արթննան : Զուգաւորութեան միջոցին տեղի ունեցած զգացումը , եւ բնական ազդումը որ անոր կ'առաջնորդէ՝ մէկզմէկէ շատ կը տարբերին . ամեն բարձր աստիճանի կենդանեաց միաւորելու փափագը՝ ծննդական գործարանաց մէկ մասնաւոր գրգռումէն կը ծագի այս ինչ բարոյական համակրութեամբ եւ իմացական ճանաչումով . եւ երբ միաւորութիւնը յարմար եղանակաւ եւ յարմար պարագայից մէջ տեղի կ'ունենայ , երկու կողման մեծ հաճութիւն կը պատճառէ : Այն մասնաւոր գրգռումը որ նախ միաւորութեան փափագ մը կուտայ , իգական Կլիթորիկին եւ արանդամին կատարելագործուելէն կը յառաջանայ :

Մարդս որ ամեն ուրիշ կենդանիներէն աւելի կատարեալ ծննդական գործարաններ ունի , ամենէն աւելի հաճութիւն կ'զգայ միաւորութենէ . ստորին կենդանեաց գործարաններուն դիրքը եւ միաւորութեան կերպը շատ անգամ անյարմար են եւ ցաւալից , բայց մարդկային սեռը այս կողմանէ այնքան կատարեալ է որ , արտադրական գործողութիւնը յարմարութեամբ կատարելէն 'ի զատ՝ շատ հաճութիւն ալ կը վայելէ :

Այս միջոցիս մէջ չի կայ մարդէս 'ի զատ ուրիշ էակ մը՝ որ մէկզմէկու աչք տեսնեն , հոգւոյն այն պատուհանները՝ որոնց հայեցուածքովը տենչանքը կ'արթըննայ եւ գրգիռը կը յաղթուի . եւ բռնաւորք շատ անգամ յաղթուած են իրենց ճիրաններուն մատնուած անմեղ որսի մը տխրահայեաց աչուըներէն . եւ օրինաւոր ամուսնութեան մէջ անգամ անհամբեր մարդ մը իր կինը անպատեհ ժամանակ նեղելէն եւ վնասելէն կ'արգիլէ այն բնութեան ամենաազնիւ գործարանը՝ որ Ամենագիտի մը շնորհիւը տրուած է մեզ .

եւ որոյ վրայ օրինաւոր գիտութիւն ստանալը մերժելով՝ այն սուրբ եւ ահեղ Աստուծոյ դէմ կը մեղանչեմք՝ որ ամենեւին մեղանչական եւ ամօթալից բան մը չ՚ըստեղծեր։ Այս գործարանաց վրայ գիտութիւն ստանալով միայն հնարաւոր է մեզ նոքա օրինաւորաբար եւ վայելչաբար գործածել, եւ ազատիլ շատ մը ապերջանկութիւններէ, որ այս մասին մէջ մեր տգիտութեամբը կը ճաշակեմք։

ԳԼՈՒԽ Թ.

ՅՂՈՒԹԻՒՆ

Յղութեան եղանակը հասկնալու համար սերմնհեղուկին վրայ խօսածնիս յիշելու է, ուր ցուցուցաւ թէ այս սկզբունքին էական մասը սերմնորդ կոչուած փոքրիկ կենդանիներն են, որոնք թէ որ ջնջուած եւ կամ որ եւ իցէ պատճառաւ մը փճացած կամ չի գոյացած լինին՝ յղութիւնը անկարելի է ըստ որում առանց սերմնորդի՝ սերմը իգական հաւկիթին վրայ ամենեւին ազդեցութիւն մը չի կրնար ընել։ Յիշուեցաւ նաեւ թէ կանանց հաւկիթը փալօպեան տաշտին մէջ մտնելէն ետքը, իր Բուսական անօթ կոչուած մասը հաւկիթին վրայի մաշկը պատառելով դուրս կ՚ելլէ. արդ պէտք է գիտնալ որ սերմնորդը հաւկիթին այս պատառուածքէն ներս կը մտնէ, եւ ինքզինքը անոր մէջ կը թաղէ, ուր ապառնի էակի մը մէկ մասը կը կազմէ. եւ ահա այս եղանակաւ է որ երկու սկզբունքները կը միաւորին, թէեւ մէկզմէկէ անձնիշխան, սակայն սաղմը ձեւակերպելու համար կը միանան։ Հոս յիշել պէտք է նաեւս որ սերմնորդը իր ուղղաշարժ ընթացքովը իգամուտքէն որովայնը կ՚անցնի, եւ այսպիսով հաւկիթին կը հասնի։ Թէեւ յղութիւն չի պատահելու համար ամեն ամիս մասնաւոր ժամանակներ կամ օրեր կան , սակայն մենք չենք ուզեր հոս հրատարակել , վասն զի շատ անձնասէր մարդիկ կան՝ որ այս բանս ուսանելով պիտի կարենան իրենց կինը չի յղացնել , եւ մարդկային սեռին վնաս հասցնել . ուստի այս կէտիս վրայ կը խնդրեմ որ ընթերցողներս ներողամիտ լինին ինձ ։

Ցղութենէ ետքը հաւկիթին մէջ տեղի ունեցած առաջին փոփոխութիւնները խիստ զարմանալի են , եւ կ՚երեւայ թէ նոր կազմութեան յօդուածները տեսակ մը ձգողութեամբ կը կազմուին՝ որն որ կենդանական կորիզի մը չուրջը եղող տունկի նման հաւկիթին նիւթը կը համախմբեն ։

Հաւկիթին Ջուարարքէն ելած ընթացքին զանազան աստիճանները քննելով կը գտնամք՝ որ ամենէն առաջի փոփոխութիւնը հաւկիթին Փալօպեանի մէջ անցնելուն պէս՝ Բուսական անօթին փախչիլն է . եւ ետքը երբ որովայնը կ՚իջնայ սերմնորդին (թէ որ զուգաւորութիւն լինի) նորա մէջ մտնելը . սակայն հաւկիթը Բուսական անօթէն ազատելէն մինչեւ որովայն գալը կը մեծնայ եւ կը սեւնայ ։

Սերմնորդը հաւկիթին հետ միանալէն անմիջապէս վերջը , թէ որ սերմնորդը արու է՝ ամենէն առաջ նոր ձակին Ամորձիքները . եւ թէ էգ է՝ Ջուարարքը կը կազմակերպէին , որոնց բոլորտիքը մաշկ մը կը պատի եւ միւս գործարանները կ՚սկսին յաջորդել , ինչպէս որ պիտի բացատրեմք ։ Շատ գործարաններու դիրքը կազմուելնուն առաջ կը նշմարուին հատերու հաւաքման մէջ՝ որոնք շարունակ եւ երագ շարժման մէջ են միշտ , իբր թէ ինքզինքնին կարգադրելու համար . ուստի առաջին կազմակերպութիւնը հատերով կ՚սկսի , որոնք կեդրոնական կորիզի մը չուրջը կը հաւաքուին եւ շատ կը նմանին բուսականաց խոռոչաւոր չէնքին . եւ յիրաւի հաւկիթը կրնայ ընդհանուր կազմական չէնքը կատարելագործել առանց Սերմնորդին , բայց սահմանաւոր ատրճանաւ . վասն զի նա բնաւ չի կրնար ջղային դրութիւնը կազմել առանձին , վասն զի այս մասը կամ թէ նորա կեդրոնական մասը , այսինքն՝ ուղեղը եւ ողնաշարին ծուծը Սերմնորդը կը ձեւակերպէ ։ Սերմնորդին ձեւը քննելով կը տեսնեմք որ ան մեծ ջղային կեդրոններուն նման է . մեծ մասը ուղեղէ կազմեալ եւ մնացեալը ողնայարի ծուծէ , եւ սաղմը անգամ մը իւր առաջին վիճակին մէջ նոյն ձեւը ունի գլուխը մեծ եւ վարի մասը երկայն ծայր մը որ ետքը կը կարճնայ , եւ յիրաւի նոր էակին առաջինը տասնեւհինգ օրուան ձեւը սերմնորդի ձեւին նման է ։

Այս տեսութեան նկատմամբ հաւկիթը բաց 'ի ջղային դրութենէն բոլոր մարմինին շէնքը կրնայ կազմել , եւ կամ թէ արդէն ունի իւր մէջը յղանալէն առաջ , որոյ մէջ կենդանի սերմնորդը կը մտնէ եւ կը հաղորդէ անոր ջղային դրութիւնը , որով կենդանական զօրութիւն կ'առնու նա , եւ ետքը երկուքն 'ի միասին կ'աճին , կը սնանին եւ կատարեալ մարդկային էակ մը առաջ կը բերեն , որոնք առանց մէկզմէկու փոխադարձ օժանդակութեան բոլորովին անօգուտ են ։

Թէ որ սերմնորդը տկար լինի կամ տձեւ՝ նոր էակն ալ տկար կը լինի եւ տձեւ . նմանապէս հաւկիթն ալ թէ որ տկար կամ տձեւ լինի՝ նոյն ազդեցութիւնը կ'ունենայ ծնանելիք էակին մարմնոյն վրայ ։

Նոր կազմութեան առաջին շրջագիծը ձեւանալուն պէս՝ մէկ ուրիշ երեւոյթ մը յառաջ կուգայ , որն որ թէ եւ մենք անոր բացատրութիւն մը չեմք կրնար տալ , սակայն չեմք կրնար ալ չ'ըսել թէ խիստ նկատման արժանի եւ հետաքրքրական է ։ Սաղմը որ սերմնորդին շատ կը նմանի՝ սաստկութեամբ հեղուկներուն եւ մաշկերուն հետ կը կռուի , որոնցմով շրջապատուած է՝ մինչեւ որ ինքզինքն ազատէ , որմէ ետքը կ'սկսի կլոր դառնալ՝ առաջ կամաց կամաց եւ կանոնաւոր , բայց ետքը խիստ երագ եւ անկանոն կերպով ։

Սերմնորդին եւ հաւկիթին միաւորութենէն տասն եւ երկու օր վերջը նոր կազմութիւնը եւ անոր ծածկոյթները որոշապէս կ'երեւան, որն որ ամենը ոլոռնի չափ է, եւ հաւկիթին դեղինը տակաւին կը տեսնուի ։ Սաղմը այս միջոցիս երկու ծածկոյթով շրջապատեալ է արտաքին եւ ներքին, որոնց մէջ տեղը մածուցիկ նիւթ մը կայ, եւ ներքին ծածկոյթին մէջ ուրիշ նիւթ մը կայ որ կը կոչուի աղտոյ հեղուկ կամ անմիջական թաղանդ. երկու մաշկերը, աղտոյ հեղուկը եւ գոց հաւկիթը Ջուական կը կոչուի ։ Յղութիւնէն անմիջապէս ետքը արգանդն ալ կ'սկսի իր ներքին շրջապատէն թօթափականը հոսել՝ եւ անով բոլոր խոռոչը լեցնելով, որով երբ հաւկիթը տաշտէն անցնելուն պէս. արգանդին մէջ մտնելէն կ'արգիլուի ։ Հաւկթականին բոլոր ծանրութիւնը մէկ ցորեն է, երբ սաղմը բուսականին մէջ կը սկսի՝ հազիւ գնդասեղի մը գլխոյն մեծութեամբ, եւ կենսականը կը զատուի անկից միայն թելով մը հաղորդակցութիւն պահելով, որ կամենայ սնունդ մատակարարել աստիճանաբար ։ Հազիւ նշմարելի մէկ փոքրիկ ճերմակ թել մը կը գոյանայ այս միջոցիս, որն որ ուղեղին եւ ողնայարին ծուծին սկզբնաւորութիւնն է. տասն եւ երկու օրէն մինչեւ քսաներորդ օրը բերանը կը տեսնուի. եւ շատ անգամ ալ աչքերը՝ որոնք նախ գլխուն կողմերը կը զետեղուին եւ ետքը կամաց կամաց առջեւ կուգան ։

Քսան եւ հինգերորդ օրը սաղմը թէ մեծութեամբ եւ թէ նմանութեամբ մեծ մրջիւնի չափ կը լինի, եւ կ'սկսի քիչ մը աւելի ամրութիւն ունենալ, եւ ոսկորները աճառի կամ շիղծի նման կ'երեւան, մէկ փոքրիկ բաւիղ մը մարմնին վիզէն բաժնուիլը կը ցուցնէ. ծանրութիւնը երեք կամ չորս ցորենի չափ կը լինի ։

Առաջին ամիսը անցնելէն ետքը մեղուի չափ կը լինի, ծռած որդի մը նմանութիւն կ'առնու. երկու փոքրիկ կոծիծներու նման բազուկները կը տեսնուին, որոնք նախ մաշկին տակ կը ձեւակերպին, եւ յետոյ դուրս կ'ելլեն չիտակ եւ վերջը հետաքրքրական կերպով մը կուրծքին վրայ կը ծռին։ Այս միջոցիս գլուխը ամբողջ մարմինին հաւասար է՝ որուն վրայ աչքերը երկու սեւ կէտերու նման, բերանը գծի նման եւ քիթը կը տեսնուին որոշաբար. իսկ վարի մասը պոչի նըման երկայն է. ծանրութիւնն է տասը ցորեն։

Երկրորդ ամիս։ Ալ ամէն մասերը բաւական կատարելագործուած կը լինին եւ ընդհանուր ձեւը մարդկային է, նախնական անդամները կ'երկննան եւ ստորինները կ'որոշուին. մասերը մաշկով մը մէկզմէկու կցուած են, կողքերուն ակռաներուն եւ ծնօտի ոսկորներուն տեղը մէկ քանի ոսկորային կէտեր կ'երեւան, աճառայինք կ'սկսին կարծրանալ, առաջին ակռային յօդակապերն ալ կ'երեւան, ծանրութիւնը մէկ տրամ եւ երկայնութիւնը մէկ մատնաչափ կը լինի։

Եօթանասուներորդ օրը արտեւանունքները տեսանելի կը լինին, քիթը կը բարձրանայ, բերանը կը մեծնայ եւ արտաքին ականջը կը տեսնուի. ալ վիզը որոշ, ուղեղը կակուղ եւ մսոտ, իսկ սիրտը կատարելագործուած է։ Առանց արիւնի կամ արեան երակներու ամէն գործարան ընդհանրապէս կազմուած են, անոնց մէջ ետքը եղած շրջանակութիւնը պարզապէս իրենց աւելի կատարելագործուելէն կը յառաջանայ, սիրտը ամէն մասերով կատարեալ է, եւ թէ եւ արիւն չունի սակայն փոքրիկ շարժում մը ընել կ'սկսի։

Երրորդ ամիս։ Բոլոր էական մասերը լաւ մը որոշուած կամ սահմանուած են, արտեւանունքները թէ եւ գոց բայց որոշ են, պրկունքները թէեւ քիչ մը մէկզմէկու քով քաշուած սակայն կատարեալ են, սիրտը սաստիկ կը նետէ, եւ մեծ երակներուն մէջ արիւն կը տեսնըւի, ձեռքին եւ ոտքին մատերը որոշուած են եւ մկանունք կ'սկսին երեւնալ՝ ծննդականութեան գործարանները մեծ են, թէ եւ դեռ սեռը չի որոշուիր՝

ձեւերնին այս միջոցիս միօրինակ լինելնուն համար, սակայն գլխէն բակեղէթի ողնայարէն, լանջաց կրծոցներէն եւ փորէն կարելի է որոշել. հիմա ծանրութիւնը քառասուն տրամ եւ երկայնութիւնը հինգ մատնաչափ է:

Չորրորդ ամիս: Կատարելագործութիւնը շատ առաջ գացած է, ուղեղը եւ ողնայարի ծուծը քիչ մը ամբութիւն ստացած է, մկանունք որոշուած են եւ մէկ փոքրիկ բազմախորշ շինուածք մը ձեւացեալ է. փորը բոլորովին ծածկուած է եւ ներքին փորոտիքը ալ չի տեսնուիր, եւ քիչ մը որովայնի առաջին աւելցուքը կը հաւաքուի նոցա մէջ. ծանրութիւնը հիմա 120 տըրամ եւ երկայնութիւնը վեց կամ եօթը մատնաչափ է, ոսկորները մեծ մասամբ կարծրացած են եւ երկբորդ ակռային յօդակապները կ'երեւնան առջինին տակը: Արգանդը հիմա այնքան մեծ է որ ալ չի կրնար կոնքին վարի կողմը մնալ, այլ վեր փորին մէջ կը քաշուի, երբեմն այս գործողութիւնը աննշմարելի կերպով կամաց՝ բայց շատ անգամ ալ յանկարծ կը լինի. այս փոփոխութիւնը շատ անգամ անկարեւոր չփոթումներու տեղի կուտայ, թէեւ այս միջոցիս յղի կընկան զգացած անհանգստութիւնները բաւական նեղիչ են: Այս ան ժամանակն է երբ ածող կենդանիք կ'ածեն, սակայն մարդս ուրիշ փոփոխութիւններու կ'ենթակայանայ, եւ արգանդին մէջ առջինէն աւելի կը մնայ աւելի կատարելագործուելու համար:

Առջի չորս ամիսներէն աւելի արագ կերպով կատարելագործութիւնը տեղի կ'ունենայ վերջին հինգ ամիսներուն մէջ, կարմիր արեան կատարեալ շրջում ընելուն պատճառաւ:

Հինգերորդ ամիս: Ամեն մասերը շատ մեծ եւ կատարեալ կը լինին, թոքերը կը մեծնան եւ ատրճանաւ մը ընդարձակելի կը լինին, մաշկը աւելի զօրաւոր է, եւ եղունգներուն դիրքը յայտնի, աղբը աւելի առատ եւ փորոտեաց ստորին մասը եղած է, երկայնութիւնը ութնէն մինչեւ տասը մատնաչափ, եւ ծանրութիւնը երկու հարիւր յիսուն տրամ է :

Վեցերորդ ամիս : Եղունգները կը նշմարուին, մազերուն առաջին կազմութեան պատճառաւ ա՛լ գլուխը կը բրդոտի. քիչ մը ճարպ կը կազմուի, երկայնութիւնը տասն եւ երկու մատնաչափ եւ ծանրութիւնը իբր երեք հարիւր տրամ է, դեռ իմացական կարողութեանց նշաններ չի տեսնուիր :

Եօթներորդ ամիս : Ամբողջ էակը շատ յառաջացած է, եղունգները ձեւացեալ եւ մազը կատարեալ է, արուին Ամորձիքները վար՝ եւ էգին ձուարարքը կողքին ծայրը կը հասնին, ոսկորները բաւական հաստատուն եւ աղբերը մեծ փորոտիքին մէջ են, երկայնութիւնը տասն եւ չորս մատնաչափ եւ ծանրութիւնը իբր չորս հարիւր տրամ է. դեռ իմացական կարողութիւնները չեն գործեր : Մնացեալ երկու ամիսները չափով եւ ծանրութեամբ աճելու կը գործածուի. նոր փոփոխութիւն մը չի տեսնուիր :

Իններորդ ամիս : Ամեն կարողութիւն զօրացած են, մորթը գոյն առած է եւ կը քրտնի. իմացական կարողութեանց նշաններ չի կան, բայց կենդանական կարողութիւնները զօրաւոր են եւ գործող, մանաւանդ ճաշակելիքը : Մանուկը հիմա ցաւերու, անօթութեան, ջերմութեան, եւ ցուրտի ընդունակ է, եւ ա՛լ կարող է աշխարհ գալու եւ ինքնիշխան գոյութիւն մը առնելու : (Տես Ա. ձեւ. 11) :

ԳԼՈՒԽ Ժ.

ՍԱՂՄՆԱԿԱՆ ՍՆՈՒՆԴ

Նոր էակին սնունդ եւ կամ իր աճմանը նպաստող նիւթը առնելու եղանակին վրայ մեր ունեցած գիտութիւնը քիչ է :

Նոր էակին կազմութեան համար պահանջուած նիւթը առաջին տասն եւ հինգ կամ քսան օրուան մէջ մեծ մասամբ հաւկիթին դեղնուցէն կ՚ընդունի որն որ մինչեւ երրորդ ամսուն վերջը չի կորսուիր․ կարծուած է նաեւ թէ ան աղտային հեղուկը որոյ մէջ սաղմը կը լողայ, քիչ մը սնունդ կուտայ, ըստ որում այս հեղուկը սննդական է։ Իսկ արդի բնագիտները կը հաստատեն թէ սաղմը իր սնունդը մօրը արիւնէն կ՚ընդունի սաղմընկերին եւ պորտական լարին միջոցաւ։ (Տես Ա. ձեւ. 10)։

Սաղմին նոր ատենները միջին մաշկին դուրսի երեսը ծածկուած է շատ մը մանր ուռոյցներով, որոնք վերջը արեան երակներ կը լինին, ասոնք չորրորդ ամսոյ մէջ չափով եւ թուով կը բազմանան եւ մէկ սունկի մը կը նմանին որ կը կոչուի սաղմընկեր․ ասիկայ գըրեթէ բոլորովին արեան երակներէ կը բաղկանայ, որոնց բաց ծարովը արգանդին ներքին շրջապատին արեան երակներով լեցուն մէկ կողմին կը կցուի, եւ մէկ կողմանէ ալ միանալով եւ երկննալով՝ խողովակ մը կը ձեւացնեն որ կը կոչուի պորտական լար, որն որ մանկան փորը կը մտնէ պորտէն, եւ ասանկով հաղորդակցութիւն կը հաստատէ մօր եւ որդւոց մէջ։

Սաղմընկերին արեան անօթները թէ՛ պորտականք եւ թէ՛ սաղմնականք երկու տեսակ են․ այսինքն՝ շնչերակներ եւ երակներ։ Շնչերակները որոնք սրտին ձախ կողմէն գալով՝ դրութեան ամեն մասը սնուցանող նիւթերը պարունակող զուտ արիւնը կը տանին։ Երակները չի զտուած արիւնը կը պարունակեն, եւ սրտին աջ կողմը կը տանին եւ անկից կը մղուին թոքին մէջ որ շնչառութեան միջոցաւ զտուի։ Արիւնին անմաքուր մասերը՝ մարմինին տարբեր մասերը կը կազմեն։ Արեան ընթացքը շնչերակներու միջոցաւ մօրը սրտին ձախ կողմէն կ՚սկսի եւ կը հասնի արգանդին շնչերակներուն մէջ, ուսկից սաղմընկերին մէջ կ՚անցնի, եւ անկից պորտական լարին միջոցաւ մանուկին մարմնոյն մէջ կ՚անցնի, եւ հոն շրջում ընելով՝ շնչերակաց մէջ աճման եւ կատարելագործութեան համար հարկ եղած նիւթը կը մատակարարէ, եւ ասով իւր զօրութիւնը կորսնցնելով՝ երակներուն մէջ կ՚անցնի, մայրական մարմնոյն նման։ Այս երակներուն պորտական լարերուն եւ սաղմընկերին մէջ կ՚անցնի եւ անկէց մօրը սրտին աջ կողմը եւ յետոյ թոքը անցնելով՝ շնչառութեամբ կը զտուի։ Ասկէց յայտնի կը տեսնուի որ մանուկը իւր մօրը սիրտը, թոքը, եւ ստամոքսը կը գործածէ քանի որ արգանդին մէջ է, եւ որով իւրենները գործածելու կարեւորութիւն չունենար։

Սաղմընկերին տրամագիծը վեց մատնաչափ է, իսկ հաստութիւնը մէկ եւ կէս մատնաչափ։ Պորտական լարին երկայնութիւնը ընդհանրապէս տասն եւ ութէն մինչեւ քսան եւ չորս մատնաչափ կը լինի, իսկ տրամագիծը իբր կէս մատնաչափ, սակայն երբեմն մինչեւ հինգ մատնաչափ երկայն կամ մինչեւ տասը կամ ութը մատնաչափ կարճ ալ եղած է։

Պորտական լարը, մէկ շնչերակէ եւ երկու երակներէ կը բաղկանայ, որոնք մէկզմէկու ոլորուած եւ վրանին աղբային խառնուրդ մը ունեցող ծածկոյթ մը ունին, որոյ երակներուն մէջ Վ.արթընի մածուցիկ կոչուած հեղուկը կայ։

Ահաւասիկ այս է հիմակու հիմայ մեր բոլոր տեղեկութիւնը, մանկան սաղմնական սնունդին նկատմամբ, թէեւ մինչեւ այսօր դեռ Եւրոպայի ամենէն երեւելի բնագինները որոշ տեղեկութիւն մը չի կրցին գտնալ այս կէտիս նկատմամբ։

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

ՍԱՂՄՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԱՌՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՔԸ

Այն գործարանը որով արիւնը երակներուն մէջ կը մղուի՝ սիրտն է, որն որ երկու որոշ մասերու բաժնուած է ամեն մէկը երկերկու խոռոչներով, որոնց վերինները, Բլթակ եւ վարինները Խորք կը կոչուին եւ որոնք մէկզմէկու հետ հետաքրքրական կափարիչներով հաղորդակցութիւն ունին ։

Պէտք է գիտնալ որ չափահասներուն անմաքուր արիւնը աջ բլթակին մէջ կը հոսի, եւ անկից կ'անցնի աջ խորքին մէջ, որն որ թոքային շնչերակի մը միջոցաւ թոքին կը խրկէ, ուր շնչառութեամբ զտուելով՝ ուրիշ թոքային երակներու միջոցաւ ձախ բլթակը կ'անցնի եւ անկից ձախ խորքը, ուսկից կը խրկուի մեծ նեարդին մէջ եւ անկից փոքրիկ շնչերակներու միջոցաւ բոլոր մարմնոյն մէջ ։

Երկու կողման սիրտերը ուղղակի մէկզմէկու հետ հաղորդակցութիւն չեն ըներ, այլ զօրաւոր անջրպետ մը կայ մէջերնին, բայց սաղմին շնչերական արիւնը մօրմէն գալով երբ կ'անցնի պորտական շնչերակէն՝ նախ լեարդին կ'երթայ, եւ անկից կը միանայ խոռոչաւոր երակներուն, աս ճամբով կ'առնուի ան աջ բլթակին մէջ՝ խոռոչաւոր երակին անմաքուր արեան հետ ։ Աջ բլթակէն կ'անցնի ձախ բլթակին ուղղակի անջրպետին մէջ գտնուած ծակէ մը փոխանակ անուղղակի ընթացքով թոքէն հոն անցնելուն, ինչպէս որ իրողութիւնը այսպէս է չափահասներուն մէջ ։ Ձախ բլթակէն ձախ խորքը կ'անցնի եւ անկից կը տարածուի բոլոր մարմինին մէջ շնչերակներու միջոցաւ ։

Ծնանելէն ետքը երբ արիւնը կ'սկսի թոքերուն մէջէն անցնիլ, վերոյիշեալ անջրպետին ծակը կը գոցուի ընդհանրապէս , իսկ թէ որ չի գոցուի՝ տղան անշուշտ կը մեռնի , թէեւ լինի որ մէկ քանի տարիներ ալ ապրի ․

Մանկան մարմնոյն մէջ արեան ըրած ամբողջ շրջանը դեռ գաղտնիք մի է , եւ թէ եւ կ'երեւայ թէ նա իւր բոլոր արիւնը մօրմէն կ'ընդունի , սակայն հաւանական ալ սեպուած է թէ մաս մըն ալ ինքը կը գոյացնէ , վասն զի այն կանանչի մօտ գոյն ունեցող նիւթը որ նոր ծնած մանկան առաջին կղկղանքին մէջ կ'երեւայ՝ կը կարծուի թէ մարսողութեամբ յառաջ եկած է ։

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

ԱՐԳԱՆԴԷՆ ԴՈՒՐՍ ՑՂՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՆԲՆԱԿԱՆ ԴԷՊՔԵՐ

Երբ պատահի որ սաղմը արգանդէն դուրս կամ Ջուարարքին վրայ , կամ փալօպեան տաշտին մէջ , կամ փորին որ եւ իցէ կողմը , օրինակի համար փորոտեաց մէջ տեղերը կը ձեւակերպի , ան ատենը արգանդէն դուրս յղութիւն պատահեր է կ'ըսեմք , որոյ ճշմարիտ պատճառը յանկարծական եւ ուժգին երկիւղով մը եւ կամ ուրիշ այլայլութեամբ փալօպեան տաշտին ստացած հակառակ ընթացքովը նոր յղացեալ հաւկիթ մը ետ Ջուարարքը մտնիլն է* , եւ որովհետեւ անհրաժեշտ արգանդ հարկ չէ հաւկիթը կատարելագործելու, այլ որ եւ իցէ արեան երակ գտնուող տեղ մի ալ կրնայ նոյն արդիւնաւորութիւնը ունենալ հաւկիթին վրայ , ուստի հաւկիթը ուր որ իյնայ կամ գտնուի՝ վերոյիշեալ պատճառով հոն կ՚սկսի կատարելագործել, սակայն պէտք է յիշել թէ այս կերպով ամենէն կատարեալ մարդկային էակ մը չի գոյանար:

---

* Պէտք է գիտնալ թէ շատ անգամ սերմնորդը իւր յառաջընթաց բնաւորութեամբը արգանդէն անցնելով կերթայ հաւկիթին կը հասնի որ դեռ փալօպեան տաշտին վարերը հասած է , բայց մտած չէ արգանդին մէջ ։

Մէկմէկու մէջ յղութիւն : 1804 ին Գաղղիոյ Վերնիւլ քաղաքին մէջ մէկ տղայ մը կար Պիսըն անուն, որ ամենեւին տարբերութիւն չ՚ունէր ուրիշ տղաքներէ. միայն թէ միշտ անհանգստութիւն կ՚զգար ձախ կողմը որ փոքրիկ ուռեցք մը կը տեսնուէր, երբ տասներեք տարեկան եղաւ. ուռեցքը մեծցաւ եւ հիւանդութիւն մը պատճառելով՝ մեռաւ Պիսըն, որն որ անդամազննական կերպով քննուելով, նորա փորոտեաց մէջ՝ սաղմի մը ակռաները, ըղունգները, մազերը եւ ոսկորները գտնուեցան:

Կեղծ յղութիւն : Երբ արգանդին մէջ շատ մը անձեւ նիւթեր կը գոյանան՝ կեղծ յղութիւն կը կոչուին, որ ամենեւին որ եւ իցէ կերպով յարաբերութիւն չունի էական յղութեան հետ:

Ծննդական աննկար սաղմը յղացեալ հաւկիթի մը անձեւ կատարելագործութիւնն է, եւ ընդհանրապէս անձեւ միսի կտոր մըն է հեղկալից ծածկոյթի մը մէջ, որոնք թէ որ մանրամասն կերպով քննուին. մէջերնին սաղմական չէնքի տարրներ կը գտնուին, ասոնցմէ ոմանք տեսակ մը պորտական լարով եւ սաղմընկերով միացած են մայրերնուն հետ, բայց ոմանք ալ ամենեւին հաղորդակցութիւն չունին: Այս տեսակ յղութեան արգասիքն են այն տեսակ տեսակ ծնունդները, որոնց համար շատ տարաձայնութիւններ տեղի կ՚ունենան, ըստ որում ասոնցմէ ոմանք կենդանեաց եւ ոմանք բուսականաց նմանելով՝ այնպէս կը կարծուի թէ կինը կենդանի մը կամ բոյս մը ծնած է:

Այլանդակ ծնունդներ : Ասոնք շատ տեսակ կը լինին, ոմանք բնականէ աւելի եւ ոմանք պակաս անդամներ կ՚ունենան, օրինակի համար՝ երկու գլուխով, չորս ոտքով, երեք ձեռքով, անոտք, անձեռք եւայլն եւայլն տեսակներ կը գտնուին . այս խոտորութեանց պատճառը կատարելապէս հասկցուած չէ , ոմանք երեւակայութեան վայրկենական խանգարման , ոմանք յանկարծական ներգործութեան , եւ ոմանք ալ անկատար հաւկիթներու յղութեան կուտան , այլք շատ ուրիշ պատճառներու , սակայն մեր մասնաւոր կարծիքը սա է թէ այս տեսակ այլանդակ ծնունդները արական սերմնորդին անկատարութեան եւ կամ թէ տկարութեան արգասիքն է , ըստ որում տիեզերական օրէնք մի է թէ ամեն արարած իւր սերմին կը պարտաւորի իւր ձեւակերպութիւնը ։

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

ԵՐԿՈՒՈՐԵԱԿ ԵՒ ԿՐԿԻՆ ՅՂՈՒԹԻՒՆ*

Երկորեակները մի եւ նոյն ժամանակ ծնած եւ մի եւ նոյն տարիքը ունեցող երկու էակներ են , որոնց պատճառը երկու հաւկիթներու մի եւ նոյն ժամանակ յղանալն է , ասոր պէս են նաեւ երեքորեակները եւայլն . սակայն խնդիր է թէ արդեօք հնարաւո՞ր է որ յղութիւնը կրկին լինի , այսինքն՝ մէկզմէկու ետեւէ հնարաւո՞ր է որ դեռ առջի յղութիւնը չի կատարելագործուած , դարձեալ յղութիւն տեղի ունենայ ։ կազմաբանները միաբան կը հաստատեն թէ կրկին յղութիւնը կարելի է . եւ Արիստոտել երկոտասան մանկանց մայր մը կը յիշէ այսպէս , եւ ուրիշ երկու մանկանց մայր մը կը յիշէ , որոյ մէկը էրկանը կը նմանի եղեր եւ միւսը սիրականին ։ Շատ օրինակներ եղած են որ կին մը կատարեալ զաւակ մը ծնանելէն՝ երկու , երեք , չորս , եւ հինգ կամ վեց ամիս ետքը՝ ուրիշ զաւակ մի ալ ծնած է . 1748 ապրիլի 30 ին Ստրասպուրկի մէջ կին մը ժամը տասնին զաւակ մը ծնանելէն ետքը՝ նոյն տարուան սեպտեմբերի 16ին ուրիշ կատարեալ զաւակ մի ալ ծնած է . 1780 Յունուարի 20ին Լիօնի մէջ կին մը զաւակ մը ծնանելէն 5 ամիս եւ 18 օր վերջը դարձեալ կատարեալ զաւակ մի ծնած է . 1827ին Բէնին Սիլվանիայի Լրագիրը Խոլանտացի Տիկին մը կը յիշէ , որն որ տասն եւ ութը ամսուան մէջ երեք անգամ տղայաբերութեամբ երկոտասան ողջ առողջ եւ կատարեալ զաւակներ ծնած է . 1829ին կին մը Անգղիայի մէջ վեց զաւակ մէկէն ծնած է :

---

* Տես Ա ձեւ . 12 ։

ԳԼՈՒԽ ԺԴ.

ՏԵՒՈՂՈՒԹԻՒՆ ՅՂՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՄԱՆԿԱՆ ԱՊՐԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑԸ

Ասոնք երկու մեծ եւ կարեւոր խնդիրներ են , որոնք շարունակ վիճաբանութեան տակ ինկած են :

Յղութեան տեւողութիւնը որոշուած եւ հաստատուած չէ , բայց ընդհանրապէս ինը ամիս եւ կամ երեսուն եւ հինգէն մինչեւ քառասուն շաբաթ է : Անգղիականները ընդհանրապէս իններորդ ամսոյ մէջ կը ծնանին եւ տգիտութիւնը մեծ անիրաւութեամբ կը կասկածի նոցա վրայ , վասն զի շատ մեծ կարելիութիւն կայ որ ութերորդ ամիսէն ետքը մանուկը ծնի կատարեալ օրինաւորութեամբ առանց ամենեւին անհաւատարմութեան կասկածի մը տեղի տալու :

Նոր Եօրքի մէջ կին մը դատուեցաւ եւ արդար գտնուեցաւ , որն որ իւր էրկանը մահուանէն երեք հարիւր տասն եւ երեք օր վերջը զաւակ մը ծնաւ : Հարաւային Նոր Վալսի մէջ կին մը իւր էրկանը Անգղիա երթալէն տասներկու ամիս վերջը զաւակ մը ծնաւ եւ յանցաւոր դատուեցաւ : Կին մը որ իններորդ ամիսէն վերջը չի ծնիր՝ շատ հաւանական է որ տասներորդ ամիսն ալ կ՚անցնէ, վերջապէս մինչեւ այսօր եղած դիտողութիւնները դեռ չի կրցին յղութեան տեւողականութեան որոշ ժամանակ մը հաստատել. Հիփոկրատ, Արիստոտէլ, Կալէն, Բլինի, Ավիքէննա, Մօրիսէօ, Բայօլան, Լա Մոթ, Նոֆման, Ջենք, Հօլըր, Պէրթին, Լիւթօթ, Բէթիլթ, Լէվրէթ, Լուիզ, եւ Աստրք եւայլն եւայլն կը հաստատեն թէ յղութեան տեւողականութիւնը ընդհանրապէս ինը լուսնական ամիս է, սակայն տասը, տասն եւ մէկ, եւ տասն եւ երկու եւ երբեմն ալ տասն եւ հինգ ամիս կրնայ տեւել։

Շըլէկլ կին մը կը յիշէ որ երեք զաւակ ծնաներ է ամեն մէկը տասն եւ երեք ամիս յղութեամբ, Թրէսի ուրիշ կին մը կը յիշէ որ տասն եւ չորս ամիս յղութեամբ զաւակ մի ծներ է, եւ Ցուլինեակ Գաղղիացի վիրաբոյժը կը պատմէ թէ իւր կինը մէկ անգամ չորս ու կէս ամիս յղութեամբ զաւակ մը ծնաներ է, եւ երկու անգամ՛ ալ տասն եւ երեք ամիս ու կէս յղութեամբ, եւ դարձեալ մի անգամ՛ ալ տասն եւ մէկ ամիս յղութեամբ։

Այն գաղափարները թէ տղայ մը եօթներորդ ամիսէն առաջ թէ ծնանի կը մեռնի՝ բոլորովին սխալ է, վասն զի շատ անգամ՛ եղած է որ կին մը վեց ամսուան կամ հինգ ամսուան յղութեամբ տղայ մը ծնած է որ շատ առողջ եւ զօրաւոր կեանք մը ունեցած է. Վան, Սուէթին Ֆօրթիւնօ Լիսէթ անուն մէկը կը յիշէ, որ վեց ամիսէն պակաս յղութեամբ ծնած է եղեր, եւ ապրեր է եօթանասուն եւ մէկ տարի։

Յիրաւի թէեւ հնարաւոր է որ եօթը ամիսէն պակաս ծնած տղայ մը ապրի, սակայն ընդհանուր հաշուով միշտ եօթը ամիսէն վերջը եղած տղաքը կ՚ապրին, ուստի ամենեւին չեմք կրնար այնպիսի որոշ սկզբունք մը ունենալ, որով կարող լինիմք հաստատելու թէ տղայ մը որ կը ծնի եօթը ամիսէն պակաս եւ կամ ութը ամիս յղութեամբ՝ անշուշտ պիտի մեռնի։

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ ԵՒ ԿԱՐԵՒՈՐ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ

1. Թէ ի՞նչպէս պէտք է արու զաւակ ունենալ: Արու զաւակ ունենալու համար ամենէն հաւանական միջոցները ասոնք են, նախ՝ հայրը մօրմէն գոնէ եօթը տարեկան մեծ ըլլալու է. երկրորդ՝ հօրը ջղային կազմութիւնը մօրը ջղային կազմութենէն աւելի ըլլալու է. երրորդ՝ զուգաւորութիւնը այն օրը ընելու է որ հնարաւոր եւ անտարակուսելի է յղութիւն տեղի ունենալը. չորրորդ՝ յղութիւն տեղի ունենալը անտարակուսելի եղած օրուան զուգաւորութեան միջոցին՝ մայրը գըրգռուելու չէ. հինգերորդ՝ վերի չորս կանոններով տեղի ունեցած յղութենէն մինչեւ երեք շաբաթ մայրը ամենեւին իր ցանկական կիրքը գրգռելու եւ յագեցնելու չէ. վեցերորդ՝ մօրը երեւակայութիւնը շարունակ արու զաւկի վրայ դարձնելու զանազան միջոցներ բանեցնելու է, օրինակի համար՝ գեղեցիկ արու տղայոց պատկերներով, արձաններով, եւայլն, մօրը միտքը շարունակ արու զաւակ ունենալու վրայ դարձնելու է:

2. Գեղեցիկ, բարեբարոյ եւ առողջ զաւակ ինչպէ՞ս ունենալու է: Հետեւեալներն ամենէն հաւանական կանոններն են՝ գեղեցիկ, բարեբարոյ եւ առողջ զաւակ ունենալու: Հայր եւ մայր կատարեալ առողջ եւ հանդարտ ատեննին միաւորելու են. երկրորդ՝ երեկոյեան կերակուրէն վերջը երկու ժամի չափ քնանալու են եւ յետոյ միաւորելով՝ դարձեալ գոնէ եօթը ժամ հանգչելու են. երրորդ՝ գինովութեան միջոցին միաւորելու չեն. չորրորդ՝ յղութեան միջոցին մայրը ամենեւին որ եւ իցէ կրից շարժելու եւ կամ ծանր աշխատութիւն մը ընելու չէ. հինգերորդ՝ մօրը երեւակայութիւնը շարժելու է գեղեցիկ պատկերներու եւ նկարներու եւ արձաններու վրայ. վեցերորդ՝ յղութեան միջոցին մայրը ու-

բախ զուարթ, բարեբարոյ, գործունեայ եւ առողջ վիճակ մը ունենալու է ։

3 · Թէ զաւակը որո՞ւ նմանելու է ։ կամ հօրը կամ մօրը եւ կամ երկուքին ալ ։ Տղայ մը հօրը նմանելու համար՝ մայրը հօրը վրայ աւելի սէր ունենալու է, մօրը նմանելու համար՝ հայրը մօրը վրայ աւելի սէր ունենալու է, իսկ երկուքին ալ նմանելու համար՝ հաւասարաբար մէկզմէկ սիրելու են ։ Շատ տղաքներ կը ծնին որ ոչ հօրը կը նմանին եւ ոչ մօրը եւ ոչ երկուքին ալ, ասոր պատճառը անհաւատարմութենէն աւելի երեւակայութիւնն է ։

4 · Թէ ի՞նչպէս գիտնալու է այնպիսի կին մը որ իւր էրկանը վրայ միշտ սէր ունենայ եւ նորա հաւատարիմ մնայ, եւ կամ էրիկ մարդ մը որ միշտ կնկանը վրայ սէր ունենայ եւ հաւատարիմ մնայ ։ Կազմաբանական այնպիսի օրէնքներ կան՝ որոնցմով առանց ամենեւին սխալելու կարելի է հաւատարիմ եւ իւր ամուսնոյն վրայ չարունակ սէր ունեցողը, անհաւատարիմ եւ իւր կողակցոյն վրայ չարունակ սէր չունեցողը որոշել. սակայն մենք զանազան պատճառներով չեմք կրնար յիշեալ օրէնքները հոս բացատրել, ուստի կ'աղաչեմք մեր երիտասարդ ընթերցողաց որ ամուսնանալէ առաջ կամ իրենք ուսանին կազմաբանական գիտութիւնը եւ կամ մենէ անձամբ հրահանգ առնուն այս կէտիս վրայ. ինչու որ անհնարին դառն եւ դժնդակ է ամուսնանալէ վերջը զղջալը . . . բայց թող արդէն ամուսնացեալ մարդ մը կամ կին մը ամենեւին չիգայ մեզմէ հասկնալու իւր կողակցոյն հաւատարմութիւնը կամ անհաւատարմութիւնը, ըստ որում մենք բացէ 'ի բաց կը մերժեմք նոցա այս կէտիս վրայ բան մը խօսելու ։ Արդէն ամուսնացեալներուն համար մենք միայն մէկ բան մը կրնամք ընել, այսինքն կրնամք այնպիսի հաւանական կանոններ տալ՝ որով իրենց ընտանեկան երջանկութիւնը չի եղծուիր, մէկզմէկու եւ իրարու հաւատարիմ կը լինին ։

5 · Թէ կա՞ն այնպիսի միջոցներ որոնցմով կարելի լինի անհաւատարիմ

կողակից մը ծուռ ճամբէն ետ դարձնելու, եւ նորա ընտանեկան սէրը արծարծելու ։ Պէտք է գիտնալ թէ անհաւատարիմ լինիլը , եւ ընտանեկան սէր չունենալը տեսակ մը բարոյական հիւանդութիւն է , որոյ դարման ընելը շատ դժուար չէ · սակայն որովհետեւ ամեն կազմուածք մէկ չէ , եւ որովհետեւ այս կէտիս մէջ ամեն մէկ զատ կազմութիւն զատ դարմանի կարօտ է , հետեւաբար չեմք կրնար հոս ընդարձակօրէն բացատրել նոյն դարմանները , զանոնք գործադրելու միջոցները եւայլն . եւ ուստի այս մասին մէջ ալ պատրաստ եմք անձամբ ծառայելու ամեն անոնց որ կը խնդրեն մեր ծառայութիւնը ։

6 · Թէ ինչպէ՞ս կարելի է յղութիւնը անվտանգ անցնել ։ Յղի կին մը ուրիշ որ եւ իցէ կինէ մը ամենեւին տարբերութիւն չունի առողջութեան կողմանէ , բայց զգայաբար աւելի զգայուն լինելուն շատ ենթակայ է հիւանդութեանց , ուստի յղի կին մը պէտք է որ առանց յիմարական չափազանցութիւններու եւ փափկասիրութիւններու , նախ՝ միշտ քաղցրաբանութեամբ գործածուի · երկրորդ՝ յանկարծական դէպքերէ զգուշանալու է . երրորդ՝ կերուխումի մէջ առողջապահական օրէնքներով վարուելու է , գրգռիչ արեան անմաքրութիւն եւ ջղերու թուլութիւն պատճառող ուտելիքներէ եւ խմելիքներէ հեռու պահելու է . չորրորդ՝ հագուստները միշտ թեթեւ , բրդեղէն եւ լայն լինելու են . հինգերորդ՝ ոտքի վրայ առանց հոգնելու աշխատելու է . վեցերորդ՝ այնքան քնանալու է որքանով որ գոհ կը լիլի . եօթներորդ՝ ամենեւին բամպակեղէն անկողնոյ մէջ պառկելու չէ , այլ բրդեղէն . ութերորդ՝ նեղ կօշիկ հագնելու չէ , նմանապէս գործածելու չէ ինչ որ մարմնոյն որ եւ իցէ մէկ կողմը կը սեղմեն ։

7 · Թէ ցանկական զգացմունքը մեղք է՞ ։ Ցանկական զգացմունքը մեղք է ըսողը , Ամենագէտ Արարչին եւ բնութեան օրէնքին դէմ կը մեղանչէ , այլ սակայն ցանկական զգացմունքը օրինաւորաբար չի գործադրող մի

ալ միահաւասար կերպով յանցաւոր է , ինչպէս որ կերակուր ուտելը օրինաւոր է եւ անհրաժեշտ . իսկ որկրամոլութիւնը եւ կամ ասոր հակառակ տկարանալու չափ անօթի մնալը յանցանք է եւ ապօրինաւոր . Նոյնքան ալ ցանկութիւնը անսանձ թողուլը եւ կամ զայն բոլորովին երեսէ ձգելը յանցանք է եւ ապօրինաւոր . ըստ որում ցանկութեան մոլի լինելով կենաց ամենէն կարեւոր տարրը շուտով կը մաշուի , բնութիւնը կ'եղծուի , ծերութիւնը եւ մահը շուտ կը հասնի . եւ ասոր հակառակ ցանկութիւնը բոլորովին կտրելու աշխատիլը Արարչին մարդուս շնորհած մէկ պարգեւը մերժել լինելէն 'ի զատ մարդկային սեռին աճմանը դէմ թշնամութիւն ընել եւ Աստուծոյ այն մեծ պատուիրանքը կոտրել է որ կ'ըսէ « աճեցէ՛ք » . ցանկութեան զգացմունքին կտրող մարդիկ ամենէն աւելի տկար , ապուշ , բթամիտ եւ անպիտան կը լինին ։ Ցանկութեան մոլի լինող մը եւ ցանկութեան անզգայ մը միահաւասար կերպով յանցաւոր են , թէ որ հիւանդութեան մը արդիւնք չի լինի իւրեանց այս ապօրինաւոր կացութիւնը ։

Ց · Թէ ցանկական կիրքը ինչպէս օրինաւորապէս գործածելու է ։ Աղջիկ մը որ արբունքի կամ չափահասութեան հասած է , այսինքն՝ ամսական արեան հոսումը սկսած , եւ կանոնաւոր կերպով եօթը տարի շարունակած է , ծննդական գործարանները իրենց կատարելութեանը հասած են , եւ ընդհանուր կազմութիւնը իւր օրինաւոր կացութեան մէջ մտած է՝ պարտի ամուսնանալ այնպիսի մէկու մը հետ , որոյ վրայ մէկ բնական համակրութիւն մը կամ սէր մը կ'զգայ , եւ որոյ կազմութիւնը հաճելի է իւր տեսութեանը . այսպէս ալ երիտասարդ մը՝ որուն արբունքը սկսած , ընդհանուր կազմութիւնը կատարելագործուած եւ ծննդական գործարանները իրենց կատարելութեանը հասած են՝ պարտաւոր է ամուսնանալ այնպիսի աղջկան մը հետ՝ որոյ վրայ ինքը մասնաւոր համակրութիւն եւ սէր կ'զգայ, եւ որոյ կերպարանքը հաճելի է իրեն, միայն թէ՝ թէ՛ օրիորդք եւ թէ՛ երիտասարդք պարտին մեծ խոհեմութիւն եւ ըզգուշութիւն բանեցնել որ չը լինի թէ իւրեանց ցանկական կրից առաջնորդութեամբ ամուսնական ընտրութիւն ընեն, ըստ որում ցանկական զգացումը անօթութեան զգացման պէս կրնայ մարդս սխալեցնել : Յայտնի է շատերուն որ անօթի մարդ մը շատ անգամ ամենայն սիրով եւ ախորժանօք կ'ուտէ այնպիսի կերակուր մը որ վերջը կը զզջայ եւ կը զզուի անկից. ասանկ ալ թէ որ մէկը իւր ցանկական կրից առաջնորդութեանը եթէ միայն ապաւինի՝ հարկաւ պիտի զզջայ իւր ընտրութեանը, եւ պիտի զզուի անկից որոյ համար վայրկեան մը առաջ իւր կեանքը անգամ տալու պատրաստ էր. ուստի աղջիկ մը կամ երիտասարդ մը որ ամուսնանալու աստիճանին հասած է՝ պարտաւոր է իրեն այնպիսի կենակից մը ընտրել որոյ վրայ իւր հոգւոյն աւելի փափուկ զգացմամբը համակրութիւն կ'զգայ եւ սէր կ'ունենայ :

Մի միայն ամուսնական կենաց մէջ կարելի է ցանկական զգացմունքը օրինաւորաբար յագեցնել, վասն զի աշխարհիս հազարաւոր տարիներու փորձառութեամբը այս միջոցը միայն գտնուած է ցանկական զգացմունքը առանց վտանգաւոր ընելու յագեցընել. իսկ անկից 'ի զատ ուրիշ ամեն միջոց ՄԻՇՏ եւ ԱՆՇՈՒՇՏ վտանգաւոր է եւ ապօրինաւոր : Մարդս ո՛ր կրօնքի կ'ուզէ թո՛ղ ծառայէ. կ'ուզէ Քրիստոնեայ լինի, կ'ուզէ Մահմէտական, կ'ուզէ Հրէայ, կ'ուզէ Կըռապաշտ, աշխարհիս ամեն կողմը ամեն տեղ եւ ամեն կրօնքի մէջ ամուսնութիւնը միայն օրինաւոր ճանչցուած է ցանկական կիրքը յագեցնելու համար; եւ անկից դուրս ամեն ուրիշ միջոց թէ՛ կրօնապետներուն, թէ՛ իմաստասիրաց, թէ՛ քաղաքականութիւններուն եւ ալէզարդ փորձառութեան առջեւ միշտ ապօրինաուր սեպուած է եւ վտանգաւոր . ասոր կը միաբանին արդի բոլոր կազմաբանները , անդամազինները , բժիշկները եւ բնազինները ։

9 . Թէ ամուսնութեան մէջ ցանկական զգացմունքը ինչպէ՞ս օրինաւորաբար գործածելու է ։ Ցանկական զգացմունքը ամուսնական կենաց մէջ օրինաւորաբար յագեցնելու եւ ցաւալից հետեւանքներու պատճառ չի տալու համար , նախ՝ երկու անհատներն ալ առողջ լինելու են , եւ մէկզմէկ փոխադարձ սիրող . երկրորդ՝ ամեն մարդ իւր կազմութեան ներածին չափ այս զգացման յագենումն տալու է , ըստ որում ինչպէս որ չափազանց կերակուր ուտելով առողջութիւնը կը վնասի , նոյնպէս ալ ստէպ եւ չափազանց մերձաւորութեամբ մարդուս ուղեղը կ'այլայլի եւ հետեւաբար ընդհանուր ջղային դրութիւնը կ'եղծուի , եւ շատ անգամ ալ մահաբեր հիւանդութիւններ յառաջ կուգայ ։ Մենք թէեւ կ'ուզէինք որ մարդիկ այս կէտիս մէջ բնութեան ձայնին հետեւէին , սակայն որովհետեւ արդէն ընդհանրապէս մարդիկ բնութենէ հեռացեալ են , կը պարտաւորիմք հետեւեալ կանոնները տալ որոնցմով կարելի է անվտանգ մնալ չափազանց ցանկութենէն . առաջին՝ կին մը կամ էրիկ մարդ մը որ իւր բժիշկէն վկայեալ է իբր առաջին կարգի առողջ մէկը՝ կրնայ շաբաթը երկու անգամ մերձաւորութիւն ընել . երկրորդ կարգի առողջ կազմութիւն ունեցող մը շաբաթը մի անգամ . երրորդ կարգինը տասն օրը մի անգամ . չորրորդ կարգինը տասն եւ հինգ օրը մի անգամ . հինգերորդը՝ ամիսը մի անգամ . վեցերորդը՝ երեք ամիսը մի անգամ . իսկ հիւանդ կամ վատառողջ մէկը ամենեւին մերձաւորութիւն ընելու չէ , միայն թէ՝ եթէ իրեն վատառողջութիւնը մերձաւորութեան տեղի չունենալէն պատճառած լինի՝ անատենը պարտաւոր է բժիշկի խորհուրդով շարժիլ այս կէտիս մէջ ։

10 . Թէ ամլութիւնը անբուժելի՞ է ։ Պէտք է գիտնալ որ

ամուլ սեպուած կանանց կամ էրիկ մարդոց հարիւրին իննսունը ամուլ չեն. այլ որ եւ իցէ հիւանդութեամբ մը կամ պատճառաւ մը իրենց ծննդական գործարանաց մէկը կամ մէկ քանին եղծուած է. եւ հետեւաբար թէ որ անդամազննութեան հմուտ բժշկի մը խնամքովը դարմանուին՝ անշուշտ կը բժշկուին եւ զաւակ կ'ունենան. տարիներով զաւակ չունեցող կանայք ամենեւին յուսահատելու պատճառ չունին, ըստ որում կան դարմաններ որոնցմով հնարաւոր է յղութեան տեղի ունենալը :

11. Թէ շարունակ մեռած զաւակ բերողները կրնա՞ն առողջ զաւակ ծնել: Աս ալ տեսակ մը ցաւալի հիւանդութիւն է, որ շատ կանայք ենթակայ են, սակայն ուրախ եմ յիշելու որ այս հիւանդութիւնն ալ կարելի է բժշկել, եւ ամենեւին պատճառ չկայ յուսահատելու :

12. Թէ ծննդական գործարանաց վերաբերեալ հիւանդութիւնները կամ պակասաւորութիւնները դարմանելու համար ինչպէ՞ս բժիշկ ընտրելու է : Յիրաւի այս ամենէն մեծ խնդիրն է լուծելու, եւ շատ ալ դժուարին, ինչու որ թէ որ մէկը առանց բժիշկ ընտրելու կարողութիւնը ունենալու՝ ամենէն առաջ իր դէմը ելլողին յանձնէ ինքզինքը, անշուշտ ամենամեծ հաւանականութիւն կայ որ չէ թէ միայն չի պիտի առողջանայ այլ նաեւ աւելի հիւանդ պիտի լինի. ուստի հարկ է ինձ հոս յիշել թէ ան որ ծննդական գործանաց վերաբերեալ որ եւ իցէ պակասութիւն մը կամ հիւանդութիւն մը կամ ախտաւորութիւն մը ունի, թո՛ղ նախ իւր հիւանդութեան բնութիւնը եւ պատճառները ուսանի այս կէտիս վրայ հմտութիւն ունեցող անձէ մը, եւ յետոյ յանձնէ ինքզինքը այն բժիշկին, որոյ համար որ կրնայ երաշխաւորել յիշեալ ծննդական գործարանաց կազմութեանը եւ բնութեանը վրայ տեղեկութիւն ունեցողը, բայց թէ որ այս անհնար լինի թո՛ղ այնպիսի բժիշկի մը դարմաններն ընդունի որ բըժշկական դեղերէն աւելի ուրիշ արտաքին, բարոյա-

յական եւ առողջապահական միջոցներու կը դիմէ. ինչու որ պէտք է գիտնալ թէ բնութիւնը այս տեսակ հիւանդութեանց մեծապէս կը նպաստէ. եւ գրեթէ ամենուրին կարօտութիւն չի թողուր հանքային դեղերու։

Մեր այս աշխատասիրութիւնը առայժմ կը վերջացնեմք, յուսալով որ թէ որ նա հարկ եղած ընդունելութիւնը գտնէ դարձեալ պատեհութիւն ունենամք աւելի ընդարձակ, աւելի պատկերազարդ մի ալ հրատարակել յօգուտ ամեն անոնց՝ որոնք կամ ամուսնացեալ են եւ կամ թէ պիտի ամուսնանան. որքան տարբեր պիտի լինէր մարդկային սեռին կացութիւնը թէ որ նա յարգէր ինչ որ երկինք իրեն շնորհած է. եւ ճշմարիտ պարկեշտութեան համեմատ ուսանէր այն ամեն օրէնքները՝ որոնց ինքն հպատակ է. այն օրէնքները որոնց վրայ այսօր տեղեկութիւն չունենալով եղկելի կացութեան մը մէջ ինկած է, ուր թէ որ շարունակէ մնալ՝ անտարակուսելի է իւր կործանումը. այս ըսածս թէ որ ճշմարիտ չէ՝ թող խօսի աշխարհ ինչ որ ունի ըսելու։

ՎԵՐՋ

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
С.С.Р.А. Публичная Библиотека
7/XI 1922

ՄԱՆԿԱՏԱԾՈՒԹԻՒՆ

ՈՐ Է

ԲՆԱԿԱՆ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԻՄԱՑԱԿԱՆ

ՀՐԱՀԱՆԳ

ԽՆԱՄԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՆԿԱՆՑ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵԱՑ

ՍԵՐՈՎԲԷ ՎԻՉԵՆԵԱՆ

1844

ԱՐՈՒԵՍՏ ԵՐԿԱՅՆԱԿԵՑՈՒԹԵԱՆ

ՈՐ Է

ԱՌՈՂՋ ԵՐԿԱՅ՛Ն ՈՒ ԵՐՋԱՆԻԿ ԱՊՐԵԼՈՒ ՈՒՍՈՒՄԸ

ՇԱՐԱԴՐԵՑ

ԱՆԴՐԷԱՍ ՓՈՓՈՎԻՉ ՀԱՅԱԶԳԻ ԲԺԻՇԿԸ

1850

Այս երկու ընտիր եւ օգտակար աշխատասիրութիւնները ով որ չունի, թող աճապարէ ժամ՛ մը առաջ հատ մը ունենալ եւ ունեցողները թէ որ կը սիրեն իրենց ընկերները՝ թող համոզեն զանոնք որ մէյմէկ օրինակ յիշեալ գիրքերէն ունենան, եւ վերջապէս ով որ կը սիրէ իր անձը իր ընտանիքը իր զաւակները եւ իր ազգը՝ փոխանակ ունայն զբօսանքներով իր ժամանակը անցնելու, թող կարդայ այս գիրքերը, վստահ լինելով որ շուտով պիտի շատ մը երանութիւններ վայելէ թէ որ նոցա տուած հրահանգներովը շարժի։

ԳԵՐԵԶՄԱՆՔ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ

ԿԱՄ

ՏՌՓԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՔ

ԵՒՐՈՊԻՈՅ ԱՐԴԻ ԴՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԵՄԱՏ

ԱՐՄԵՆԱԿ ՀԱՅԿՈՒՆԻ

Մեր այս փոքրիկ տետրակին գտած ընդունելութիւնը կը պարտաւորէ զմեզ՝ շնորհակալութիւննիս յայտնել ընդհանուր Ազգիս ։

Ով որ կ'ուզէ ծախու առնուլ, ամեն Հայ գրավաճառներուն քով կրնայ գտնել ։

ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ՈՒՐԻՇ ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

1. *Հիրախլիա ողբերգութիւն*
2. *Կատարին* »
3. *Երնջակ* »
4. *Արայ գեղեցիկ* »
5. *Անճէլինա* »
6. *Ողիմպիադա* »
7. *Թուրֆանտա Տիկին*
8. *Պղատոն 'ի Վոսբոր 2 տետրակ*
9. *Բնական խնամատարութիւն մարց*
10. *Եունկի չորս գիշերները*
11. *Էլիզա*
12. *Սիրահարաց բարեկամ*

Պատկեր. Ա.

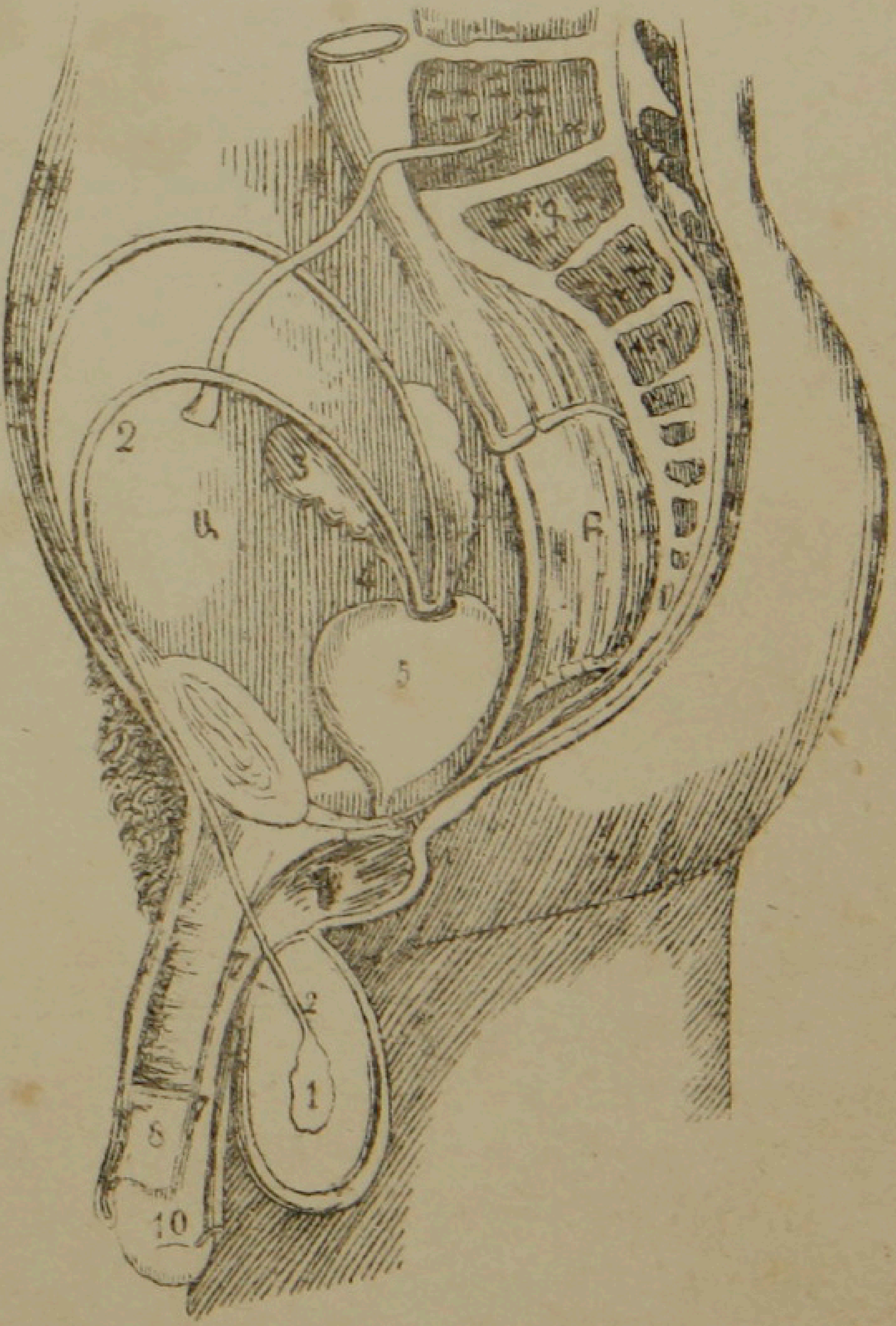
2
Ա
3
4
5
Բ
2
1
8
10

Չեւ 5

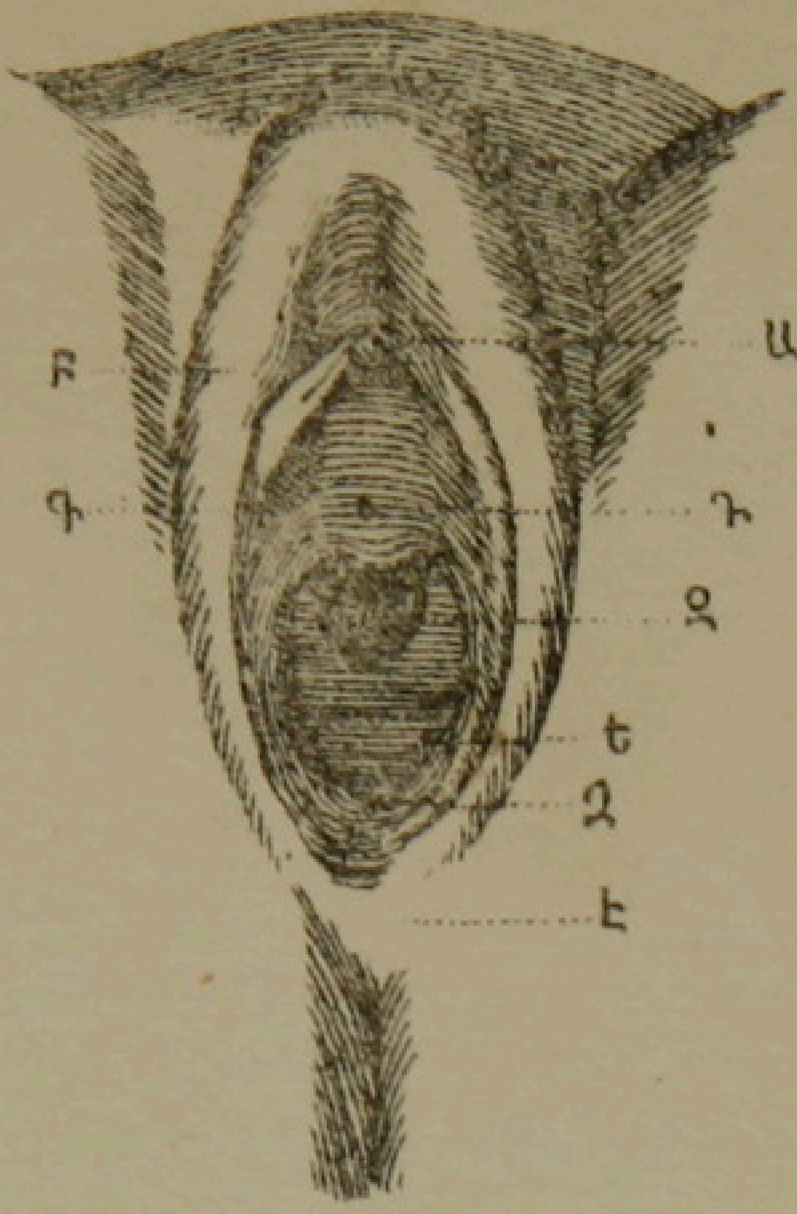

Չեւ 7

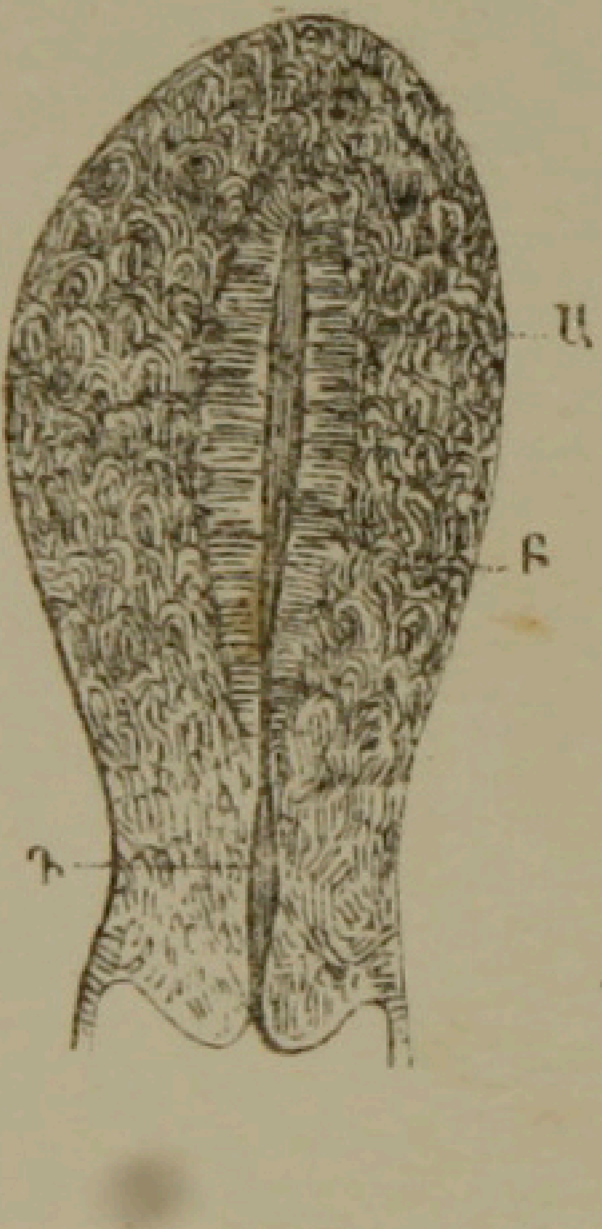

Ձեւ 1

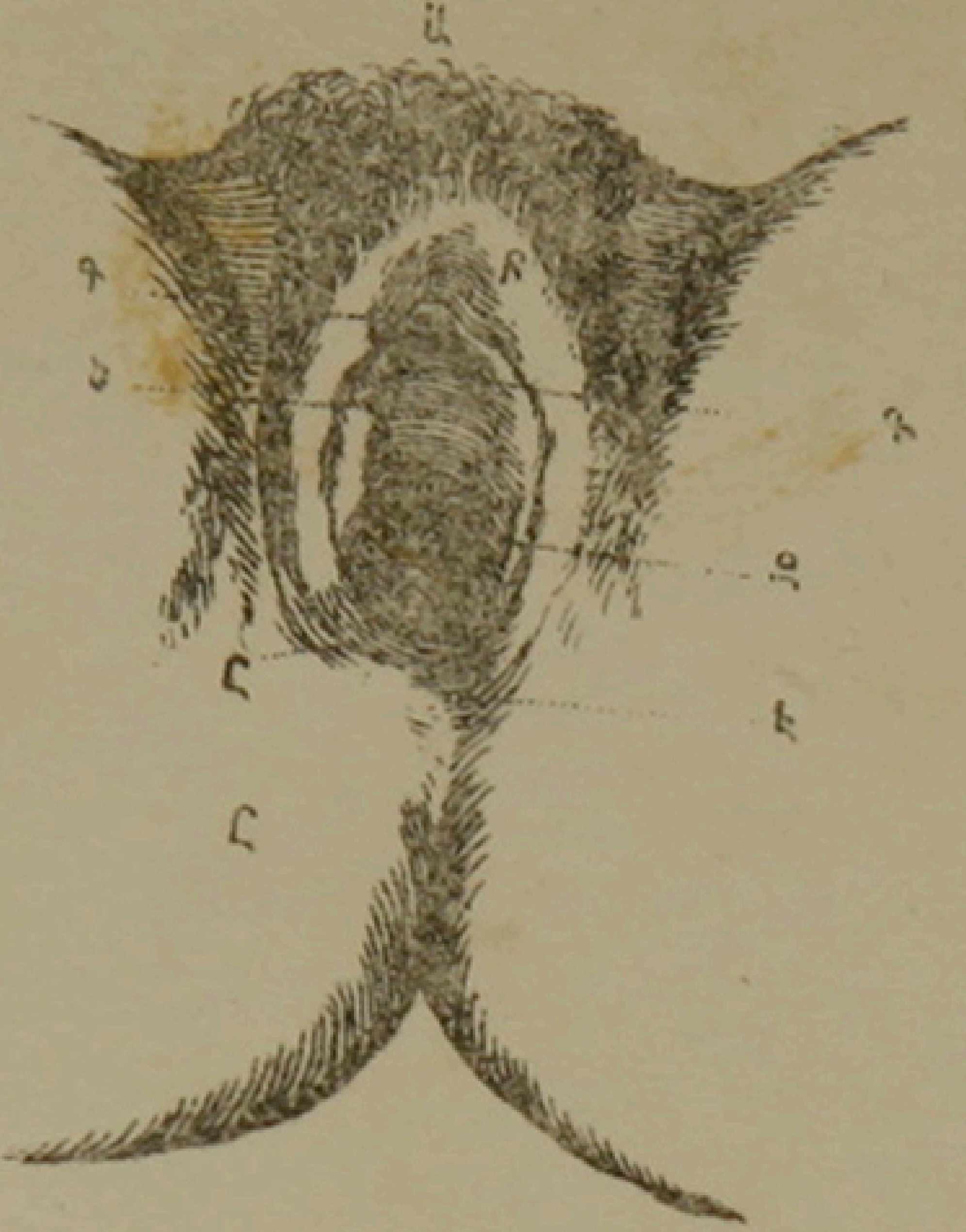

Ձեւ 2

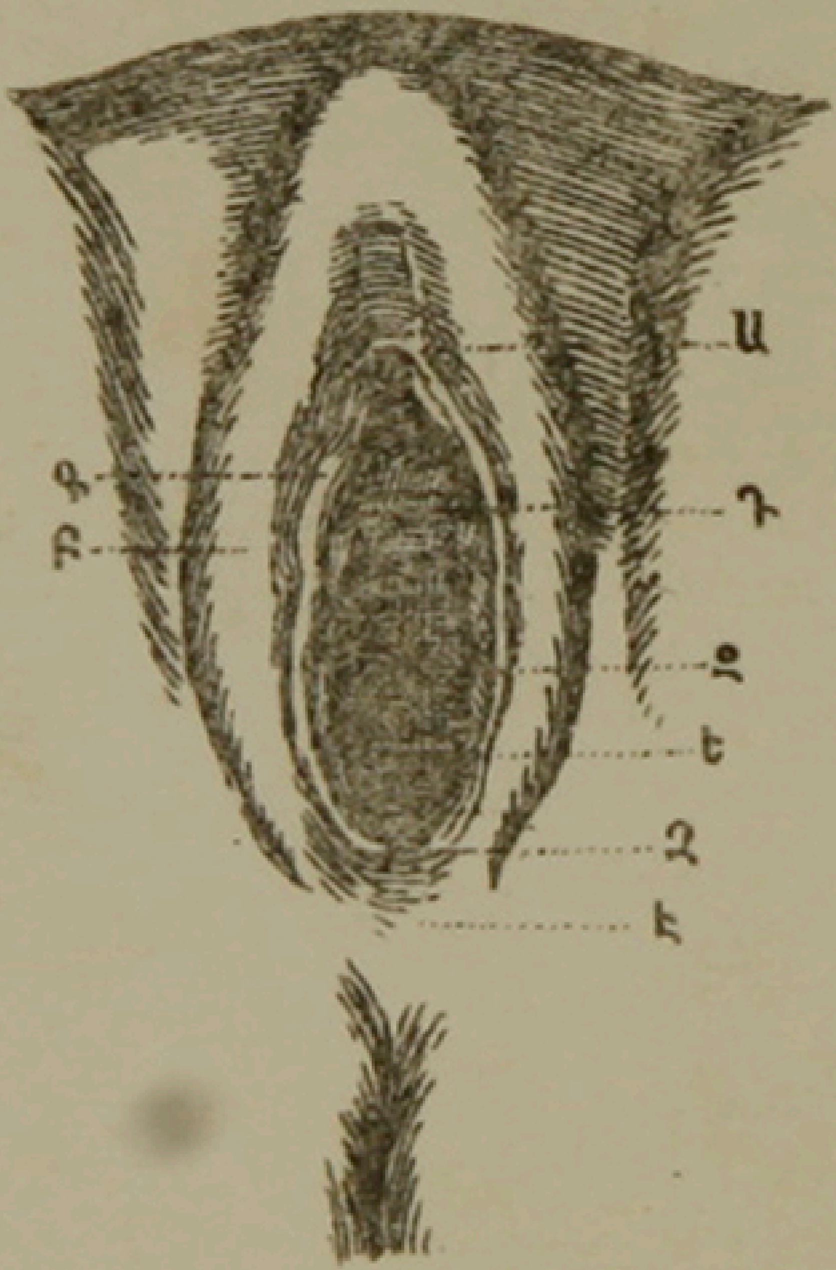

Պատկեր. Գ.

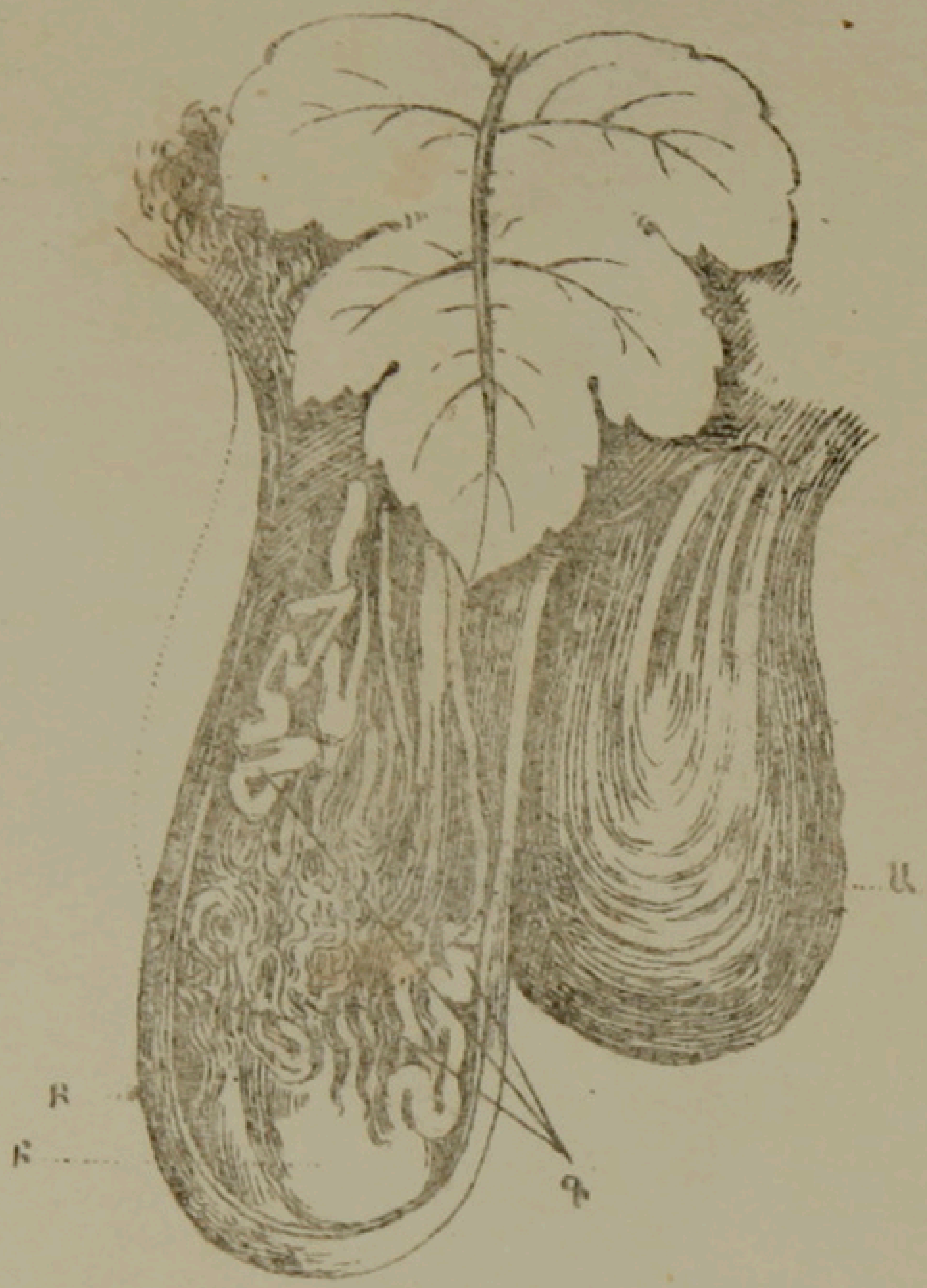

Պատկեր. Բ.

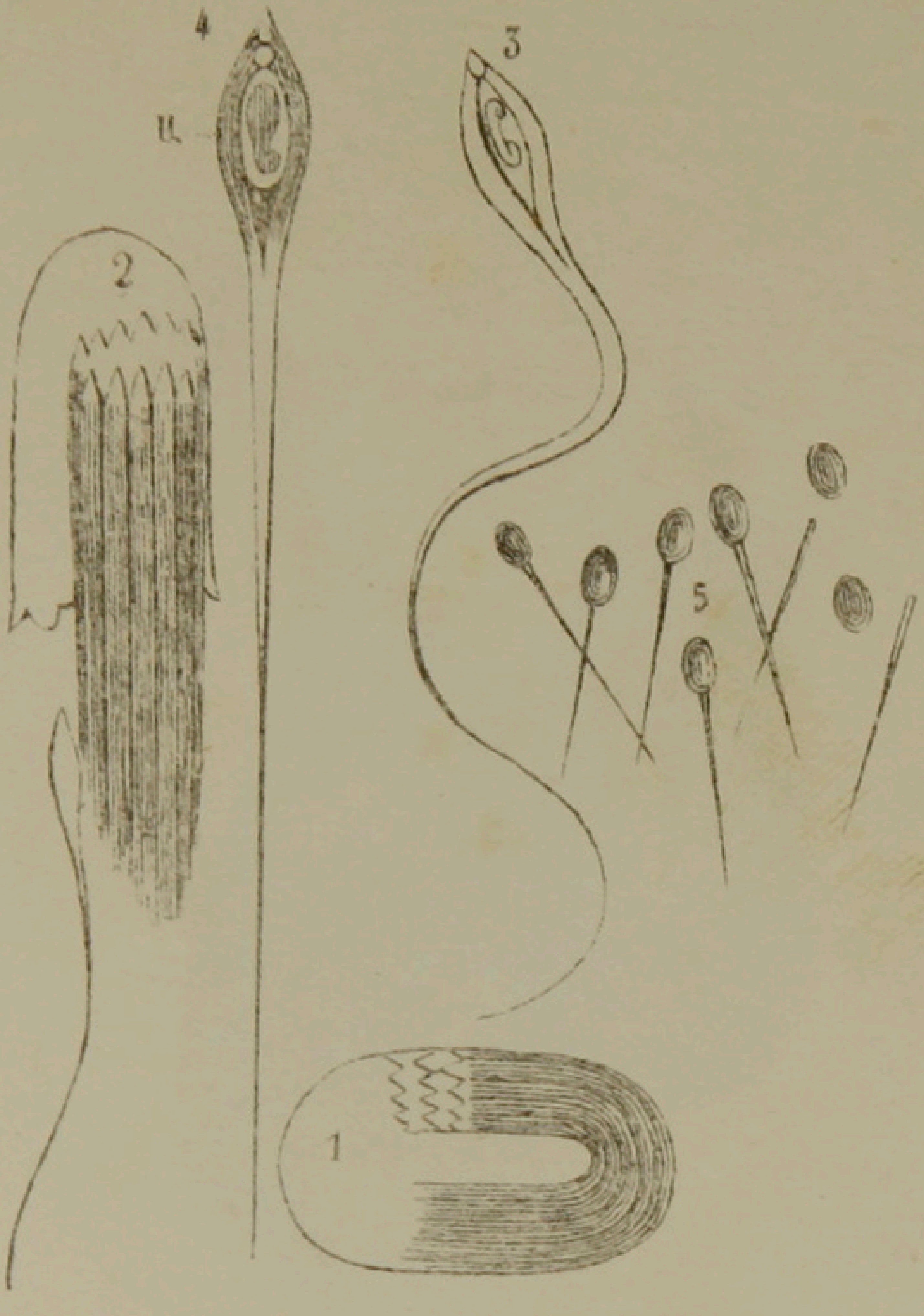

2te 4

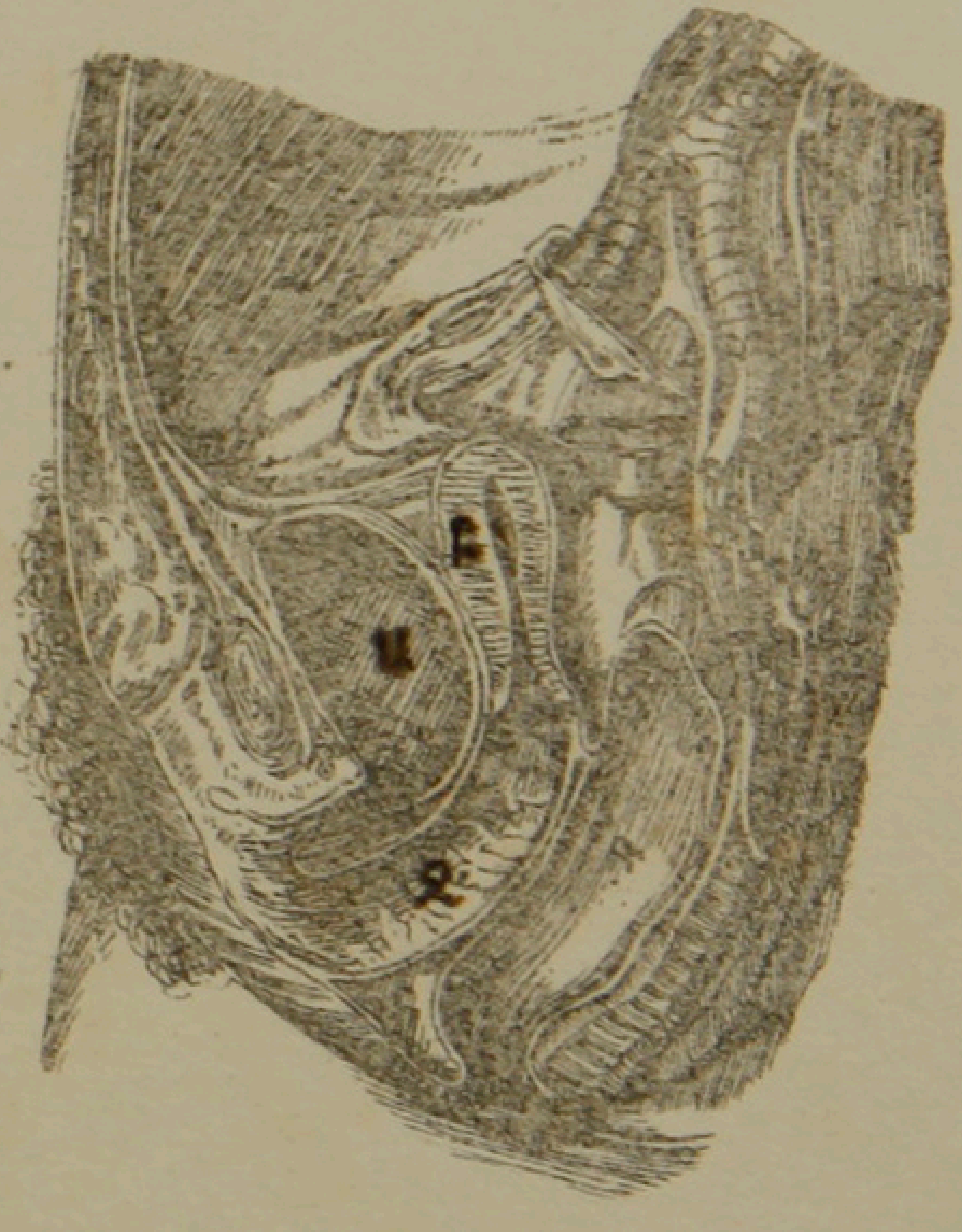

Ձև 5

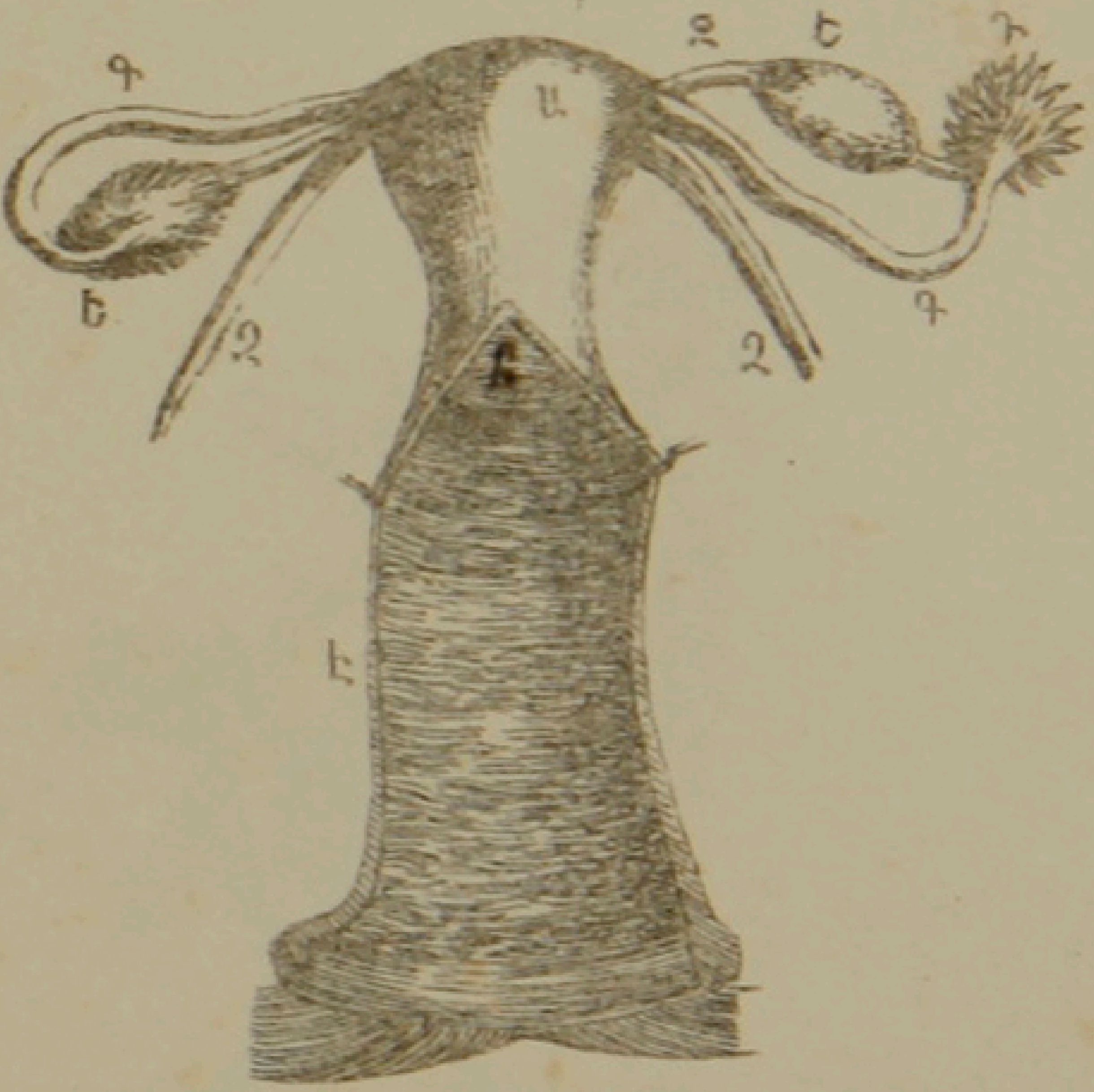
գ
Ա
ջ
ե
դ
ե
զ
բ
զ
գ
է

Ձև 6

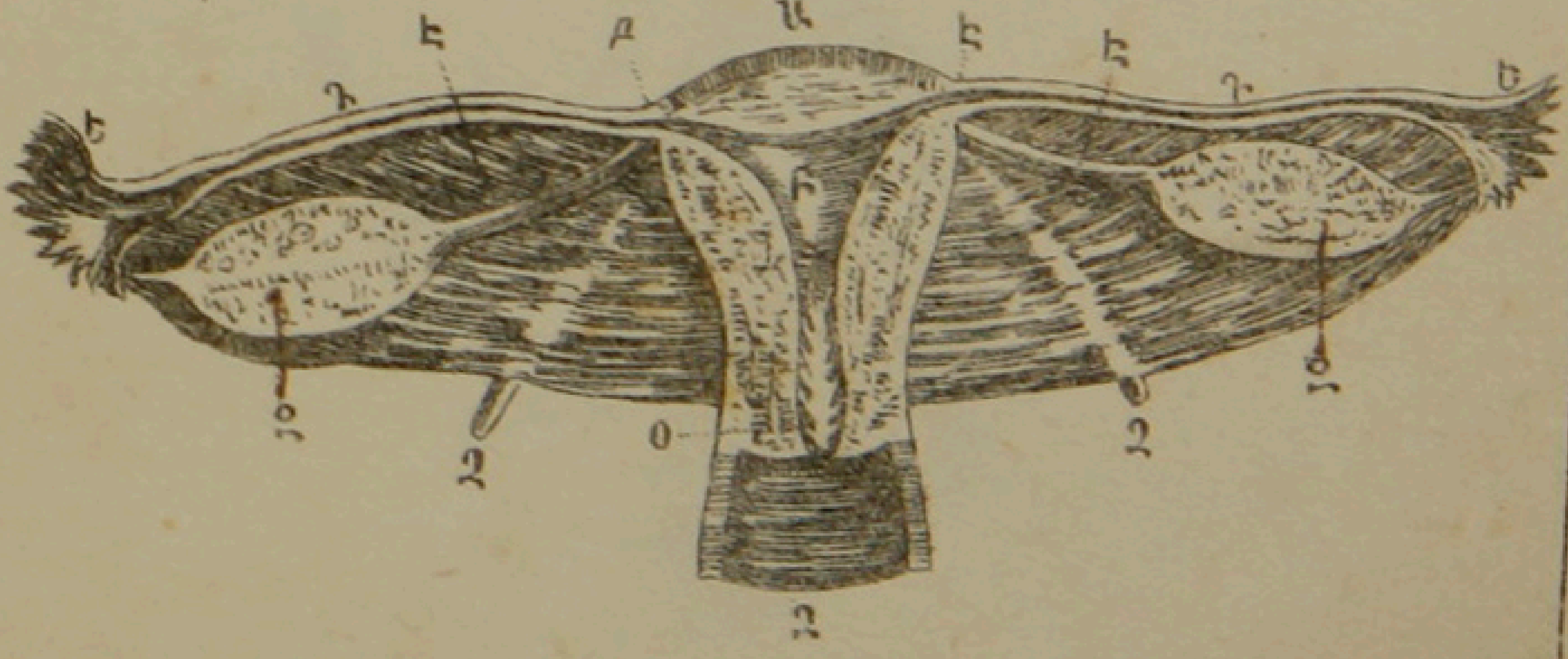
է
բ
Ա
է
է
դ
դ
ե
ե
ի
ծ
զ
o
զ
ծ
ջ

Ձև 8

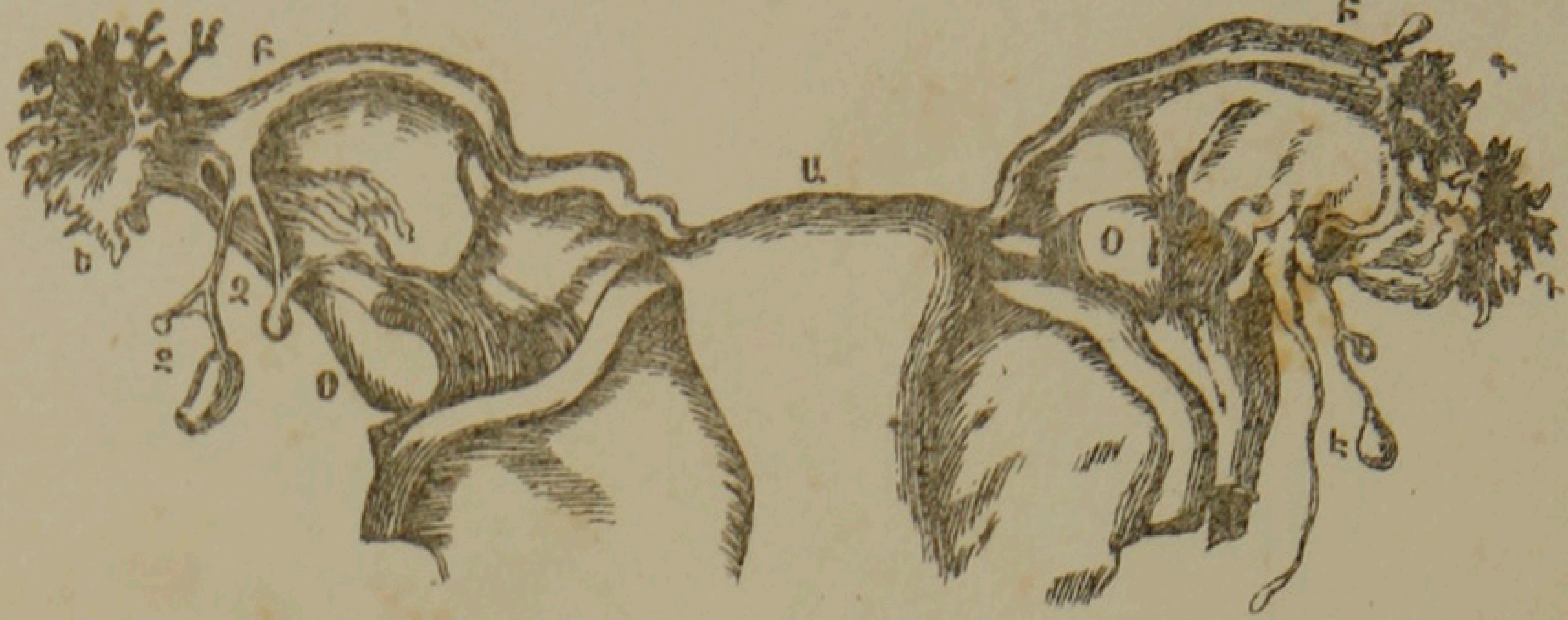
Բ
Ե
Ձ
Ջ
Օ
Ա
Բ
Դ
Օ
Գ
Է

Ձեւ 9

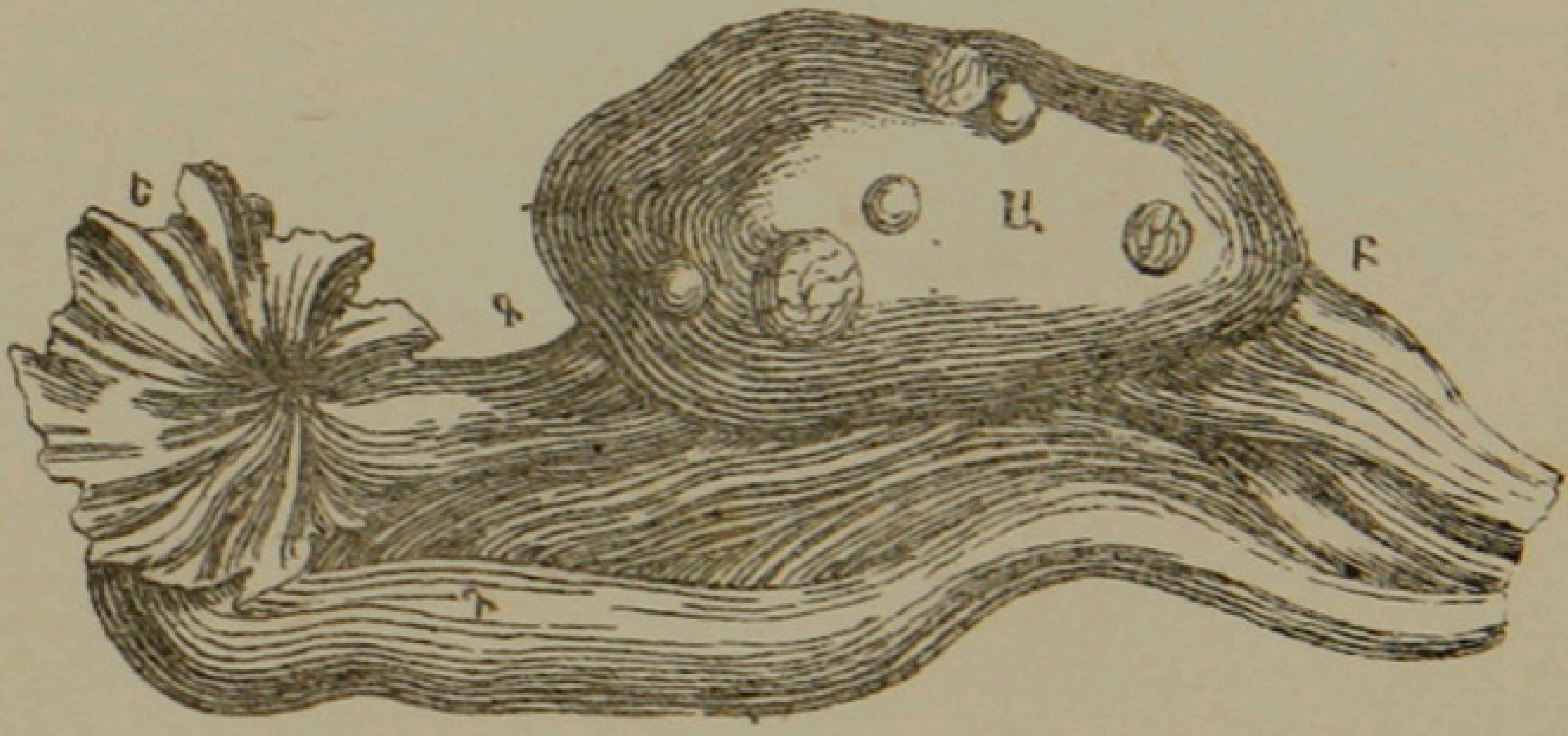

Ձեւ 10

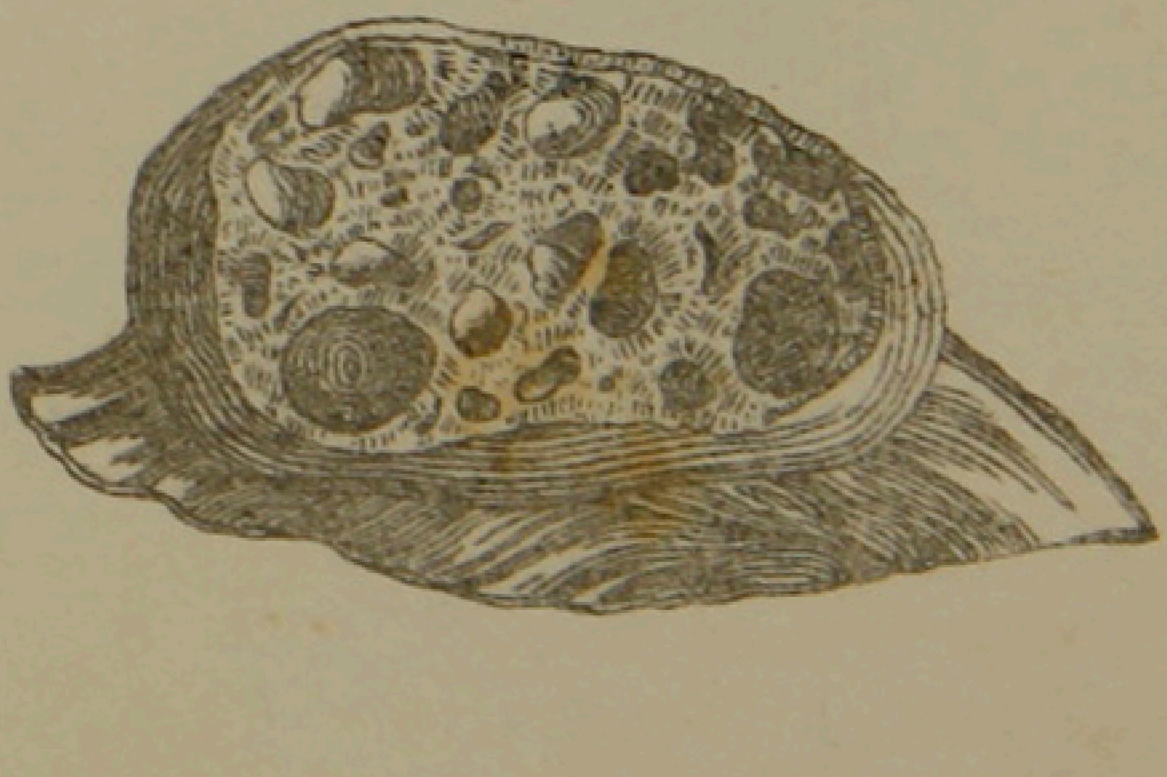

Ձեւ 11

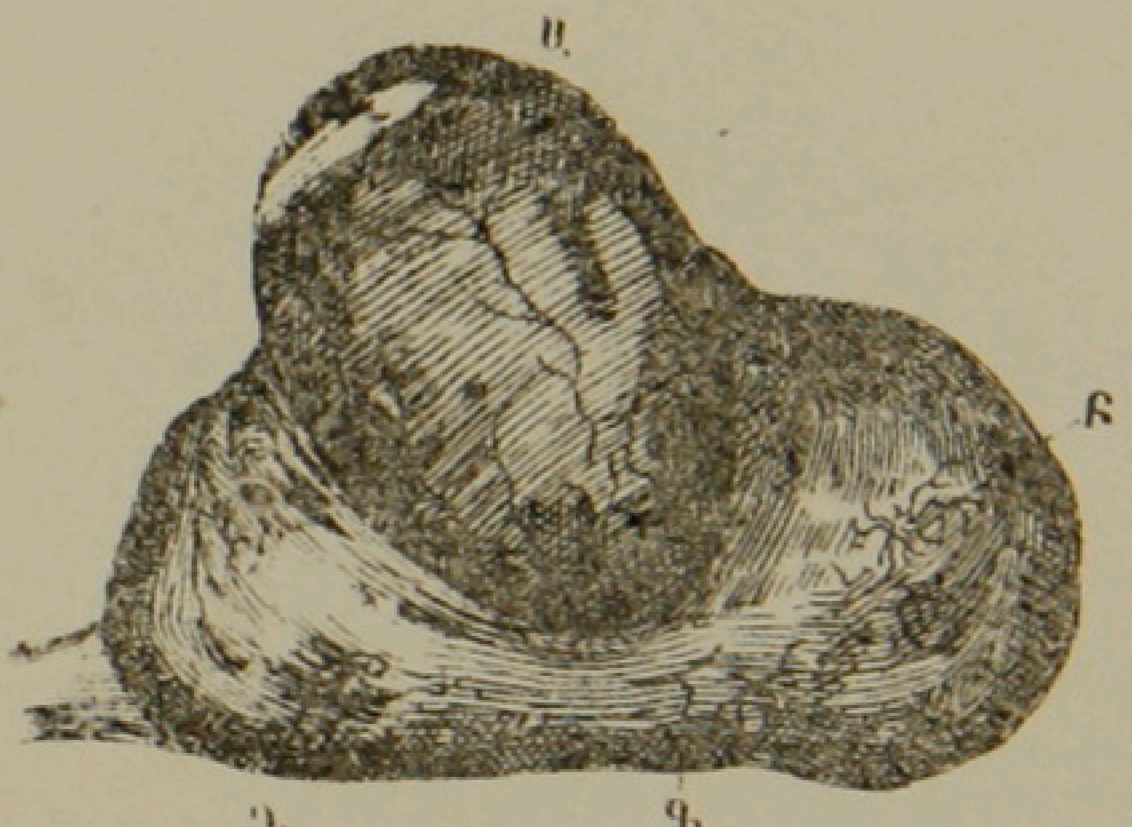

Ձեւ 12

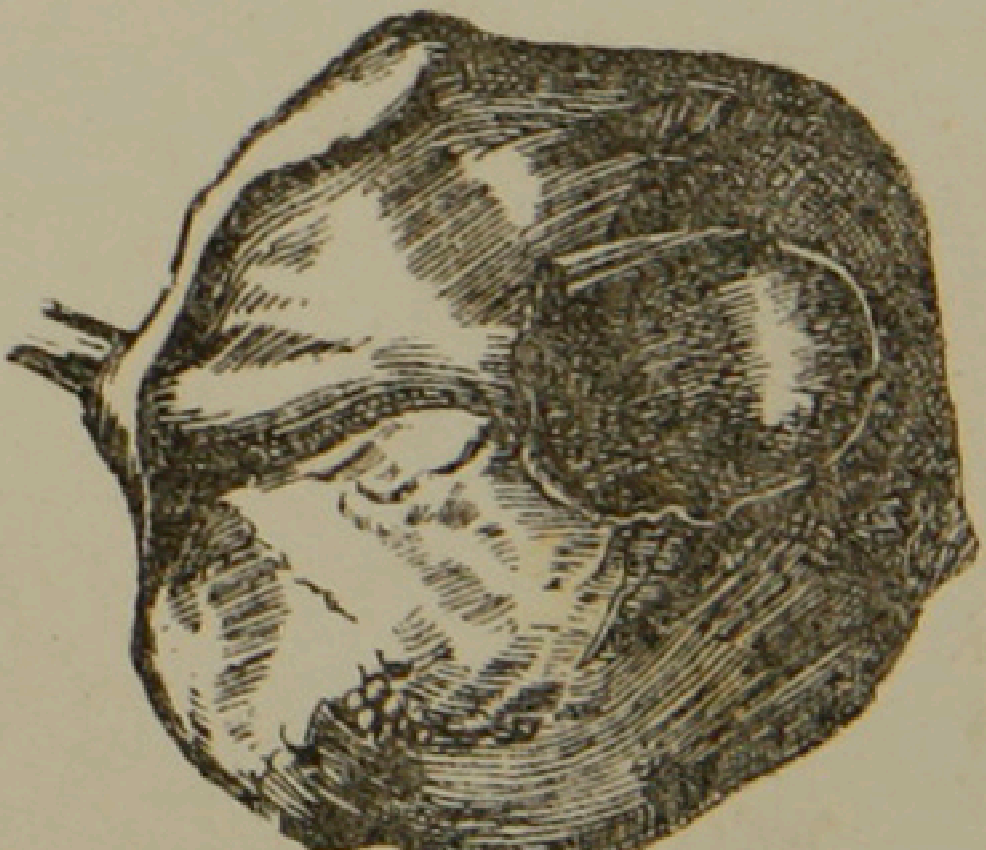

Ձեւ 13

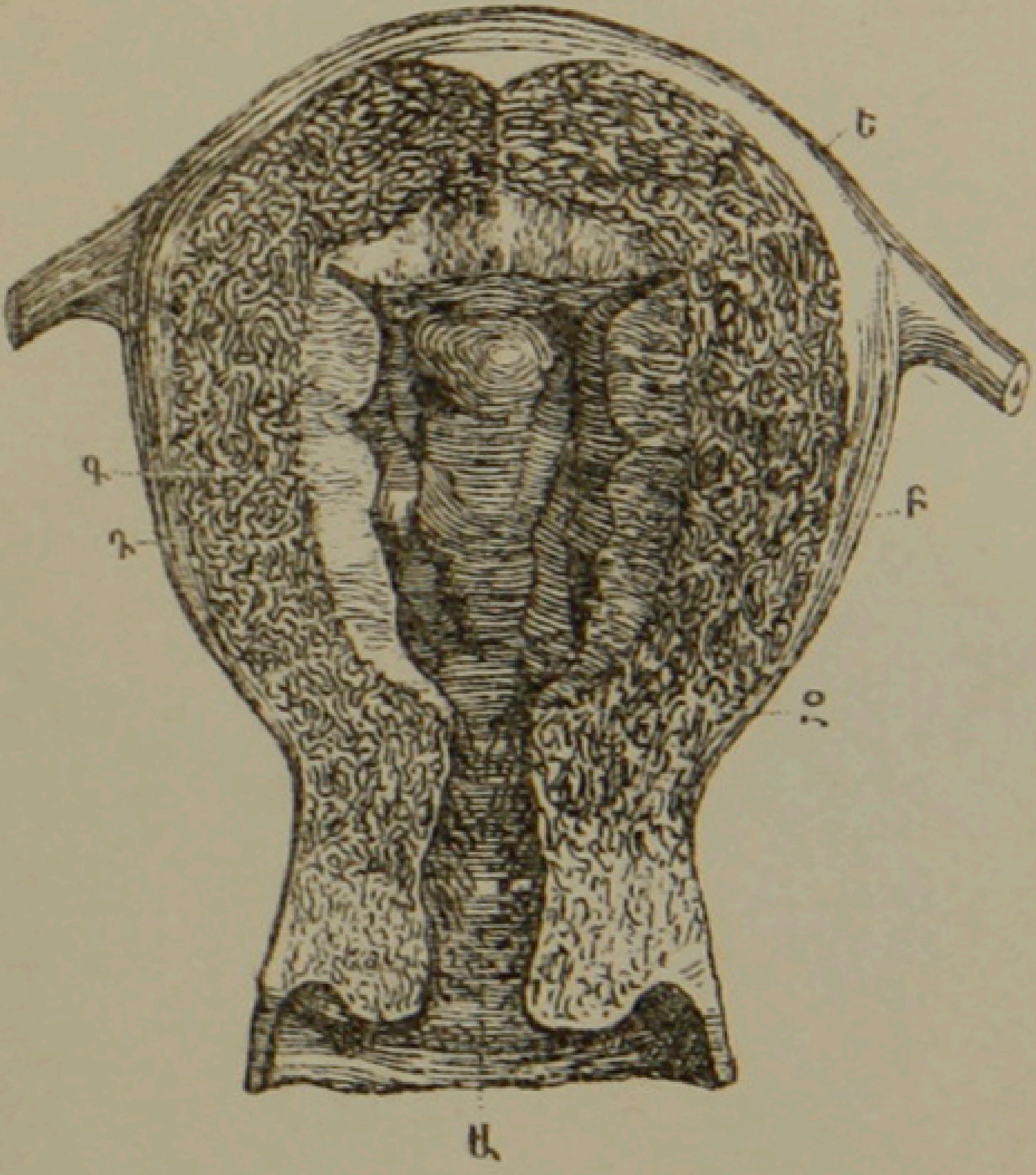

Ձեւ 14

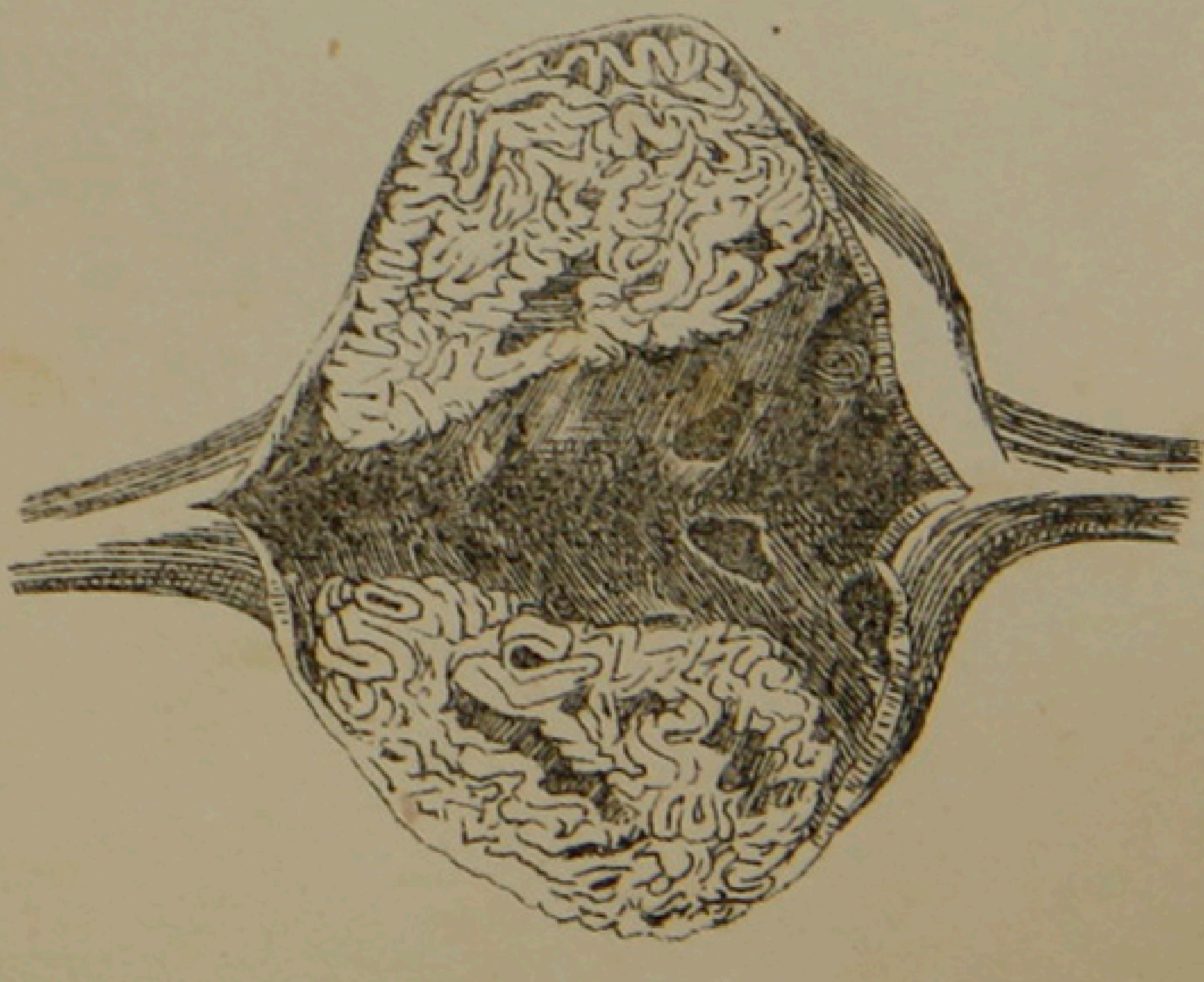

Ա. Ձեւ. 9

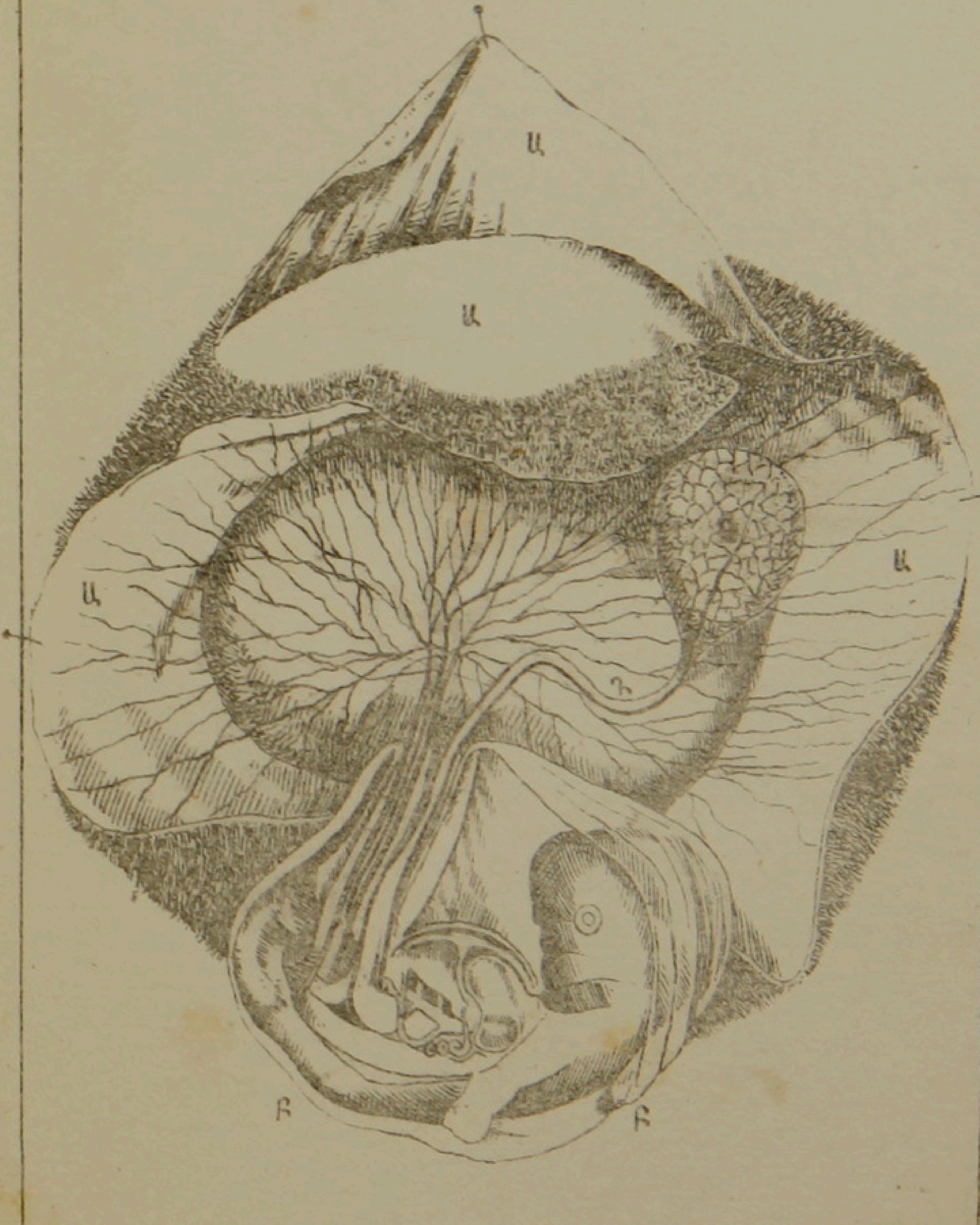

II. 2Bl. 10

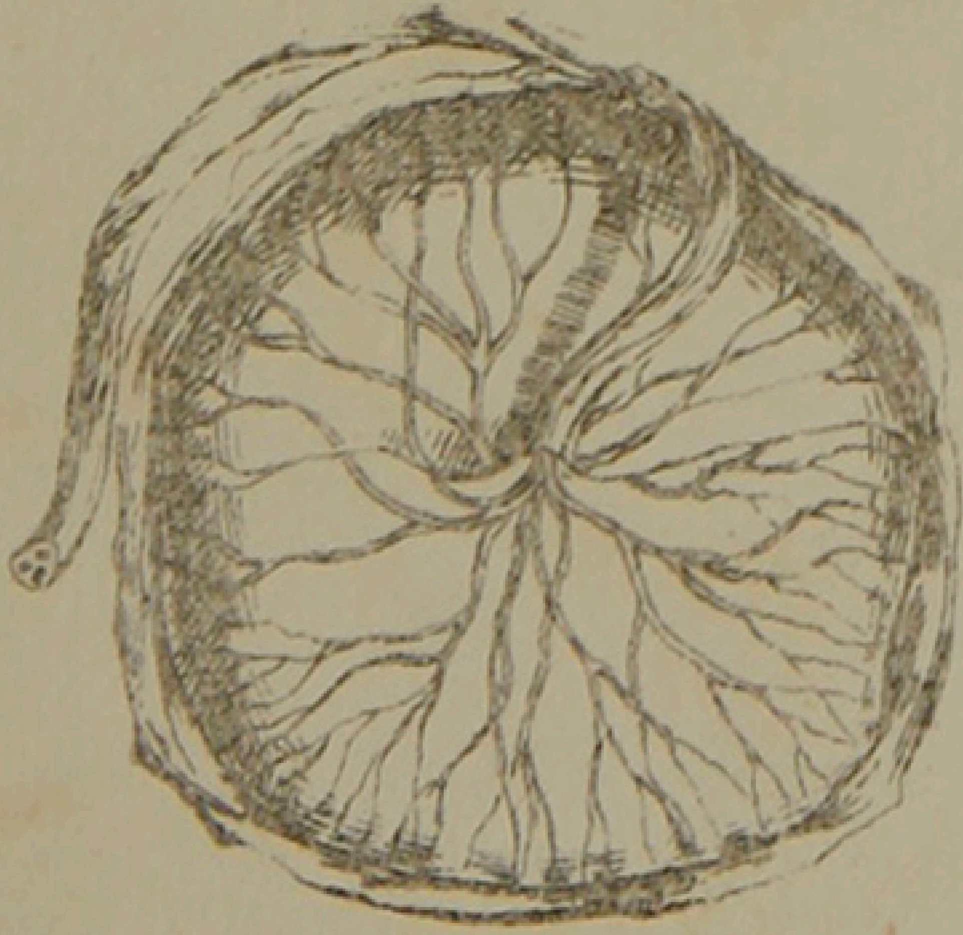

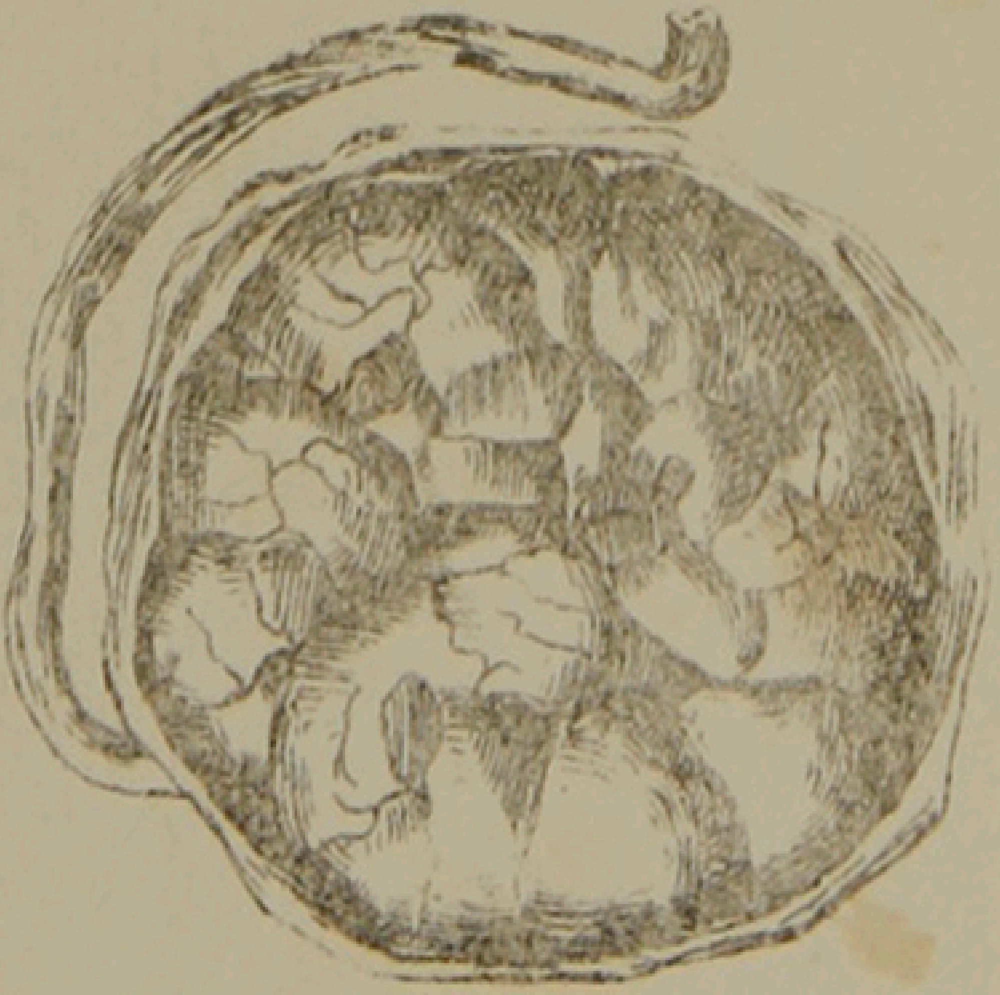

U. Tbl. 11.

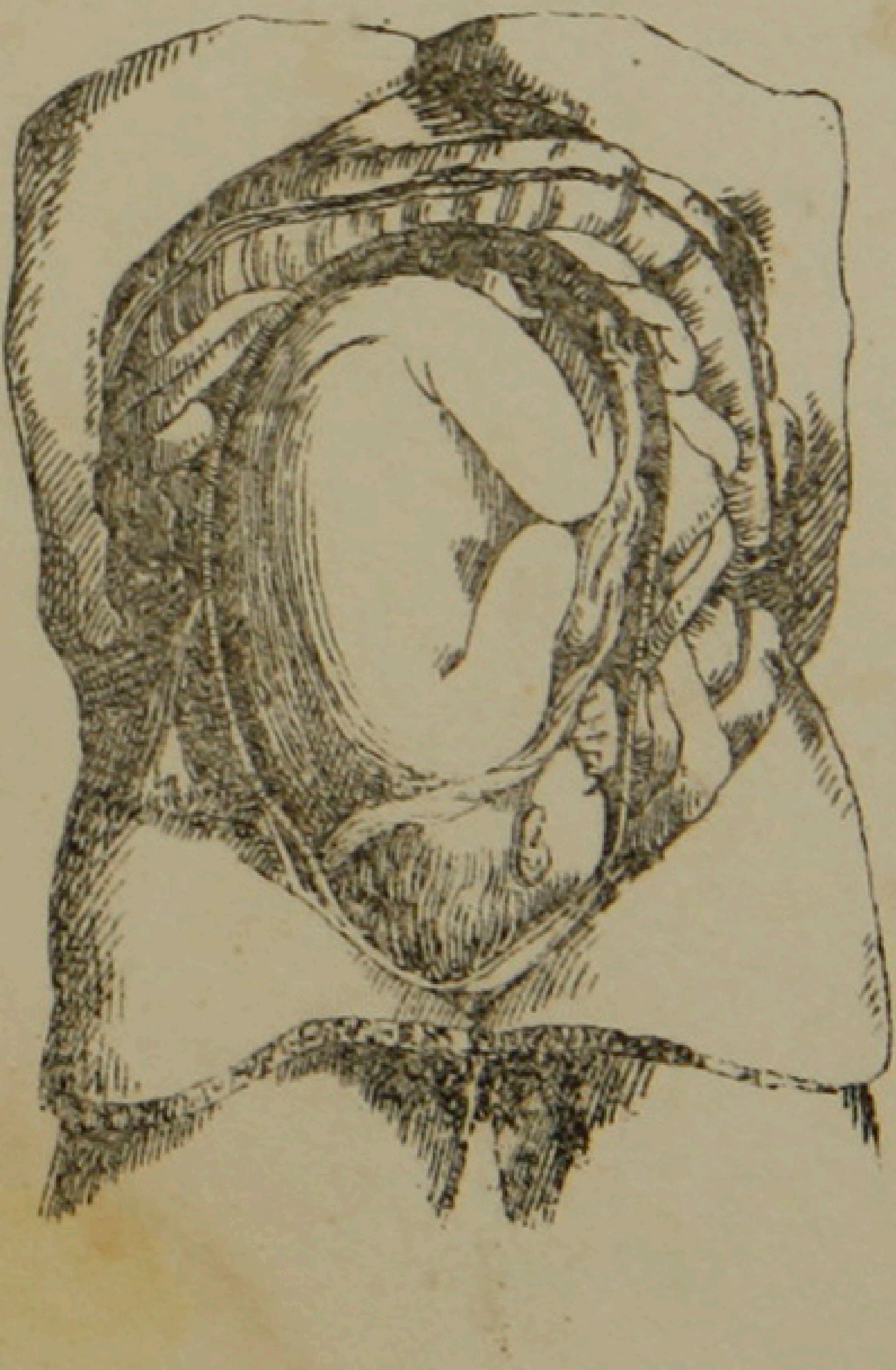

Ա Ձեւ 12

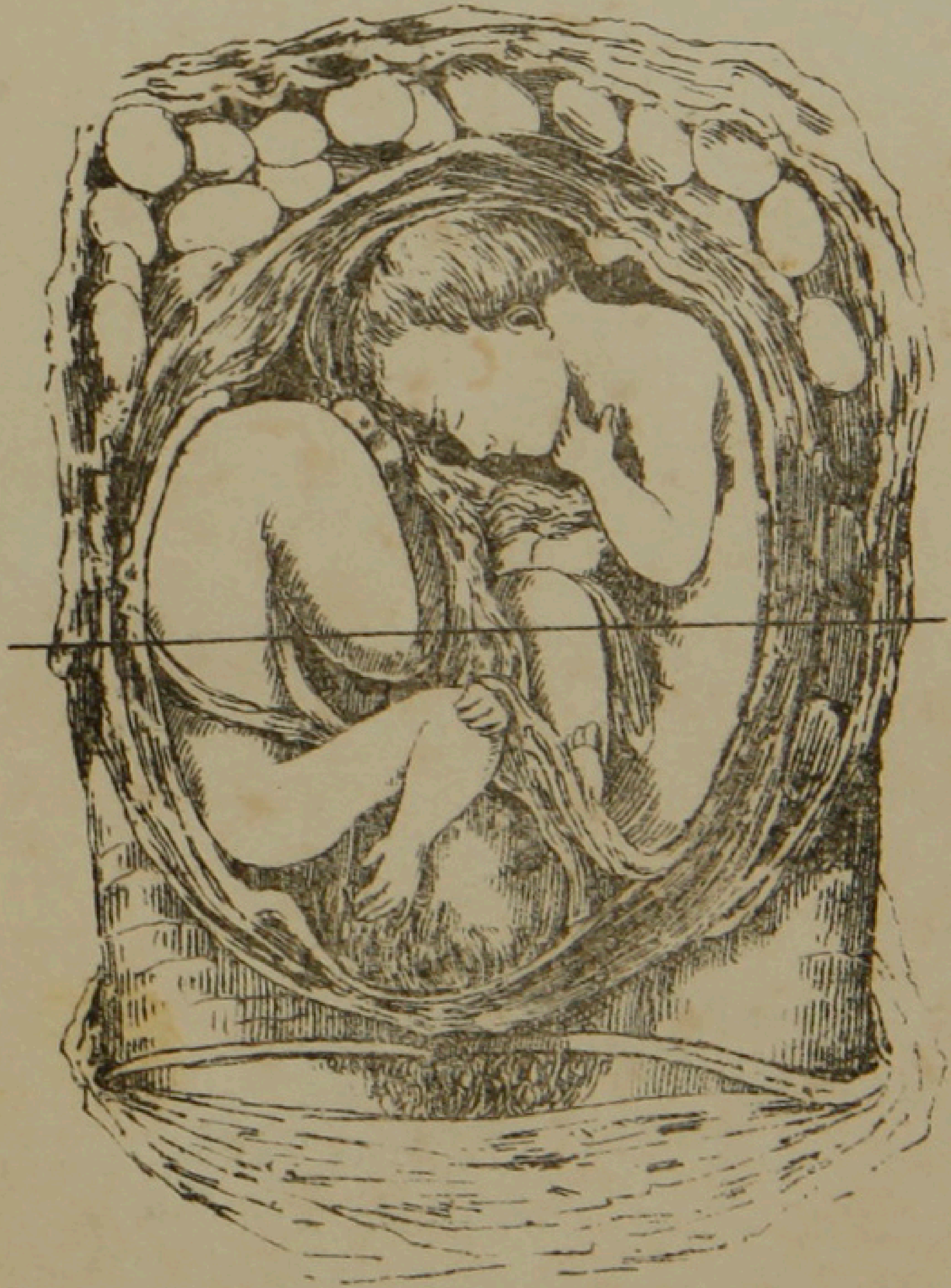

Հ.Ս.Խ.Հ. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
С.С.Р.А Публичная Библиотека
7/XI 1922
имени А. Мясникяна
Ա. ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

854

51

2013

Г-41